

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Οι διώξεις των κοινωνικών φρονημάτων των δασκάλων στο
Μεσοπόλεμο (1929- 1940)

Διπλωματική Εργασία

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Κοροντζής Παναγιώτης

ΑΜ:1116Μ042

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2019

Τριμελής Επιτροπή

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου
Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Λίνα Βεντούρα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Βασίλης Μπογιατζής Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό (ΕΔΙΠ)
Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright ©Κοροντζής Παναγιώτης, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη- Λέξεις-Κλειδιά.....	6
Abstract- Key- words.....	7
<u>Εισαγωγή</u>	9
▪ <i>Δημοτική Εκπαίδευση στο μεσοπόλεμο</i>	11
▪ <i>Η εκπαιδευτική πολιτική</i>	11
▪ <i>Η κατάσταση των δασκάλων</i>	14
<u>Α΄ Μέρος</u> Πρώιμη Συνδικαλιστική Οργάνωση και πολιτική ριζοσπαστικοποίηση	
▪ <i>Η διδασκαλική Αδελφότητα</i>	17
▪ <i>Ο Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων</i>	18
▪ <i>Πανελλήνια Ένωσις Διδασκάλων</i>	20
▪ <i>Οι διώξεις και η ισχυροποίηση της Ομοσπονδίας</i>	21
▪ <i>Ίδρυση της ΔΟΕ</i>	22
▪ <i>Το γλωσσικό ζήτημα ως διαιρετική τομή στους δασκάλους</i>	25
▪ <i>Εθνικό Συνέδριο</i>	27
▪ <i>Μαρασλειακά και εισαγωγή του «κομμουνιστικού κινδύνου»</i>	28
<u>Β΄ Μέρος</u> Νομοθετικό οπλοστάσιο των διώξεων στο Μεσοπόλεμο	

▪ <i>Περί εκτάκτων μέτρων.....</i>	35
▪ <i>Η περιγραφή του εχθρού.....</i>	36
▪ <i>Τα πριν τη δικτατορία.....</i>	41
▪ <i>Η ανάδειξη των δικτατοριών.....</i>	44
▪ <i>Δικτατορία Μεταξά, ελευθερίες και δικαιώματα.....</i>	47
▪ <i>Α.Ν. 117, 18/9/1936.....</i>	51
▪ <i>Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος.....</i>	55
▪ <i>Στρατόπεδα συγκέντρωσης.....</i>	56
▪ <i>Δηλώσεις μετάνοιας.....</i>	58
▪ <i>Πιστοποιητικό Κοινωνικών Φρονημάτων.....</i>	61

Γ' ΜΕΡΟΣ Η εφαρμογή του οπλοστασίου των διώξεων στον κλάδο

▪ <i>Αριστερή Παράταξη των δασκάλων και Ιδιώνυμο.....</i>	65
▪ <i>Διώξεις και οι πρώτες απολύσεις.....</i>	72
▪ <i>Ήττα Βενιζέλου και συστηματοποίηση των διώξεων.....</i>	78
▪ <i>Από την «Κοσμογονία» στο «Νέον Κράτος».....</i>	84
▪ <i>Κατάλογος αντί επιλόγου.....</i>	90
▪ <i>Εν κατακλείδι.....</i>	108

<u>Πηγές.....</u>	110
-------------------	-----

<u>Παράρτημα.....</u>	116
-----------------------	-----

Ευχαριστίες

Πρώτα απ' όλα, θέλω να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα της διπλωματικής εργασίας μου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Δέσποινα Παπαδημητρίου, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή της κατά τη διάρκεια της δουλειάς μου. Επίσης, είμαι ευγνώμων στα υπόλοιπα μέλη της εξεταστικής επιτροπής της διπλωματικής εργασίας μου, κυρία Βεντούρα και κύριο Μπογιατζή για την προσεκτική ανάγνωση της εργασίας μου και για τις πολύτιμες υποδείξεις τους. Ακόμη ευχαριστώ τους γονείς μου Νίκο και Ιωάννα και την αδερφή μου Μαρία για τη στήριξή τους κατά τη διάρκεια όλων αυτών, των ετών, των σπουδών μου. Τέλος, ευχαριστώ την Μαριάννα Χατζηγηγορίου για την κατανόησή της, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών της προσπάθειάς μου.

Περίληψη

Η μελέτη των διώξεων των κοινωνικών φρονημάτων των δασκάλων στο διάστημα που ακολουθεί τη θεσμοθέτηση του ιδιωνύμου μέχρι και την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου του 1940 γίνεται μέσα από το πρίσμα των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων της εποχής. Αρχικά παρουσιάζεται η κατάσταση της δημοτικής εκπαίδευσης και των λειτουργών της, ενώ γίνεται και μια διαχρονική παρουσίαση της εξέλιξης του συνδικαλισμού των δασκάλων από τα πρώιμα στάδια μέχρι την πολιτική και ταξική ωρίμανση, η οποία αντικειμενικά οδηγεί σε σύγκρουση με το κράτος και τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του. Ακολουθεί μια ενδελεχής ανάλυση του νομικού οπλοστασίου που καθιερώνεται στα χρόνια της δημοκρατίας και εξελίσσεται από τις δικτατορίες Κονδύλη και Μεταξά, δημιουργώντας ένα ισχυρό, γραφειοκρατικό και κατασταλτικό μηχανισμό ελέγχου και δίωξης των συνειδήσεων. Τέλος εξετάζεται η δράση των δασκάλων της Αριστερής Παράταξης της ΔΟΕ, όπως αυτή ξεδιπλώνεται παράλληλα με την εφαρμογή και την εξέλιξη του νομικού οπλοστασίου που αναφέρθηκε, κατά τη διάρκεια του καθορισμένου διαστήματος. Οι διώξεις των κοινωνικών φρονημάτων σε κάθε φάση αναφέρονται σε συγκεκριμένους ανθρώπους, που ταυτοποιούνται μέσα από τη βιβλιογραφία και τη μελέτη των πηγών, σε κάθε σημείο της εργασίας, ενώ ο αριθμός τους σταδιακά αυξάνεται για να καταλήξει σε ένα κατάλογο που καταγράφει αυτούς του διαστήματος 1935-1940.

Λέξεις-Κλειδιά: Μεσοπόλεμος, Διώξεις, Κοινωνικά Φρονήματα, Δάσκαλοι, Εκπαιδευτικοί

Abstract- Key-words

The study of the prosecutions of the social convictions of primary school teachers during the period that follows the vote of the law “On measures to safeguard the social status and protect the freedoms of citizens” (1929) till the beginning of Greek-Italian war of 1940, is carried out in the light of the social, political, and economic factors of this era. First of all an apposition of the predicament of primary education and its ministrants is carried out, while a presentation of the gradual evolution of teacher’s syndicalism through time and from primal stages to political and class-oriented consciousness maturation, takes place. This evolution drives into collision with the state and its repressive mechanisms. Subsequently, follows a thorough analysis of the “legal armory” which is being established during the era of constitutional democracy and evolves during the dictatorships of Condyles and Metaxas, creating a powerful repressive and bureaucratic mechanism that controls and prosecutes people’s convictions. Finally the action of the Left-wing Faction of Teachers’ Federation, is examined as it unfolds alongside with the implementation and the evolution of the “legal armory” as stated above. The prosecutions, in every phase, refer to certain people who are identified through bibliography and study of

sources, as their numbers gradually rise to conclude with a catalogue that enlists those prosecuted between 1935 and 1940.

Key-Words: Interwar, Prosecutions, Social Convictions, Teachers

Εισαγωγή

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να γίνει μια ενδελεχής μελέτη των διώξεων των κοινωνικών φρονημάτων των δασκάλων την περίοδο του ελληνικού μεσοπολέμου και ειδικότερα κατά την περίοδο που μεσολαβεί από τη θεσμοθέτηση του ιδιωνύμου έως την 28^η Οκτωβρίου 1940 και την έναρξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου που σηματοδοτεί και την ένταξη της χώρας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Επιδιώκεται επίσης να εξεταστεί η πορεία και η εξέλιξη των διώξεων των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας σε σύνδεση με την παράλληλη πολιτική κατάσταση και την αντίστοιχη σκλήρυνση του κατασταλτικού ρόλου του κράτους.

Κοινωνικά φρονήματα: φρονήματα στον πληθυντικό, είναι οι απόψεις, οι πεποιθήσεις, η ιδεολογία (Μπαμπινιώτης 2012). Ο όρος «κοινωνικά φρονήματα» που προτιμήθηκε για την παρούσα εργασία, είναι δανεισμένος από τη νομική ορολογία της εποχής (βλ. *πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων*), και ορίζει τις πεποιθήσεις κάποιου σχετικά με την κοινωνία- κοινωνική κατάσταση. Συχνά χρησιμοποιείται και ο όρος «πολιτικά φρονήματα», ωστόσο πέρα από τη νομική χρήση της λέξης, ο διαχωρισμός βρίσκεται και στο περιεχόμενο, καθώς ιδεολογικά από το ιδιώνυμο και μετά, επιτρέπεται να έχεις γενικώς απόψεις περί πολιτικής ωστόσο απαγορεύεται οι απόψεις αυτές να αντιτίθενται στο υπάρχον «κοινωνικό καθεστώς» (Ν.4229/24).

Μετά την επιτυχία της Οκτωβριανής Επανάστασης και το φόβο της διεθνοποίησής της, που πυροδοτείται από την έξαρση των εργατικών κινημάτων και φυσικά τη δημιουργία και δράση της Τρίτης Διεθνούς, τα ευρωπαϊκά κράτη εξοπλίζονται για την αντιμετώπιση αυτού του κινδύνου. Έτσι τα περισσότερα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα *είτε θέτονταν ρητά εκτός νόμου, είτε διώκονταν με τον ποινικό νόμο για τις δραστηριότητες των μελών τους* (Αλιβιζάτος 1986: 392). Ακολουθώντας το διεθνές κλίμα, αλλά και για δικούς της εσωτερικούς λόγους, η Ελλάδα μπαίνει στα χρόνια αυτά στη διαδικασία να υιοθετήσει το νομικό πλαίσιο αλλά και τις κατάλληλες πρακτικές, οι οποίες εξόπλισαν το κυνήγι των συνειδήσεων που συνεχίστηκε έως τη μεταπολίτευση.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, που αποτελεί βασικό ιδεολογικό μηχανισμό διατήρησης και αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας, ασκείται από την αρχή εντατική προσπάθεια για τον περιορισμό των ριζοσπαστικών απόψεων και την αποπολιτικοποίηση του συνδικαλισμού των λειτουργών της.

Δημοτική εκπαίδευση στο Μεσοπόλεμο

Ο ελληνικός μεσοπόλεμος, ξεκινώντας «αργοπορημένος» μετά την ήττα της Μικρασιατικής εκστρατείας και το τεράστιο

προσφυγικό ρεύμα της μικρασιατικής καταστροφής βρίσκει την εκπαίδευση πολύ χαμηλά στις προτεραιότητες του κράτους. Φυσικά είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η εμπλοκή του κράτους στην εκπαίδευση για τη δημιουργία εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων ξεκινά ανομοιογενώς στις προηγμένες χώρες της δύσης από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και παραμένει ημιτελής ακόμα στις αρχές του μεσοπολέμου. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Αγγλίας που νομοθετεί πρώτη φορά την υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση το 1921 (Andy Green, 2010: 451)¹.

Η Εκπαιδευτική πολιτική

Παρά την προσπάθεια για κάποιες αναγκαίες μεταρρυθμίσεις, που προωθούνται από τις δυνάμεις του αστικοδημοκρατικού εκσυγχρονισμού τα χρόνια αυτά, η εκπαιδευτική πολιτική γίνεται κομμάτι της διελκυστίνδας μεταξύ φιλελεύθερων και λαϊκών- συντηρητικών που οδηγεί τελικά σε μετέωρα βήματα μπροστά και οπισθοδρομήσεις.

Στο τέλος της περιόδου που μελετάται από την παρούσα εργασία και μετά από χρόνια μεταρρύθμισης και αντιμεταρρύθμισης τελικά, δεν κατοχυρώνεται πλήρως η δημοτική γλώσσα στο δημοτικό σχολείο, το αναλυτικό πρόγραμμα είναι ίδιο από το

¹ Η Ελλάδα έχει θεσμοθετήσει ήδη την υποχρεωτική εκπαίδευση. Με τα νομοσχέδια του 1913 η δημοτική εκπαίδευση γίνεται εξάχρονη και υποχρεωτική και οδηγεί στο αστικό σχολείο ή στο εξατάξιο γυμνάσιο.

1913 και το εξάχρονο δημοτικό σχολείο παραμένει στα χαρτιά². Η νομικά κατοχυρωμένη υποχρεωτική φοίτηση, στην πραγματικότητα δεν εφαρμοζόταν *de facto* καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Υπολογίστηκε ότι στις αρχές της περιόδου, 200.000 άτομα, δεν φοιτούσαν καθόλου στο σχολείο, ένα μικρό ποσοστό παρακολουθούσε τα μαθήματα της Μέσης Εκπαίδευσης, ενώ ένα ελάχιστο συνέχιζε στο Πανεπιστήμιο (Γούλη-Καύκουλα, 2011:1). Ακόμη η αναλογία δασκάλου προς μαθητές παρέμενε δυσλειτουργικά μεγάλη³. Μεγάλα ήταν και τα ποσοστά αναλφαβητισμού που το 1928 έφτανε το 25,87% στους άνδρες και το 63,48% στις γυναίκες (Κατσαντώνης 1998:20) Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών σχολικής ηλικίας, διοχετευόταν στην παραγωγή, χωρίς καμία απολύτως επαγγελματική προετοιμασία. Ο προσανατολισμός της εκπαίδευσης βασικά παραμένει θεωρητικός - κλασικιστικός, χωρίς να μπορεί να ακολουθήσει τις κοινωνικο-οικονομικές, πολιτιστικές ανάγκες της χώρας (Μπουζάκης 1999:74, 80 · Πυργιωτάκης 1998) Η δημοτική εκπαίδευση δεν έχει γίνει δυνατό να χειραφετηθεί από την κηδεμονία της Μέσης, ενώ τα πάγια αιτήματα για κατάργηση των ελληνικών σχολείων και των περισσότερων κλασικών γυμνασίων παραμένουν τελικά απραγματοποίητα.

² Τα σχολεία λειτουργούσαν ουσιαστικά με τέσσερις τάξεις (Κατσαντώνης, 1998:21)

³ Ένας προς 58 το σχολικό έτος 1929-1930 (Κατσαντώνης, 1998:20)

Ακόμη οι υποδομές είναι ελλιπείς για τη στέγαση των σχολείων, με αποτέλεσμα αυτά να φιλοξενούνται σε κτήρια ακατάλληλα που ενοικιάζονται από το κράτος πολλές φορές με ύποπτους τρόπους.⁴ Χαρακτηριστικό της κατάστασης των υποδομών είναι το γεγονός ότι από την εποχή του Καποδίστρια μέχρι το 1895 δεν είχε ανεγερθεί ούτε ένα νέο σχολικό κτήριο, ενώ από το 1895 μέχρι το 1910 ανεγέρθηκαν 444 και από το 1910 έως το 1920 μόλις 54 (Κατσαντώνης 1998:20) σε μια χρονική περίοδο μάλιστα, κατά την οποία είχαν μεσολαβήσει οι βαλκανικοί και ο Α' παγκόσμιος πόλεμος, με την εδαφική και δημογραφική μεγέθυνση της χώρας που προέκυψε, με την προσάρτηση της Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Δυτικής Θράκης, της Κρήτης. Μόλις στις αρχές τις δεκαετίας του 1930 με Υπουργό Παιδείας τον Γ. Παπανδρέου, θα χτιστούν 145 καινούργια σχολικά κτήρια και θα συνταχθεί νέο πρόγραμμα για το γυμνάσιο. Θα συσταθεί και το "Εκπαιδευτικό Συμβούλιο", για το σχεδιασμό ενιαίας πολιτικής (Ν. 4653/1930), το οποίο καταργείται το 1933. Ακόμη όμως και αυτή, η μάλλον συμβιβαστική εκπαιδευτική πολιτική, δεν θα έχει διάρκεια— 1200 κτήρια θα μείνουν ημιτελή, πολλά παιδιά δεν θα μπορέσουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και το κλασικό γυμνάσιο θα συνεχίσει να είναι εκείνο που οδηγεί στο Πανεπιστήμιο (Λέφας 1942:496 · Δημαράς 1998:48).

⁴ Για παράδειγμα Βλ. Ριζοσπάστης 8/1/1933, Σχολεία στεγάζονται σε στάβλους, όπου καταγγέλλεται η ρουσφετολογική ενοικίαση στάβλων στην Παλιά Κοκκινιά για τη στέγαση του 16^{ου} Δημοτικού Σχολείου.

Η κατάσταση των δασκάλων

Σε μορφωτικό επίπεδο υπήρχαν δάσκαλοι πολλών ταχυτήτων. Ξεκινούσαν από τους γραμματοδιδάσκालους που ήταν χωρίς κανένα προσόν, προχωρούσαν μετά το 1892 στους υποδιδασκάλους για να φτάσουν στους πτυχιούχους δημοδιδασκάλους. Ωστόσο υπήρχαν και μη πτυχιούχοι δάσκαλοι που είχαν διοριστεί απλά με μια ένορκη κατάθεση δύο μαρτύρων. Το 1924 λειτουργούν από μονοτάξια έως και εξατάξια διδασκαλεία για την εκπαίδευση δημοδιδασκάλων, ενώ τελικά παιδαγωγικές ακαδημίες ιδρύονται το 1933. Ακόμη το 1922 δόθηκε το δικαίωμα στους δασκάλους να μετεκπαιδεύονται για δύο χρόνια στο Πανεπιστήμιο. (Κατσαντώνης, 1998: 19).

Οι δάσκαλοι υπήρξαν, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, η πολυπληθέστερη κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων και η πρώτη που, υιοθετώντας τις πρακτικές των εργατών, προχώρησαν στη συγκρότηση μιας ενιαίας πανελλαδικής συνδικαλιστικής οργάνωσης. Οι διαδικασίες συγκρότησης της οργάνωσης ξεκίνησαν το δεύτερο μισό του 1919 και ολοκληρώθηκαν με το ιδρυτικό συνέδριο της Διδασκαλικής ομοσπονδίας τον Μάρτιο του 1922 (Αθανασιάδης, 2011:1015).

Μια εξήγηση για το γεγονός αυτό αποτελεί η οικονομική τους θέση, η οποία ήταν κάκιστη, πράγμα που αναγκάζει τους περισσότερους να ζουν εξαθλιωμένοι. Ο Κατσαντώνης (1998:20)

αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι το 1927 το 38% των αναρρωτικών αδειών δίνεται λόγω φυματίωσης. Οι άνθρωποι αυτού του κλάδου λοιπόν καταλάμβαναν από βαθμολογική και μισθολογική άποψη τις χαμηλότερες βαθμίδες της δημοσιοϋπαλληλίας, ήταν αναμφίβολα η μικροαστική κατηγορία που περισσότερο από κάθε άλλη γειτνίαζε με την εργατική τάξη. (Αθανασιάδης 2011:1016)

Οι μισθοί από το 1914 μέχρι το 1920, κυμαίνονταν μεταξύ 140 και 300δρχ., σε ένα μωσαϊκό δασκάλων που όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είχε δημιουργηθεί από τις συνεχείς εναλλαγές στην μόρφωση τους και τις διαφοροποιήσεις των σχολείων στα οποία καλούνταν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Την ίδια στιγμή που για άλλους δημοσίους υπαλλήλους όπως τους Ειρηνοδίκες κυμαίνονται από 300 ως 850δρχ, ενώ ο μισθός του γυμνασιάρχη από 350 ως 750δρχ. Σε αντιστοιχία με τον ιδιωτικό τομέα η μηνιαία αμοιβή για τους εμποροϋπαλλήλους κυμαινόταν από 90 ως 700δρχ. (Πιζάνιας, 1985: 177).

Με το Νομοθετικό Διάταγμα 2494 του 1925 καθιερώνεται ένα είδος ενιαίου μισθολογίου με βάση τα προσόντα και την προϋπηρεσία. Έτσι οι μισθοί διαμορφώνονται ως εξής: οι πρωτοβάθμιοι δάσκαλοι καθώς και οι α' και β' τάξεως με 15ετή προϋπηρεσία 180 δρχ., οι α' και β' τάξεως με προϋπηρεσία από 3 μέχρι 15 έτη 140 δρχ., οι α' και β' τάξεως με προϋπηρεσία μέχρι 3έτη, 120 δρχ. και οι γ' τάξεως δημοδιδάσκαλοι 100 δρχ. . Έτσι ο

αρχικλητήρας έπαιρνε 110 δρχ., ο γραφέας α΄ τάξεως 120 δρχ., ο γραμματέας α΄ τάξεως 240 δρχ., ο χωροφύλακας 110 δρχ., ο υπενωμοτάρχης 125 δρχ. και ο ενωμοτάρχης 135 δρχ., όσο για τον υπουργό ο μισθός του έφτανε στις 800 δρχ. (*Διδασκαλικό Βήμα* 1 /10/1924.)

Α΄ ΜΕΡΟΣ

**Πρώιμη Συνδικαλιστική Οργάνωση και πολιτική
ριζοσπαστικοποίηση**

Η διδασκαλική Αδελφότητα

Η ωρίμανση της συνδικαλιστικής δράσης, έστω και σε πρώιμο στάδιο, ξεκινά την περίοδο από το 1865 μέχρι και τα 1920, έχοντας ακόμα κατά κύριο λόγο συντεχνιακά χαρακτηριστικά. Σε αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε αποφασιστικά η εγκαθίδρυση του Συντάγματος του 1864, όπου στο άρθρο 11 προβλέπεται το δικαίωμα του «συνεταιρίζεσθαι». Στους εκπαιδευτικούς ξεκινάνε έτσι διεργασίες για τη δημιουργία οχημάτων συλλογικής έκφρασης στοχεύοντας στα κλαδικά ζητήματα. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται και η προσπάθεια καθηγητών και ελληνοδιδασκάλων, οι οποίοι συστήνουν τη Διδασκαλική Αδελφότητα το 1865 στην Αθήνα. Σκοπός τους η βελτίωση «διδασκόντων και διδασκομένων», η επιστημονική αναβάθμιση, καθώς και η προσπάθεια για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, σύνταξη και ασφάλεια στις αναπηρίες (Χρήστου 2009:51).

Ο ρόλος και η θέση του δασκάλου στο κοινωνικό σύνολο περνά από τη διαμόρφωση μιας συλλογικής κουλτούρας που προκύπτει σταδιακά μεταξύ άλλων, μέσα και από την ανάπτυξη κλαδικών διεκδικήσεων. Η Διδασκαλική Αδελφότητα αν και αντιμετωπίζει αρχικά την εχθρική στάση του Υπουργείου καταφέρνει να συγκροτηθεί και να αναγνωριστεί από τον υπουργό παιδείας Κωνσταντίνο Λομβάρδο τον Αύγουστο του 1865.

Την περίοδο αυτή στο νεοσύστατο ακόμα ελληνικό κράτος υπάρχει ένας μικρός αριθμός δασκάλων, 968 στη δημόσια και 102 στην ιδιωτική εκπαίδευση (Χρήστου 2009:52), ο οποίος

όμως, μέσα σε μια περίοδο πολιτικής και οικονομικής αστάθειας, επιδιώκει και καταφέρνει να βρει συλλογική έκφραση.

Ο Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων

Οι μισθοί των δασκάλων όπως και των περισσότερων δημοσίων υπαλλήλων απείχαν παρασάγγας από αυτό που θα μπορούσε να κριθεί αναγκαίο για την κάλυψη των βιοτικών τους αναγκών. Οι μειώσεις που συχνά προκύπταν με έμμεσους ή άμεσους τρόπους, οδήγησαν σε διαμαρτυρίες από τους πληττόμενους εργαζομένους, οι διεκδικήσεις των οποίων έβρισκαν διέξοδο στις συλλογικές διαδικασίες, οι οποίες με τη σειρά τους αύξαναν τις σχέσεις μεταξύ των μελών. Η επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης και των δασκάλων, τους κινητοποιεί έντονα στην αναζήτηση δημιουργίας συλλογικότητας που θα μπορεί να εκφράζει τα εργασιακά ζητήματα, θα προβάλλει διεκδικήσεις κλαδικές, βάζοντας την εργασία στο επίκεντρο των συζητήσεων και δημιουργώντας επαγγελματικά χαρακτηριστικά.

Στο διάστημα μέχρι το 1892, οπότε και ιδρύεται ο Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων, το πλαίσιο των διεκδικήσεων κινείται γύρω από την ίδρυση του Μετοχικού Διδασκαλικού Ταμείου (1880), το αίτημα για ανοικοδόμηση και ανακαίνιση σχολείων, το ζήτημα της άσκησης του επαγγέλματος του δασκάλου και από τους κληρικούς, το αμετάθετο των δασκάλων, τη διαδικασία απόκτησης και πιστοποίησης των προσόντων τους,

την ίδρυση σχολής επιμόρφωσης κ.ά. Παρά το γεγονός ότι δεν έχουμε ακριβή ημερομηνία ίδρυσής του Συνδέσμου⁵, είναι κατάφορη η ανάγκη υπάρξης μιας θεσμικής συλλογικότητας, όπως προκύπτει από τις κοινωνικές διεργασίες στον κλάδο των δασκάλων.

Την περίοδο αυτή κυριαρχούν οι απολύσεις, οι διορισμοί, οι μεταθέσεις, αφού η οικονομική κατάσταση είναι πολύ κακή για τον κλάδο. Την ίδια στιγμή που ομάδες υπαλλήλων απολαμβάνουν καλύτερα προνόμια. Το 1892 όπως αναφέρεται στην εφημερίδα «Παλιγγενεσία», έχουμε 841 απολύσεις, 722 διορισμούς και 1072 μεταθέσεις, οι οποίες οφείλονται στην εναλλαγή στην κυβέρνηση μεταξύ Δηλιγιάννη –στο κόμμα του οποίου ήταν κατά πλειοψηφία προσδεμένοι οι δάσκαλοι- και Τρικούπη. (Ιωάννης Πυργιωτάκης: 1988:71)

Πανελλήνια Ένωσις Διδασκάλων

Η ανάδειξη εσωτερικών αντιφάσεων και δυσλειτουργιών λόγω της ανεπαρκούς εκπροσώπησης των συλλόγων της επαρχίας αλλά και της αποκεντρωτικής λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος που έπληττε κυρίως τους οικονομικά ασθενέστερους δήμους της επαρχίας, οδήγησε στην ανάγκη «ενοποίησης» του κλάδου. Η προσπάθεια υπέρβασης αυτών των προβλημάτων ξεκινά με την πρωτοβουλία διεξαγωγής του Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Διδασκάλων τον Ιούλιο του 1908. Το συνέδριο όμως

⁵ (1887,1878,1894) Λέφας ό.π. σελ.211.

τελικά θα καταλήξει με δύο διδασκαλικές ενώσεις, αφού ο Σύνδεσμος Ελλήνων Δημοδιδασκάλων δεν θα συμμετέχει στη νεοϊδρυθείσα «Πανελλήνια Ένωση των Ελλήνων Δημοδισκάλων αμφότερων των φύλων» με πρόεδρο τον Γ. Παπασωτηρίου. Η κάθε ένωση εκπροσωπείται από το δικό της περιοδικό: *Το Δημοτικόν Σχολείον* του ΣΕΔ και τη *Σάλπιγξ* της Πανελλήνιας Ένωσις Διδασκάλων.

Στις 26 Ιουλίου του επόμενου έτους, λίγες μέρες πριν το κίνημα στο Γουδή, γίνεται το Β΄ Διδασκαλικό Συνέδριο. Αυτή τη φορά τίθενται κυρίως οικονομικά και διοικητικά, θέματα. Στις εργασίες του παραβρίσκονται πολιτικοί, δημοσιογράφοι, παιδαγωγοί, ενώ την έναρξη θα κάνει ο υπουργός παιδείας Γεροκωστόπουλος και αμέσως μετά ο πρόεδρος της ένωσης των Ελλήνων δημοδιδασκάλων Γ. Παπασωτηρίου (*Ακρόπολις*, 27 Ιουλίου 1909). Το Β΄ Διδασκαλικό Συνέδριο θα εκλέξει ως πρόεδρο τον παιδαγωγό Θεμιστοκλή Μιχαλόπουλο, ενώ μια ομάδα νεοεκλεγέντων μελών με τον πρώην πρόεδρο της ΠΕΔ Γ. Παπασωτηρίου, ιδρύουν νέα ένωση. Στο συνέδριο αυτό έχουμε και την εκλογή στο δ.σ., της πρώτης γυναίκας, της Ειρήνης Δραγάτη. (*Εμπρός*, 3 Αυγούστου 1909).

Από το 1910 και μετά ο συνδικαλισμός στην Ελλάδα περνά σε μια φάση ωρίμανσης κατά την οποία τη ταξική συνειδητοποίηση αρχίζει να γίνεται πιο έντονη, όπως και η ταξική πάλη, ενώ τα σωματεία αποχωρίζονται λογικές και πρακτικές που

αντιστοιχούν σε συλλογικότητες «αδελφότητας» (Γιάννης Κουζής. 2007: 33).

Οι διώξεις και η ισχυροποίηση της Ομοσπονδίας

Στη δίνη του διαχσμού οι δάσκαλοι υπέστησαν πολιτικές διώξεις που υπερέβαιναν αυτές της περιόδου Τρικούπη-Δηλιγιάννη. Εκκαθαρίσεις άρχισαν αμέσως μετά τις εκλογές του 1920 και απλώθηκαν σε όλους τους τομείς: Δημόσια Διοίκηση, Δικαιοσύνη, Εκκλησία, Ένοπλες Δυνάμεις και φυσικά στην Εκπαίδευση . Για τους δασκάλους αυτή τη φορά, αντί απολύσεων, επιλέχτηκε η μέθοδος των διαδοχικών μεταθέσεων (Αθανασιάδης 1999:176). Παράλληλα αναδιορίζονται όσοι είχαν απολυθεί ή παραιτηθεί από τον Ιούνιο του 1917, δηλ. κατά τη διάρκεια της βενιζελικής διακυβέρνησης (με το Ν.Δ. της 20 Ιουνίου 1917, ΦΕΚ 119Α'). Εκτός από τις μεταθέσεις, οι "στιγματισμένοι" βενιζελικοί δάσκαλοι έπεφταν συχνά θύματα της άμεσης και εξωθεσμικής βίας των "επιστράτων"⁶ (αλλά και

⁶ Το κίνημα των επιστράτων είχε, άτυπα, το χαρακτήρα μιας πολιτοφυλακής και παράλληλα, τη συγκροτημένη δομή μιας μαζικής πολιτικής οργάνωσης. Παρουσίαζε αρκετές ομοιότητες με τα ιταλικά, γερμανικά και αυστριακά πρωτοφασιστικά κινήματα, όπως είναι η χρήση βίας, η πρώην στρατιωτική ιδιότητα των μελών τους ως οργανωτική βάση, η απέχθεια τους για το φιλελευθερισμό και η μικροαστική τους σύνθεση Διβάνη, Λ. (2014). Κύριος στόχος τους ήταν η πάταξη των αντιπάλων του Βασιλιά Κωνσταντίνου Μαυρογορδάτος, Γ. (1996:66). Η πραγματική δράση του κινήματος έγινε φανερή το Νοέμβριο του 1916, οπότε και υπερασπίστηκαν το βασιλιά και την πρωτεύουσα με την απόκρουση της απόβασης των αγγλικών και γαλλικών στρατευμάτων στην Αθήνα και τον Πειραιά (ο.π.: 95). Στη συνέχεια, εξαπέλυσαν μαζικούς βίαιους διωγμούς εναντίον των βενιζελικών, έχοντας ως αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλών θυμάτων (ο.π.:98).

της αστυνομίας κάποιες φορές), με σημαντικές επίσης επιπτώσεις τόσο στους ίδιους όσο και στην εκπαίδευση.

Ο Ι. Πυργιωτάκης εκτιμά ότι οι διώξεις με τη γενικευμένη ανασφάλεια και το δίκτυο πελατειακών σχέσεων που αναπτύχθηκε για την αποφυγή τους, αποτέλεσαν ανασχετικό παράγοντα για τη δημιουργία κλαδικής συνείδησης και τη συγκρότηση συνδικαλιστικών οργανώσεων (1992:131). Ο Αθανασιάδης (1999:202) υποστηρίζει όμως ότι ήταν ακριβώς αυτές οι διώξεις και η ανασφάλεια που προκάλεσαν που μέσα στην κατάλληλη ιστορική συγκυρία (1921-22) κατέδειξαν με τον πιο εμφαντικό τρόπο ότι η συγκρότηση ισχυρής οργάνωσης ανεξάρτητης από τα κόμματα και το κράτος, αποτελεί τη μόνη διέξοδο.⁷

Ίδρυση της Δ.Ο.Ε.

Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας (Δ.Ο.Ε.) ιδρύεται επίσημα στις 18 Μαΐου 1922, με απόφαση του Πρωτοδικείου της Αθήνας. Έχει προηγηθεί το καταστατικό συνέδριο που αποφάσισε την ίδρυση της Δ.Ο.Ε στις 21.4.1921 μετά τη σταδιακή παρακμή των δύο προηγούμενων ενώσεων που διαδέχεται. Πρώτος Πρόεδρος

⁷ Ενισχυτικές αυτής της εκτίμησης είναι επτά επιστολές δασκάλων που δημοσιεύτηκαν στον Ερμή και οι οποίες συνδέουν άμεσα τις διώξεις με τη συγκρότηση οργάνωσης. Στις επιστολές αυτές η αδυναμία των δασκάλων να αντισταθούν στις αυθαιρεσίες της κυβέρνησης, αποδίδεται στην ανυπαρξία ισχυρής οργάνωσης: "όλοι οι επαγγελματίαι ηνώθησαν, πλην ημών των διδασκάλων, και δι' αυτό οι της Κρήτης ανταλλάσσονται με της Μακεδονίας (...) οι δε τοπικοί σύλλογοι και μαζί με αυτούς η Γενική και η Πανελλήνιος έπαυσαν να υπάρχουν" (Αθανασιάδης 1999:203)

της Δ.Ο.Ε. εκλέχτηκε ο Αντώνιος Καραγιάννης. Το πρώτο δημοσιογραφικό όργανο της Ομοσπονδίας είναι το περιοδικό *ΕΡΜΗΣ* που εκδίδεται στη Χαλκίδα⁸. Η νέα αυτή οργάνωση σύμφωνα με τον Αθανασιάδη (1999:139) δεν αποτελεί απλά μια συγκόλληση των κομματιών των προκατόχων της, αλλά αποτελεί μια ποιοτική αναβάθμιση προς δύο, φαινομενικά αντικρουόμενες αλλά διαλεκτικά συνδεόμενες, κατευθύνσεις: ενίσχυση του ρόλου και της ισχύος των τοπικών συλλόγων και συγκρότηση ενιαίου πανελλαδικού δικτύου με συλλογικές διαδικασίες και συνεκτική δομή. Η Δ.Ο.Ε. του 1922 βάζει τις βάσεις για τη δημιουργία μαζικών ομοσπονδιών των δημοσίων υπαλλήλων και των εκπαιδευτικών⁹.

Σε ότι αφορά τις σχέσεις της νεοσύστατης ομοσπονδίας με την κυβέρνηση είναι σημαντικό να τις δει κανείς στο πλαίσιο της ιστορικής συγκυρίας που αυτή ξεκινά να λειτουργεί. Η Μικρασιατική καταστροφή βρίσκει τη νεότευκτη ΔΟΕ να βάζει στην άκρη τα αιτήματα του κλάδου που μόλις είχαν διατυπωθεί στο συνέδριο και να καλεί τους τοπικούς συλλόγους να οργανώσουν ομιλίες στα χωριά και διαλέξεις στις πόλεις προκειμένου να ενημερώσουν για "τον άμεσον κίνδυνον του Κράτους" και να συμβάλλουν στην "ηθικήν ενίσχυσιν του αποθαρρυνθέντος λαού" (*Ερμής*, 14/9/22). Στη συνέχεια πριν

⁸ Προσωρινή έδρα της Ομοσπονδίας ορίζεται η Χαλκίδα καθώς όπως αναφέρεται στο καταστατικό κείμενο του συνεδρίου: «*Η Αθήνα μετά τις τόσες αποτυχίες έπαψε να εμπνέει και την ελάχιστη εμπιστοσύνη στις επαρχίες*» (*Ερμής*, 30/3/21)

⁹ ΟΛΜΕ 28/3/1924, 1926 η Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων Ελλάδας (ΣΔΥΕ).

ακόμα ξεκαθαρίσει η πολιτική κατάσταση, η ΔΟΕ τάχθηκε με ανακοίνωση της τάχθηκε υπέρ της "Επανάστασης" ¹⁰ Ως αντάλλαγμα για την ένθερμη υποστήριξη της διοίκησης στην «επαναστατική κυβέρνηση», το υπουργείο θα ικανοποιήσει το σύνολο των αιτημάτων του 2^{ου} Συνεδρίου, που αφορούσαν κυρίως τα μισθολογικά και το ζήτημα της διαβάθμισης των δασκάλων ¹¹. Με άλλα λόγια, η λύση του ζητήματος της διαβάθμισης δεν ήρθε ως αποτέλεσμα συνδικαλιστικού αγώνα, αλλά ως προϊόν του πολιτικού αγώνα που έδωσε η ΔΟΕ για τη νομιμοποίηση της "Επανάστασης" στην αρχική της δύσκολη φάση.

Το γλωσσικό ζήτημα ως διαιρετική τομή στους δασκάλους

Την περίοδο που μεσολαβεί από την ίδρυση της ομοσπονδίας μέχρι και το 1928 βασικό σημείο τομής για το εσωτερικό της είναι το γλωσσικό ζήτημα. Γύρω από αυτό συσπειρώνονται οι δύο διακριτές παρατάξεις (Ράικου- Καραγιάννη) που δημιουργούνται και οικοδομούν τον πολιτικό τους λόγο για όλα

¹⁰ "ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ ΑΝΔΡΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ: Το στρατιωτικό σας κίνημα αποτελεί την κολυμβήθραν της εθνικής ιστορίας. Είναι το ευρύ και πελώριον βήμα από του οποίου θα ομιλήση η λαϊκή μεγαλειότης επανευρίσκουσα τα καταπατηθέντα δικαιώματα της. Τασσόμεθα ανεπιφυλάκτως υπό την αγίαν σημαίαν του στρατιώται πιστοί και ιεροκύρηκες διαπρύσιοι", ό.π., τεύχ. 76, 15-7-1923, σελ. 5. Δεν γνωρίζουμε ποια ακριβώς ημέρα εκδόθηκε η ανακοίνωση. Υποθέτουμε όμως ότι εκδόθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 1922 μια και εκείνη την ημέρα κυκλοφόρησε και ο Ερμής με πρωτοσέλιδο ανάλογου περιεχομένου, βλ. "Ο λαός", ό.π., τεύχ. 57, 15-9-1922, σελ. 1.

¹¹ Τρία χρόνια αργότερα, κάτω από άλλες συνθήκες, ο τότε πρόεδρος, Καραγιάννης θα παραδεχθεί ότι υποστήριξε την "Επανάσταση" παρότι ήταν πολιτικά αντίθετος μόνο και μόνο για να ψηφιστεί το διάταγμα της 9 Νοεμβρίου (Αθανασιάδης 1999:176)

τα υπόλοιπα πολιτικά ζητήματα της εποχής πάντα σε σύνδεση με το γλωσσικό. Η γλωσσική μεταρρύθμιση που προωθούν οι παιδαγωγοί του Εκπαιδευτικού Ομίλου και μάλιστα από θέσεις κυβερνητικές βρίσκει μια μερίδα των δασκάλων αδιάλλακτα αντιτιθέμενη σ αυτή. Με την έναρξη της σχολικής χρονιάς 1923-24 οι Ανώτεροι Επόπτες (Γληνός και Τριανταφυλίδης) άρχισαν τη διοργάνωση παιδαγωγικών συνεδρίων με σκοπό την ενημέρωση- επιμόρφωση των δασκάλων. Στην Αθήνα η συμμετοχή φτάνει το 1/3 του διδασκαλικού σώματος ενώ στην επαρχία είναι σχεδόν καθολική (Αθανασιάδης 1999:277). Στο 3 συνέδριο της ΔΟΕ έχει επικρατήσει η στήριξη της δημοτικής με μεγάλη πλειοψηφία ¹², ωστόσο ο Καραγιάννης, επιλέγει να στρέψει τις επιλογές της διοίκησης σταδιακά κόντρα σε αυτή την απόφαση και ασκεί σκληρή κριτική στο δημοτικισμό ¹³. Η

¹² Υπέρ της δημοτικής τάχθηκαν οι: Αρ. Ράλλης, Δημ. Κουτσούμπελας (Χαλκιδικής), Δημ. Χαρτουλάρης (Χίος), Γ. Κριμιτσάς (Καβάλλας), Γ. Μακρής (Κιλκίς), Μιχ. Φλέσσας (Αργολίδος), Θ. Ράπτης (Κορινθίας), Κ. Χονδρομήτρος (Τρικάλων), Π. Παρλαβάντζας (Γενιτσών), Παν. Παυλούρος (Ολυμπίας), Σ. Σακελλαρόπουλος (Πατρών), Φ. Ζυγούρης (Ανασελίτσης), Μιλτ. Χισκάκης (Ηρακλείου), Χρυσός Καραγκούνης (Καστοριάς) και Γ. Δαφέρμος (Ρεθύμνου). Υπέρ της καθαρεύουσας οι: Τρύφων Παπαθανασίου και Αναστ. Δεληγεώργης (Καρυστίας). Όμως και αυτοί οι δυο τάσσονταν περισσότερο υπέρ μιας απλής καθαρεύουσας. Συγκεκριμένα ο πρώτος υποστήριζε την "καθομιλουμένη" για τις δυο πρώτες τάξεις και προοδευτικά μια ομαλή καθαρεύουσα για τις επόμενες. Ο δεύτερος πάλι ήταν υπέρ της παράλληλης διδασκαλίας δημοτικής και καθαρεύουσας. (Το γ ' Διδασκαλικόν συνέδριον", *Ερμής*, τεύχ. 73, ειδική έκδοση, 30-5-1923, σελ. 1-8 και 'Το γ ' Διδασκαλικόν συνέδριον", ό.π., τεύχ. 75, 30-6-1923, σελ. 2-8.)

¹³ "Ως αντίρροπον κατά της διοικητικής μας ελαττωματικότητος εχρησίμευσαν η εθνική μας Ιδέα, η θρησκεία, η γλώσσα και το πολίτευμα. Τα τέσσαρα ταύτα μεγάλα εθνικά κεφάλαια υπήρξαν ... τα φωτοβόλα σημεία ... ο συμπυκνωτήρας του λαϊκού φρονήματος ... τα σύμβολα, δι' ων ανεγνωρίζομεν ημάς αυτούς ... ατυχώς τα σημεία ταύτα κατέστησαν κατά τους τελευταίους χρόνους ο στόχος μανιώδους προσβολής εκ μέρους μηχανοράφου πολιτικού συγκροτήματος. Και βάλλεται παρ' αυτού η θρησκεία, ενσπείρεται εις την εκκλησίαν η διαίρεσις, καταργείται η εκκλησιαστική μουσική εκ των Διδασκαλείων, καταργείται εν αυτοίς η θέσις του τακτικού καθηγητού των θρησκευτικών, ίνα δι' απεσπασμένου τοιούτου παρέχωνται 'στοιχεία' τινά εκ του θρησκευτικού μαθήματος εις τους δημοδιδασκάλους, ανακηρύσσεται δε αυθαδέστατα ο δια της φυσιολατρίας θεός. Και βάλλεται παρ' αυτού η γλώσσα. Η τήβενος κομματικών αρριβιστών περιφέρεται ανά τας ελληνικός επαρχίας δια να επιβάλλει ρακώδες και χυδαίον γλωσσικόν κατασκευάσμα, τα δε αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου δεν χρησιμεύουν, ειμή ως στάδια ακολουσίας των πολυώνυμων διλετάντηδων. Και βάλλεται το πολίτευμα. Δια της εφαρμογής του δόγματος των 'τετελεσμένων γεγονότων' πέντε-δέκα

συνεχής σύγκρουση και η εκλογική ήττα στο 4 συνέδριο οδηγεί τελικά στην έκδοση του περιοδικού Αυγή από τους δημοτικιστές Ράϊκο και Ελ. Στεργιοπούλου.

Στο 5^ο συνέδριο οι δύο αντίπαλες παρατάξεις ρίχνουν τους τόνους. Καραγιάννης και Ράϊκος αποσύρονται και ένα «ενωτικό» Δ.Σ. εκλέγεται με πρόεδρο τον αχρωμάτιστο Ευαγ. Δρόσο και γραμματέα τον σοσιαλιστή Π. Δημητράτο¹⁴. Η διάσπαση, λοιπόν, με τον τρόπο αυτό αποτράπηκε και οι σχέσεις της ΔΟΕ με τους παιδαγωγούς και το υπουργείο προς το παρόν εξομαλύνθηκαν. Τους επόμενους μήνες η μεταρρυθμιστική "τριανδρία" θα προσπαθήσει αξιοποιώντας την ευνοϊκή πολιτική συγκυρία να ολοκληρώσει το εκπαιδευτικό της πρόγραμμα. Ταυτόχρονα η νέα διοίκηση της ΔΟΕ δε θα αντιδράσει ούτε θετικά ούτε αρνητικά. Αντίθετα θα αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στην προώθηση του μισθολογικού της αιτήματος που εκ των πραγμάτων αποτελεί σημείο συγκόλλησης όλων των αντιμαχόμενων πλευρών και ζωτικό πρόβλημα του κλάδου. Σταδιακά μέχρι και το 7^ο συνέδριο η ΔΟΕ αφήνει την τεχνητή ουδετερότητα και παίρνει θέση υπέρ της δημοτικής και της γλωσσικής μεταρρύθμισης. Χαρακτηριστικό είναι ότι, στο μέτρο που οι σχετικές προτάσεις ψηφίζονται ομόφωνα, ο δασκαλικός κόσμος εμφανίζεται στο ζήτημα αυτό ενωμένος. Στην πραγματικότητα βέβαια δεν

στρατιωτικοί ανατρέπουν την βασιλείαν." ("Προλάβετε την αποσύνθεσιν", *Ερμής*, τεύχ. 93, 30-3-1924, σελ. 1.)

¹⁴ Ο Δημητράτος, πρώην μέλος της Κ.Ε. του ΣΕΚΕ μόλις είχε αποχωρήσει από το κόμμα με την ομάδα του πρώην Γ.Γ. Μπεναρόγια.

πρόκειται για απόλυτη ενότητα αλλά για συντριπτική υπερίσχυση των δημοτικιστών έναντι των καθαρευουσιάνων (Αθανασιάδης 1999:300) . Ο συσχετισμός δυνάμεων αποτυπώνεται κατά τρόπο εμφατικό και στη σύνθεση του νέου Διοικητικού Συμβουλίου που θα προκύψει από τις εκλογές¹⁵, στο οποίο μάλιστα επικρατεί η πιο αριστερή τάση των μεταρρυθμιστών με πρόεδρο τον Ρουχωτά¹⁶ και αντιπρόεδρο το Δημητράτο.

Εθνικό Συνέδριο

Ως απάντηση στην έκβαση αυτή του συνεδρίου η "Εταιρία του Ελληνισμού" συνεπικουρούμενη από μια πλειάδα οργανώσεων, σωματείων και ιδρυμάτων οργανώνει το *Εθνικόν Συνέδριο* Δεκαπέντε μέρες μετά το τέλος των εργασιών του δασκαλικού συνεδρίου στις 23/4/1925. Ως στόχος του θα ορισθεί η καταπολέμηση "των εχθρών και διαφθορέων της Θρησκείας, της Γλώσσης, της Οικογένειας, της Ιδιοκτησίας, της Ηθικής, της Εθνικής Συνειδήσεως, της Πατρίδος". Τα δύο βασικότερα πορίσματά του ήταν α) *να καταργηθώσι και καταστραφώσι τα εισαχθέντα διδακτικά βιβλία, τα γεγραμμένα εις χυδαίαν γλώσσαν, εις δε τας δύο καταπατάς τάξεις των δημοτικών σχολείων να διδάσκηται η καθαρεύουσα εν τη απλουστέρα αυτής μορφή, συμφώνως προς την διανοητικότητα των μαθητών.* β) *"να*

¹⁵ Οι τέσσερις στους πέντε θα είναι υπέρμαχοι της μεταρρύθμισης. Ο πέμπτος θα είναι καθαρευουσιάνος χωρίς ωστόσο να ανήκει στην ομάδα του Καραγιάννη.

¹⁶ Ο Ρουχωτάς είναι υποστηρικτής του σοσιαλίζοντα βενιζελισμού του Αλέξανδρου Παπαναστασίου

καταργηθή η Παιδαγωγική Ακαδημία", να καταργηθεί δηλαδή το ίδρυμα που παρήγαγε καθηγητές διδασκαλείων εμποτισμένους με τις ιδέες της μεταρρύθμισης (Δημαράς, 1988,:143-145).

Η ΔΟΕ με σκωπτικό ύφος μέσω του *Διδασκαλικού Βήματος*, ειρωνεύεται για την έλλειψη μαζικότητας ένα συνέδριο που αυτοαποκαλείται «εθνικό» και διατυπώνει τη στήριξή της στη μεταρρύθμιση. Ωστόσο αν και το συνέδριο αντιμετωπίζεται με διάθεση υποτίμησης της σημασίας του από την ομοσπονδία, οι αντιμεταρρυθμιστικές δυνάμεις με τα Μαρασλειακά που ακολουθούν θα δείξουν ότι ήταν περισσότερο ισχυρές από ότι η πρώτη είχε εκτιμήσει.

Μαρασλειακά και εισαγωγή του «κομμουνιστικού κινδύνου»

Τα "Μαρασλειακά" ξεκίνησαν από μια διαμάχη ανάμεσα σε τρεις δάσκαλους, οι οποίοι εργάζονταν στα πρότυπα του Μαρασλείου και της καθηγήτριας του ίδιου Διδασκαλείου Ρόζας Ιμβριώτη. Σύμφωνα με την καταγγελία τους η τελευταία σε συνεδρίαση του συλλόγου διδασκόντων (22 Μαρτίου 1925), υποστήριξε ότι η προσέγγισή της στο μάθημα της ιστορίας σχετικά με τα πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα του 1821 θεμελιώνεται στη βασική άποψη ότι: «η επανάσταση του 1821 είναι αποτέλεσμα της αστικής τάξεως της Ελλάδος επηρεασθείσης από ανάλογη κίνηση της

Δύσεως, και επομένως δεν είναι τούτο αποτέλεσμα της γενικής του έθνους εξέγερσης» (Φραγκουδάκη, 1987:73-76).

Η διαμάχη συνεχίστηκε και στις επόμενες συνεδριάσεις με αποτέλεσμα να απομακρυνθούν με δεκαήμερες άδειες οι αντιδρώντες με απόφαση του Δελμούζου στις 13 Μαΐου.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι τρεις αυτοί δάσκαλοι ήταν συνδικαλιστικά ενεργοί και ως τέτοιοι εξέφραζαν ορισμένες ιδεολογικές τάσεις και ορισμένες υπαρκτές δασκαλικές ομάδες. Συγκεκριμένα οι Χ. Δημητρόπουλος και Ν. Γεννηματάς ανήκαν στην αντιμεταρρυθμιστική παράταξη. Ο πρώτος μάλιστα στις τελευταίες εκλογές συγκρούστηκε με τον Π. Δημητράτο διεκδικώντας τη θέση του αντιπροέδρου για να χάσει τελικά με ψήφους 104 προς 270. Βλέποντας λοιπόν υπό αυτό το πρίσμα τα γεγονότα, η στάση των δύο είναι εύκολα ερμηνεύσιμη. Τη μετατόπιση σηματοδοτεί ο τρίτος της ομάδας, ο Κ. Κάρμας ο οποίος ήταν το μέλος του Δ.Σ. της ΔΟΕ που μαζί με την Ελ. Στεργιοπούλου παραιτήθηκαν, όπως προαναφέρθηκε, δύο χρόνια πριν, σε μια προσπάθεια να αποτινάξουν την απόλυτη κυριαρχία του Καραγιάννη. Ανήκε δηλαδή στην δημοτικιστική παράταξη. Στις επαφές του με το Δ.Σ. της ΔΟΕ για το ζήτημα του Μαρασλείου, ο Κάρμας συνέχιζε να δηλώνει ότι *«ουδεμία σχέση έχει η όλη εργασία του Μαρασλείου με το σημερινόν ζήτημα, ούτε και δύναται να αποφανθή εναντίον αυτής»*, συνέχιζε δηλαδή να δηλώνει υποστηρικτής της γλωσσικής μεταρρύθμισης. Η ενέργειά του, δήλωνε, στρεφόταν *«όχι κατά*

του δημοτικισμού αλλά κατά του κομμουνισμού που υπόγεια αλλά συστηματικά διείσδυε στην εκπαίδευση». (Αθανασιάδης 1999:317)

Η απομάκρυνση των δασκάλων λοιπόν, οδήγησε σε δημόσια καταγγελία στο *Εμπρός*¹⁷, την οποία με τη σειρά του το έντυπο χρησιμοποίησε για να προβεί σε μια γενικότερη επίθεση στα δύο μεγαλύτερα κέντρα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης – Μαράσλειο και Παιδαγωγική Ακαδημία- αλλά κυρίως στους δύο διευθυντές των ιδρυμάτων Δελμούζο και Γληνό αντίστοιχα. Στη συνέχεια στις, το ίδιο έντυπο δημοσιεύει συνέντευξη του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Αλ. Μαζαράκη, ο οποίος ζητά από την κυβέρνηση να επέμβει για να προλάβει *"το κακόν ο προξενούμενον εκ της διαδόσεως του κομμουνισμού εις τα σχολεία"* (*Εμπρός* 5-6-1925), ενώ ακολουθεί και συνέντευξη με τον αρχηγό της Χωροφυλακής Δημ. Διαλέτη ο οποίος μεταξύ άλλων υποστηρίζει ότι: *"υπάρχουν πληροφορίες αρκετά σοβαρά, ότι η εργασία των κομμουνιστών εστράφη από τινός συστηματικούς εις το σχολείον, με τον προφανή σκοπόν να διαφθαρούν ψυχικώς τα παιδιά του Ελληνικού λαού και να προπαρασκευασθή δι' αυτών το μέλλον, αφού το παρόν δεν μπορεί να το κατάκτηση ο κομμουνισμός."* (*Εμπρός* 6-6-1925). Η επίθεση εξελίσσεται σε κυνήγι μαγισσών από τον τύπο της εποχής. Τη σκυτάλη παίρνει η βενιζελική *Εστία*, η οποία μάλιστα

¹⁷ Με το άρθρο "Ο κομμουνισμός εις το διδασκαλείον—πως απεμακρύνθησαν οι αντιδράσαντες", (*Εμπρός*, 2-6-1925) ξεκινά η υπόθεση να παίρνει διαστάσεις.

πρώτη είχε ανακινήσει το ζήτημα της «κομμουνιστικής παρείσφρησης» στα διδασκαλία λίγους μήνες πριν¹⁸, με αφορμή τη δημοσίευση του ποιήματος *Το φως που καίει* από του καθηγητή στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κώστα Βάρναλη, ο οποίος απολύθηκε τελικά στις αρχές του 1925. Η *Εστία* εκτός από την καταγγελία των τριών δασκάλων θα αξιοποιήσει και μια δεύτερη καταγγελία η οποία έχει την αφετηρία της επίσης στο δασκαλικό κόσμο και συγκεκριμένα στον Αντ. Καραγιάννη και το περιοδικό του τον *Ερμή* για να κατηγορήσει τον αντιπρόεδρο της Δ.Ο.Ε και πρώην στέλεχος του Σ.Ε.Κ.Ε. Π. Δημητράτο ως αρνητή της οικογένειας και προπαγανδιστή της κομμουνιστικής ιδεολογίας.

Τελικά οι Δελμούζος και Γληνός παύονται από τη νέα κυβέρνηση- δικτατορία του στρατηγού Πάγκαλου, ενώ η εκπαιδευτική πολιτική κάνει ταχέως βήματα πίσω σχετικά με το γλωσσικό ζήτημα και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ακόμα οι

¹⁸ *Εστία*, 10-11-1925: «Αλλά δεν προέβη εις καμμίαν ενέργειαν το Εκπαιδευτικόν Συμβούλιον εναντίον ενός καθηγητού της Παιδαγωγικής Ακαδημίας διορισθέντος διά να καταρτίση καλλίτερον τους δημοδιδασκάλους που θα διδάξουν τα Ελληνόπαιδα και ο οποίος εις ένα ποίημά του υβρίζει με την μεγαλειτέραν δυνατήν δριμύτητα την Ελληνικήν πατρίδα και την σημαίαν μας.

Ιδού μερικοί στίχοι από το ποίημα αυτό:

εγώ 'μαι η ιερή Πατρίδα
που με την ειρήνη θανατώνω
την ψυχή και το πνεύμα των ανθρώπων,
σκεπάζοντάς τους με σκοτάδια και κουρέλια
και δίνοντας τους λίγες λέξεις,
και να πεθαίνουνε για λέξεις.

Είμαι η ιερή Πατρίδα, που διδάχνω,
το μίσος, την κλοπή, το φόνο,
σειώνοντας ένα πανί χρωματιστό

μπροστά στα μάτια που τα τυφλώνω με χίλιους τρόπους

Αλλ' όπως ανωτέρω αναφέρομεν, αι καταδιώξεις του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου δεν στρέφονται κατά των αρνουμένων και περιφρονούντων τα εθνικά ιδεώδη, αλλ' εναντίον εκείνων ακριβώς οι οποίοι τα σέβονται»

εσωτερικές αντιφάσεις της ΔΟΕ, που είχαν καλυφτεί με συγκολλητικό αρμό τις οικονομικές διεκδικήσεις του κλάδου, βγαίνουν τώρα στην επιφάνεια και προετοιμάζεται το έδαφος για διάσπαση της ομοσπονδίας. Το σημαντικότερο όμως σχετικά με το ζήτημα της παρούσας μελέτης είναι ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται το ιδεολογικό σχήμα του «μαλιαροκομουνισμού» που συνέδεε το γλωσσικό ζήτημα με την ίδια την επιβίωση του έθνους απέναντι σε ένα νέο εχθρό. Καθώς η Μεγάλη Ιδέα έδυε, η «εθνική ενότητα» υποχωρούσε και η ταξική αντίθεση αναδυόταν. Οι δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις του διχασμού που μονοπωλούν φυσικά και το Μεσοπόλεμο συγκλίνουν στο ζήτημα της διαφύλαξης της «κοινωνικής ειρήνης» από την απειλή της εξέγερσης των πληβειοποιημένων κατώτερων τάξεων. Η γλώσσα μπαίνει δίπλα στην πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια. Από τη μία η εκσυγχρονιστική τάση της αναδυόμενης νέας αστικής τάξης που εκφράζεται από την πολιτική των Φιλελευθέρων που ξεκινά και τη μετέωρη τελικά εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

«Η αστική τάξη ζητάει για τα παιδιά της συγχρονισμένη Παιδεία. Το γλωσσικό ιδανικό του αρχαϊσμού της είναι άχρηστο. Θέλει “πραχτική” εκπαίδευση, θέλει ξένες γλώσσες, θέλει καλύτερη μέθοδο διδασκαλίας και αγωγής, καθηγητάδες καλύτερα μορφωμένους. Το σύστημα της φαίνεται παλιό, μονόπλευρο σκουριασμένο. Από το 1889 κάθε κυβέρνηση, που αντιπροσωπεύει τις αστικές αυτές ροπές (Τρικούπης, Θεοτόκης, Βενιζέλος) φέρνει

στη Βουλή σειρά από εκπαιδευτικά νομοσχέδια» (Γληνός, 1972:56 τομ Δ')

Τελικά η δύναμη και ο ρόλος της εθνικής ιδεολογίας ως συγκολλητικής ουσίας του νέου ελληνικού κράτους επικράτησε της άμεσης ανάγκης για εκπαιδευτική πρόοδο. Η εκβιομηχάνιση αρκέστηκε στα θετικά αποτελέσματα μιας μεταρρύθμισης που δεν έγινε, και στο κάδρο των εχθρών του ελληνισμού μπήκαν οι κομμουνιστές. Σε ότι αφορά την παρούσα μελέτη, τα Μαρασλειακά, άνοιξαν με τέτοιο τρόπο το ζήτημα της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών στην κοινωνία, ώστε να στρωθεί ο δρόμος για τις διώξεις των δασκάλων αποκλειστικά και μόνο με βάση την κατοχή του φρονήματος και ούτε καν της έκφρασής του, ακριβώς λόγω του ρόλου τους στην εκπαιδευτική διαδικασία. *«Τοιούτους καθηγητάς, με σαφώς αναρχικάς και κομμουνιστικάς ιδεολογίας, έχει σήμερα το Μαράσλειον Διδασκαλείον, όπως –φευ!– τους έχει όλος ο επίσημος εκπαιδευτικός κλοιός. Τοιούτοι διδάσκαλοι όμως είνε αδύνατον να αναπτύξουν εις τα παιδιά όχι μόνον εθνικήν, αλλ' ουδέ καν την Ελληνικήν απλώς αντίληψιν»* (Εστία 16-11-1924). Το κράτος υιοθετώντας μεθόδους φρονηματικών διώξεων από την Ευρώπη αλλά και εφευρίσκοντας νέες, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου συγκροτεί ένα ισχυρό νομικό οπλοστάσιο. Οργανικό μέρος της έρευνας αυτής αλλά και της ίδιας της φύσης των διώξεων των δασκάλων είναι η εξέταση του νομικού και ιδεολογικού κατασταλτικού εξοπλισμού του κράτους.

B. ΜΕΡΟΣ

Νομοθετικό οπλοστάσιο των διώξεων στο Μεσοπόλεμο

Περί εκτάκτων μέτρων

Σε περιόδους κρίσης που το ισχύον καθεστώς βρίσκεται αντιμέτωπο με τον κίνδυνο ανατροπής του, το κράτος παραβιάζει την κανονική λειτουργία των θεσμών με σκοπό να

αποκαταστήσει με οποιοδήποτε μέσο τη διαταραγμένη σταθερότητα.

Το Δίκαιο της Ανάγκης, «η κατάσταση εξαίρεσης» καθορίζει πότε υφίσταται εξουσία παρεκκλίσεως από το αυστηρό γράμμα του συντάγματος χάριν της ανάγκης διατήρησης και προστασίας της κρατικής οντότητας και υπόστασης και της λειτουργίας του κράτους (Αργυρός 2016).

Οι έκτακτες περιστάσεις επιβάλλουν την θεσμοθέτηση ενός συνόλου κανόνων δικαίου, που καθορίζουν τη λειτουργία του κράτους κατά την περίοδο της άμυνάς του. Αυτό το σύνολο κανόνων μπορεί να προσδιοριστεί ως δίκαιο της ανάγκης, καθώς υπό το κράτος της εξουσιαστικής ανάγκης επιτρέπει την εφαρμογή κανόνων δικαίου, που σε μια περίοδο κανονικότητας θα απορρίπτονταν ως ακραίοι.

Η Ελλάδα με μικρά διαλλείματα λίγων μηνών βρίσκεται σε «κατάσταση πολιορκίας» για δέκα σχεδόν χρόνια από το Μάρτιο του 1935 μέχρι το Φεβρουάριο του 1945.¹⁹ Ο νόμος «περι καταστάσεως πολιορκίας» επιφέρει την αναστολή των κυριότερων συνταγματικών εγγυήσεων των ελευθεριών πράγμα που «δικαιολογει» τη λήψη εκτάκτων μέτρων από την «Κοσμογονία» του Κονδύλη μέχρι το Νέον Κράτος του Μεταξά.

¹⁹ Ο νόμος «περί καταστάσεως πολιορκίας» [...] τέθηκε σε ισχύ σε ολόκληρη τη χώρα την 1^η Μαρτίου του 1935 για να μην αρθεί παρά στις 14 Μαΐου του ίδιου χρόνου, ανατέθηκε σε ισχύ στις 10 Οκτωβρίου 1935 από το στρατηγό Κονδύλη και άρθηκε, τυπικά τουλάχιστον στις 28 του ίδιου μήνα. Χωρίς να έχει κηρυχθεί επίσημα η κατάσταση πολιορκίας, οι κυριότερες εγγυήσεις των ελευθεριών ανεστάλησαν στις 4 Αυγούστου του 1936 και διατηρήθηκαν σε αναστολή σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας. Ο στρατιωτικός νόμος τέθηκε επίσημα σε ισχύ, ουσιαστικά χωρίς διακοπή, ως το Φεβρουάριο του 1945. (Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974, Αλιβιζάτος, Νίκος Κ., Θεμέλιο 1986: 401)

Η περιγραφή του εχθρού

Κατά το Μεσοπόλεμο, ο αντικομμουνισμός είναι βασικό στοιχείο της κυρίαρχης ιδεολογίας σε όλα τα κράτη της Ευρώπης, που μετά το τέλος του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκονται αντιμέτωπά με έντονη κοινωνική αναταραχή, γενικές απεργίες και επαναστάσεις. Στην Ελλάδα ο αντικομμουνισμός εκφράστηκε ποικιλοτρόπως, μέσα από τις στήλες των αστικών εφημερίδων, στους χώρους δουλειάς και τις συνοικίες, στην εκκλησία, στα σχολικά βιβλία, μέσ' από νομοθετήματα και δικαστικές αποφάσεις, ακόμα και με τη διοργάνωση αντικομμουνιστικών συλλαλητηρίων²⁰ (Γκίκας 2013).

Αν και κυρίαρχη διαιρετική τομή στο πολιτικό σύστημα της χώρας αποτελεί το δίπολο φιλομοναρχισμός- Βενιζελισμός όπως διαμορφώθηκε από τον εθνικό διχασμό και έπειτα, στην αστική σκέψη του μεσοπολέμου διατυπώνεται σύμφωνα με την Παπαδημητρίου, το αίτημα δημιουργίας ενός αστικού μετώπου και της ανάληψης αυξημένης πρωτοβουλίας από το κράτος για την προάσπιση των συμφερόντων της αστικής τάξης και τη διασφάλιση της κοινωνικής ισορροπίας έναντι της κομμουνιστικής ανατροπής (2006:199).

Η εικόνα του κομμουνιστή ως «συνωμότη», «ξένου πράκτορα»- «δακτύλου της Μόσχας», που εργαζόταν πυρετωδώς -υπογείως

²⁰ Ο Εμπορικό Επιμελητήριο Καβάλας (σ.σ. όπου το ΚΚΕ ήταν πολύ ισχυρό) προχώρησε το Μάρτη του 1925 στη διοργάνωση «Εθνικού Συλλαλητηρίου» κατά του ΚΚΕ, η συμμετοχή του κόσμου ήταν λίαν απογοητευτική για τους οργανωτές. (Ριζοσπάστης, 3/3/ 1925)

και υποχθονίως- «καταστρώνοντας σχέδια» για την κατάλυση του κράτους, την καταστροφή της πολιτικής και ηθικής τάξης, την υπονόμευση των «εθνικών ιδανικών και αξιών» («εξαγοράζοντας» συνειδήσεις με τη βοήθεια «άφθονων χρημάτων»), καλλιεργούνταν συστηματικά με δηλώσεις ιθυνόντων, από την εκκλησία, μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, από «εθνικούς συλλόγους» και βέβαια μέσω του Τύπου ο οποίος «ανακάλυπτε» κομμουνιστικές συνωμοσίες σχεδόν πίσω από κάθε εργατική κινητοποίηση.

Στα παραπάνω προστίθεται και η κατηγορία της διάρρηξης της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους και της επιδίωξης αποκοπής μέρους της επικράτειας, κυρίως λόγω της θέσης του ΚΚΕ για «Ενιαία και Ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη» από το 1924 μετά την αποδοχή της αποφάσεως του Ε΄ Συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Μετά το αποτυχημένο βενιζελικό πραξικόπημα της 1ης Μαρτίου του 1935, το ΚΚΕ αντικατέστησε το σύνθημα «Ενιαία και Ανεξάρτητη Μακεδονία» με το σύνθημα «πλήρια ισοτιμία στις μειονότητες» ωστόσο η αλλαγή αυτή δεν μπορούσε να παραγράψει μια δεκαετία διώξεων ούτε βέβαια να εμποδίσει τις επερχόμενες.

Παρά το γεγονός ότι και από τις δύο κυρίαρχες παρατάξεις προβάλλεται η ανάγκη αντιμετώπισης του «κομμουνιστικού κινδύνου» αυτό δεν εμπόδιζε τους αντιβενιζελικούς να τον επικαλούνται παράλληλα με το κίνδυνο του βενιζελισμού, ή και να ταυτίζουν τους δύο κινδύνους. Για την πιο ακραία τάση της

φιλομοναρχικής παράταξης, η ίδια η κοινοβουλευτική δημοκρατία αποτελεί προθάλαμο μιας σοσιαλιστικής επανάστασης (Παπαδημητρίου ο.π.) επομένως όσοι αντιμάχονται τη μοναρχία δρουν σε βάρος της διατήρησης του κοινωνικού καθεστώτος. Από την άλλη πλευρά οι βενιζελικοί υποστήριζαν τη δημοκρατία ως πολίτευμα-τείχος στην κομμουνιστική απειλή, ενώ στην περίπτωση του Αλ. Παπαναστασίου γίνεται και συναίρεση φασισμού-κομμουνισμού: Αλ. Παπαναστασίου και Γ. Καφαντάρης είχαν αντιδράσει έντονα κατά την ψήφιση του ιδιώνυμου ζητώντας να διώκονται με το «ιδιώνυμο» όχι μόνο οι κομμουνιστές αλλά και οι φασίστες (Ανδρικόπουλος 1987:45), ενώ ακόμα κατά τη δεδηλωμένη αντίληψή του η κομμουνιστική κίνηση είχε ως συνέπεια τη δημιουργία τάσεων και κινήσεων «εντελώς φασιστικών», «διότι κομμουνισμός και φασισμός είναι δύο πράγματα αμεσότατα συνδεδεμένα» (Παπαδημητρίου 2006:121).

Η εικόνα του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου για τους κομμουνιστές, εμπεριέχει τα παραπάνω στοιχεία διανθίζοντάς τα με κάποια άλλα με τρόπο μάλιστα αντιφατικό κάποιες φορές. Όπως χαρακτηριστικά υπογραμμίζει η Κοντού (2013:124) ο Μεταξάς: *«δεν έχει ο ίδιος καταλήξει αν πρόκειται για άτομα ανισόρροπα και φανατισμένα τα οποία εκμεταλλεύονται με μαεστρία τα ζητήματα που ανέκαθεν απασχολούσαν τον κόσμο, αν πρόκειται για τρελούς που, πάντως, παίρνουν εντολές από διεθνή κέντρα, ή αν πρόκειται για άτομα πολύ προσεκτικά και συνετά, που*

χρησιμοποιούν ρομαντικές ιδέες, για να παρασύρουν βάσει καταχθόνιου σχεδίου τους αφελείς.». Η εικόνα λοιπόν του καθεστώτος για τον κομμουνιστή αποτελεί μωσαϊκό αυτών των τριών αντικρουόμενων στοιχείων.

Πάντως σε κάθε περίπτωση ο κομμουνιστής σύμφωνα με το μεταξικό καθεστώς ενσαρκώνει την απειλή για τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των Ελλήνων, για την συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού φέροντας μάλιστα μια «ιδεολογία ξενόφερτη με αποτελέσματα αμφίβολα ακόμα και στον τόπο της, και πάντως ασύμβατη με τον ατομικιστικό χαρακτήρα του ελληνικού λαού»(ο.π.).

Κατά το Μεταξά ο κομμουνισμός στην Ελλάδα έλαβε υπόσταση, διότι σ' αυτόν προσχώρησαν όχι μονάχα «όσοι βρισκόντουσαν σε αδυναμία να εργαστούν και να παράγουν, οι οικονομικά πάσχοντες, αλλά και άλλοι, ακόμα και εύποροι, αργόσχολοι από πλήξη και διάθεση επίδειξης.» Ο Υφυπουργός Ασφαλείας μάλιστα, ο περιβόητος Κωνσταντίνος Μανιαδάκης ενισχύοντας την άποψη του δικτάτορα περιγράφει με γλαφυρό τρόπο του Έλληνες κομμουνιστές ως καρικατούρα των ρωμαλέων ευρωπαίων κομμουνιστών: «Δε μοιάζουν με το εργατικό προλεταριάτο των βιομηχανικών χωρών, αλλά προέρχονται από το φιλελεύθερο ή το σοσιαλιστικό χώρο. Εδώ εις την Ελλάδα έχομεν τους κομμουνιστάς πολυτελείας [...] τους παθολογικούς εκείνους τύπους, οι οποίοι εγίνοντο κομμουνισταί φανατικοί μόνον

*διά να παρουσιάζονται ως άνθρωποι με “προοδευτικές αρχές»
(ο.π.)*

Τέλος υπάρχει η αρχή μιας ποιοτικής διαφοροποίησης που γίνεται πια κυρίαρχη μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η διαφοροποίηση της ταυτότητας του Έλληνα από την ταυτότητα του κομμουνιστή. Οι κομμουνιστές χαρακτηρίζονται ως «Έλληνες μόνο κατ' όνομα», γεγονός που αιτιολογεί την πεποίθηση του καθεστώτος για την αναγκαιότητα της εξουθένωσης του κομμουνισμού ως επικίνδυνου για το εθνικό σώμα. Ωστόσο η άποψη αυτή δεν αποτελεί καινοτομία της 4ης Αυγούστου. Η Παπαδημητρίου υποστηρίζει ότι ήδη από την εποχή της δικτατορίας του Παγκάλου έχει αρχίσει να διαγράφεται η αντίστιξη της κομμουνιστικής ιδεολογίας προς την ελληνικότητα και, κατά συνέπεια, η αντίληψη περί ανάγκης εξοβελισμού του επιζήμιου και αλλοιωτικού για το έθνος κομμουνισμού (2006:170-171).²¹

Τα πριν τη δικτατορία Μεταξά

Σημαντικό κληροδότημα των προηγούμενων δημοκρατικών και φιλομοναρχικών κυβερνήσεων του μεσοπολέμου, το οποίο έδωσε την κατάλληλη τεχνογνωσία για τις διώξεις φρονημάτων

²¹ Η Υπηρεσία Γενικής Ασφαλείας του κράτους χαρακτηρίζει τους κομμουνιστές ως τον «απαισιώτερον κίνδυνον της ανθρωπότητας» και «όντα με μορφή ανθρώπου και όνομα Ελλήνων»

που εντάχθηκαν στην έκτακτη νομοθεσία της δικτατορίας Μεταξά, αποτέλεσε το νομοθετικό οπλοστάσιο που είτε σε καιρούς δημοκρατικής ομαλότητας είτε σε περιόδους κρίσης είχε θεσπιστεί με σκοπό να αντιμετωπίζει ιδέες που κρίνονταν επικίνδυνες για το εκάστοτε καθεστώς.

Ο Ν.4229/24 του Ιουλίου του 1929 «Περί ασφάλειας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών» (ΦΕΚ 245/Τεύχος Πρώτον/25 Ιουλίου 1929), γνωστός και ως «**Ιδιώνυμο**» έρχεται για πρώτη φορά να θεσπίσει τη δίωξη των ανατρεπτικών ιδεών αντλώντας βέβαια και αυτό από *σημαντικά προηγούμενα* ²² ²³ *στο πεδίο των εγκλημάτων γνώμης, που οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στα βαθιά ρήγματα που είχε προκαλέσει η αναζωπύρωση του εθνικού διχασμού στη δεκαετία του 1920.* (Αλιβιζάτος, 1986: 350). Το ιδιώνυμο έρχεται σε μια περίοδο δημοκρατικής ομαλότητας κατά την οποία η κυβέρνηση Βενιζέλου είναι πανίσχυρη, ενώ το εργατικό κίνημα και το κομμουνιστικό κόμμα δεν αποτελούν άμεσο κίνδυνο.

Παρόλα αυτά, το διεθνές κλίμα άγχους και αντικομμουνιστικής υστερίας, που κορυφώθηκε με την άνοδο του, όχι αναγκαστικά

²²] Βλ. για παράδειγμα το Νομοθετικό διάταγμα 23^{ης} Απριλίου 1924 «Περί κατοχυρώσεως του δημοκρατικού πολιτεύματος» της κυβέρνησης Παπαναστασίου που όριζε αυστηρές ποινές εναντίον οποιουδήποτε εξεδήλωνε δημόσια την αφοσίωσή του στην έκπτωτη δυναστεία ή επέκρινε το πολίτευμα. (Αλιβιζάτος 1986:350-351)

²³ Σημαντικό προηγούμενο του ιδιώνυμου αποτελεί και η δίωξη των κομμουνιστών για έσχατη προδοσία από το 1925 και μετά με αφορμή την πολιτική του ΚΚΕ για το «μακεδονικό».

απορριπτέου, από τις τότε άρχουσες τάξεις, φασισμού στη μεσοπολεμική Ευρώπη (Ρούσσος Κούνδουρος 1978: 86-87) καθώς και η όξυνση του ταξικού ανταγωνισμού ιδίως μετά την εισροή των προσφύγων και την παράλληλη ταχεία εκβιομηχάνιση αποτέλεσαν κυριότερες αιτίες της νομοθετικής αυτής πρωτοβουλίας.

Ένα από τα νήματα που συνδέουν τη δίωξη φρονημάτων της προδικτατορικής περιόδου με την αναβάθμιση και συστηματοποίηση τους κατά τη διάρκεια του Νέου Κράτους είναι και η κινήσεις του πολιτικού προσωπικού, χαρακτηριστικό παράδειγμα ο υπουργός εσωτερικών Κ. Ζαβιτσιάνος εισηγητής του νόμου στη βουλή και κύριος εμπνευστής του σύμφωνα με τον Δαφνή (1955: τ.2, σ. 92) παραιτήθηκε στις 3 Ιουλίου 1929, ενώ δεν ανήκε πια στο κόμμα των φιλελευθέρων, για να ξαναγίνει τελικά αντιπρόεδρος και υπουργός οικονομικών στην δικτατορία Μεταξά.

Το νομοθετικό οπλοστάσιο μετά το κίνημα της 1^{ης} Μαρτίου 1935 ενισχύεται επιδιώκοντας τον περιορισμό στο ελάχιστο της αντιπολίτευσης μέχρι την παλινόρθωση της μοναρχίας στις 25 Νοεμβρίου του 1935 και απαρτίζεται από συντακτικές πράξεις και αναγκαστικούς νόμους περιορισμού της ελευθερίας έκφρασης, σύσταση στρατοδικείων για πολιτικές διώξεις, κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας.

Εν συντομία ας αναφερθεί η απομάκρυνση 1717 τακτικών και 348 έκτακτων δημοσίων υπαλλήλων, πάνω από 1000 μόνιμων

αξιοματικών του στρατού, κατά κανόνα ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στο κίνημα και στην περίπτωση των δημοσίων υπαλλήλων αποκλειστικά και μόνο εξαιτίας των πολιτικών τους φρονημάτων. (Αλιβιζάτος, 1986:404). Ακόμη η ΚΗ' συντακτική πράξη της 17^{ης} Μαΐου 1935 «περί κατοχυρώσεως του Δημοκρατικού Κοινοβουλευτικού Πολιτεύματος» που στο όνομα της προστασίας του ισχύοντος πολιτεύματος από το χλευασμό, έβαζε σκληρούς περιορισμούς στον τύπο, ενώ επαναλάμβανε ενισχύοντάς τις τις διατάξεις του ιδιωνύμου. **Οι αντίπαλοι του καθεστώτος χωρίζονται στους επικίνδυνους για το υφιστάμενο πολιτικό καθεστώς και τους επικίνδυνους για την υφιστάμενη κοινωνική τάξη.** Με την επιβολή και εδραίωση της μοναρχίας, η οποία γίνεται τελικά αποδεκτή από δημοκράτες, φιλελεύθερους ακόμα και σοσιαλίζοντες του ευρύτερου βενιζελισμού, οι διατάξεις που τους στοχοποιούσαν είτε καταργούνται ρητά είτε πέφτουν σε αχρηστία (Αλιβιζάτος, 1986:413). Αντίθετα διατηρούνται οι διατάξεις ενάντια στον κομμουνισμό παρά το γεγονός ότι το ΚΚ από την αρχή είχε καταδικάσει ως φασίζον το κίνημα της 1^{ης} Μάρτη καλώντας μάλιστα από το πρωτοσέλιδο του Ριζοσπάστη να ματαιώσουν «τα σχέδια των εχθρών του λαού» (Ριζοσπάστης, αρ. φύλλου 349/7287). Οι πρώην διωκόμενοι υποστηρικτές της αβασίλευτης αποδέχτηκαν το διαχωρισμό αυτό παρά το γεγονός ότι η αντιδημοκρατικότητα των διώξεων αυτών υποβάθμιζε την ουσία της. Η επιβολή μοναρχίας, η απομάκρυνση δημοκρατικών

στοιχείων και κατάληψη θέσεων-κλειδιά σε στρατό και κρατικό μηχανισμό από ακραία αντιδημοκρατικούς υποστηρικτές του βασιλιά, ο εκφυλισμός δημοκρατικών θεσμών και η απονομιμοποίησή τους στην κοινωνία έστρωσαν το χαλί για τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου.

Η ανάδυση των δικτατοριών

Η περίοδος του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τις συνεχείς παρεμβάσεις του στρατού στην πολιτική ζωή. Η φθορά του κοινοβουλευτισμού και η ανάδειξη δικτατορικών καθεστώτων, βέβαια δεν είναι φαινόμενο που αφορά μόνο την ελληνική περίπτωση. Πέρα από την φασιστική Ιταλία και τη ναζιστική Γερμανία, την Ευρώπη του Μεσοπολέμου δικτατορίες και γενικότερα αυταρχικά καθεστώτα υπήρχαν στα Βαλκάνια: Τουρκία, Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, στην κεντρική Ευρώπη: Ουγγαρία, Αυστρία, στις Βαλτικές χώρες: Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, και στην Ιβηρική: Πορτογαλία, Ισπανία.

Η νέα αυτή ευρωπαϊκή «τάση» εκφράζεται και από τους Έλληνες πολιτικούς, αλλά και από τον τύπο της εποχής. Ενδεικτικό είναι ότι σε έρευνα της Καθημερινής -που παρουσιάζει αναλυτικότερα η Παπαδημητρίου (2006:40)- στην οποία συμμετείχαν οι

περισσότεροι «ισχυροί» πολιτικοί άνδρες της εποχής, δεν είναι λίγοι αυτοί που τελικά υποστηρίζουν μια προσωρινή ή και μόνιμη δικτατορία, ως λύση στα προβλήματα του κοινοβουλευτισμού. Για παράδειγμα οι Παπανδρέου, Μιχαλακόπουλος, Χατζηκυριάκος και Πάγκαλος υποστηρίζουν τον κοινοβουλευτισμό με την επιφύλαξη ότι είναι αναγκαίες προσωρινές παρεκκλίσεις από τη συνταγματική νομιμότητα όταν το επιβάλει, το κυρίαρχο εκείνη την εποχή, δόγμα της σωτηρίας της πατρίδας. Αντίστοιχα οι Μιχαλακόπουλος, Περ. Ράλλης και Κονδύλης επικεντρώνουν στην ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, ο Μερκούρης του κόμματος των εθνικοσοσιαλιστών ζητά την προσωρινή αναστολή του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και ο Ι. Μεταξάς τάσσεται υπέρ μιας μόνιμης δικτατορίας: *«δι' ημάς τους Έλληνες το πρόβλημα δεν είναι πώς θα μείνωμεν εις τον κοινοβουλευτισμόν, αλλά διά ποίας θύρας θα εξέλθωμεν εξ αυτού. Διά της θύρας του Κομμουνισμού ή διά της θύρας του Εθνικού Κράτους;»* (Καθημερινή 6/1/1934). Ο Κούμας (2009:40) παραθέτει επιστολή του Σοφοκλή Βενιζέλου προς τον Πλαστήρα όπου υποστηρίζει πως *«μόνον μια δικτατορική κυβέρνηση θα μπορούσε να πάρει τις αναγκαίες αποφάσεις για την εξυπηρέτηση του κοινού συμφέροντος.»* Στο *Δημοκρατικό Αγώνα* (28/4/1934) ο Πλαστήρας αρθρογραφεί υποστηρίζοντας την ανάγκη επιβολής δικτατορίας : *«Η δικτατορία ως σύστημα είναι ενδεδειγμένη υπό τας παρούσας συνθήκας, καθ' ας ο κοινοβουλευτισμός, γηράσας ή χρεωκοπήσας, εδημιούργησεν εις*

όλα σχεδόν τα κράτη, μίαν κατάστασιν απαθλιώσεως ανευ προηγουμένου» Βλαχόπουλος (2012: 125). Η «ακτινοβολία» του πατέρα του φασισμού Μπενίτο Μουσολίνι είναι βέβαια αναμφισβήτητη με τύπο, πολιτικούς και διανοούμενους να τον εκθειάζουν. Ο Κονδύλης ένα χρόνο πριν την επιβολή του δικού του πραξικοπήματος δήλωνε: « *Η δικτατορία στην Ιταλία επέτυχε καθ' όλην την γραμμήν, διότι ο κ. Μπενίτο Μουσολίνι, γνώριζε τι πρέπει να κάμη και ήύρεν αμέριστον την υποστήριξιν της μεγίστης και καλυτέρας μερίδος του Ιταλικού Λαού*» (Καθημερινή 14/1/1934).

Δικτατορία Μεταξά, ελευθερίες και δικαιώματα

Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου λοιπόν, δεν αποτελεί διαταραχή της δημοκρατικής ομαλότητας που ήρθε ως κεραυνός εν αιθρία, αλλά μάλλον ως συνέχεια της «παράδοσης» του μεσοπολέμου, περίοδο στην οποία σειρά από στρατιωτικά πραξικοπήματα (1922, 1923, 1925, 1933, δυο το 1935) είχαν δημιουργήσει μια αντιδημοκρατική κανονικότητα παραβίασης των θεσμών και είχαν νομιμοποιήσει την ενεργό εμπλοκή του στρατού στην άσκηση εξουσίας.

Στο θέμα των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, αν και το καθεστώς ποτέ δεν απέκτησε γενικευμένη πολιτική φιλοσοφία,

κατά τον Αλιβιζάτο (1986:415) υπάρχει υποκατάσταση της έννοιας του δικαιώματος από αυτή του καθήκοντος. Στο έργο *Το πολίτευμα* που αποδίδεται στον Μεταξά ²⁴ αναφέρεται στην ενότητα «ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ» :

«Το άτομον έχει δικαιώματα αλλά τα δικαιώματα του συνόλου προηγούνται πάντοτε και εις πάσαν περίπτωσιν των δικαιωμάτων του ατόμου. Τα δικαιώματα του ατόμου απέναντι στο κράτος συστέλλονται και διαστέλλονται κατά τας περιστάσεις, κανονίζονται δε εκάστοτε δια νόμου αναλόγως των συμφερόντων του συνόλου.» (Μεταξάς, 1945:17-18)

Αποκωδικοποιώντας το παραπάνω απόσπασμα που συνοψίζει την άποψη του καθεστώτος σχετικά με τις ατομικές ελευθερίες και δικαιώματα προκύπτουν τα εξής στοιχεία: α) Υποταγή ατομικών δικαιωμάτων στο συμφέρον του συνόλου, β) Ελαστικότητα στον ορισμό τους, γ) Αποσυνταγματοποίηση της νομικής τους προστασίας. (Αλιβιζάτος 1986:415).

Ακόμα παραθέτοντας τα λόγια του Μεταξά σε ομιλία του που δημοσιεύεται με τίτλο «*Η ειρήνη μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας*» πρωινή εφημερίδα έγραφε:

Πάλη των τάξεων σημαίνει κατά βάσιν την επικράτησιν των στενών εγωιστικών απόψεων ενός εκάστου ατόμου ή ομίλου. Και

²⁴ Ο Αλιβιζάτος (1986: 415) χρησιμοποιεί το απόσπασμα παραπέμποντας: «*Το πολίτευμα του Ιωάννου Μεταξά* Αθήναι χ. εκδ 1945» προηγουμένως όμως χρησιμοποιεί την επιφυλακτική διατύπωση: «στις ακόλουθες δύο φράσεις που αποδίδονται στο Μεταξά». Το πολίτευμα εκδόθηκε από την κόρη του Λουκία Μεταξά μετά τον πόλεμο και υπάρχει στο Αρχείο Μεταξά ως κομμάτι του συγγραφικού του έργου.

τούτο, καθώς είναι ολοφάνερον, δεν αντιτίθεται μόνο στο γενικόν συμφέρον του συνόλου αλλά εξίσου προς το συμφέρον ενός εκάστου. Διότι όταν το σύνολον δεν ευημερεί, όταν βυθίζεται εις κρίσιν και μαρασμόν πως ημπορούν να προκόψουν τα ατομικά συμφέροντα των προσώπων» ή των ομάδων (*Ακρόπολις*, 12/2/1938).

Χρησιμοποιώντας λοιπόν το επιχείρημα για κοινωνική ειρήνη και συνεργασία όλων των τάξεων προς όφελος του έθνους, η κομμουνιστική ιδεολογία και γενικότερα κάθε μορφή διεκδίκησης και συνδικαλισμού γίνεται ατομικό συμφέρον «προσώπων ή ομάδων» που αντιτίθεται στο καθήκον της γενικής ευημερίας του συνόλου.

Τα παραπάνω -όχι και τόσο πρωτότυπα- θεωρητικά σχήματα, επιτρέπουν ελεύθερα στο αυταρχικό Νέον Κράτος να πάρει τις κατάλληλες νομοθετικές πρωτοβουλίες αλλά και να εισαγάγει νέες πρακτικές διώξεων των πολιτικών φρονημάτων.

Αναζητώντας τις βάσεις του ιδεολογικού μίγματος που χαρακτήριζε το καθεστώς Μεταξά, αν και σε αρκετά σημεία είναι προφανής η επιρροή του ιταλικού φασισμού και του γερμανικού ναζισμού -όπως και στα περισσότερα αυταρχικά καθεστώτα της εποχής άλλωστε- δεν υιοθετούσε τις φυλετικές-ρατσιστικές διακρίσεις του ναζισμού, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι επιτρεπόταν στους Έλληνες Εβραίους η συμμετοχή στην ΕΟΝ, ακόμη σε αντίθεση με τον φασισμό και τον ναζισμό, η

δικτατορία του Μεταξά δεν απέκτησε ευρεία λαϊκή βάση, παρά τις προσπάθειες της, ούτε είχε ριζοσπαστική-κινηματική βάση. Μια ακόμα βασική διαφορά είναι ότι, όπως υποστηρίζει και ο Κατσίγερας (Καθημερινή 7/8/2016) ο Μεταξάς έχοντας επίγνωση πως ό,τι οικοδομεί τελεί πάντοτε υπό τη ρητή ή σιωπηρή έγκριση του Γεωργίου δεν προχώρησε, παρ' ό,τι το ήθελε, στην ίδρυση ενός μονοκομματικού πολιτικού εργαλείου, και κατά συνέπεια ολοκληρωτικού κράτους, γνωρίζοντας τα όρια της βασιλικής επίνευσης, αλλά και την έλλειψη χαρισματικότητας του ιδίου, δηλαδή την αδυναμία του να εμπνεύσει το μέγα πλήθος, όπως οι δημοφιλείς δικτάτορες της εποχής του. Όπως τονίζει και η Κοντού (2013: 144) Η οικοδόμηση αληθινού ολοκληρωτικού κράτους προϋποθέτει την ύπαρξη και τη λειτουργία ενός και μοναδικού κόμματος με μαζικότητα που κατακτά το κράτος και εκφράζει την πολιτική του βούληση στο πρόσωπο του Αρχηγού. Ενώ ο Αλιβιζάτος (1983: 124 – 126) υπογραμμίζει ότι ο βασιλιάς, ο οποίος διατηρεί τον έλεγχο των Ενόπλων Δυνάμεων και διαθέτει την υποστήριξη του βρετανικού παράγοντα, δε θα ανεχόταν τη συνακόλουθη ισχυροποίηση του Μεταξά ως συνέπεια ενός μαζικού κόμματος και του ολοκληρωτικού κράτους, διότι κάτι τέτοιο θα του στερούσε την εξουσία και θα τον περιόριζε σε ρόλο διακοσμητικό, ανάλογο του Βίκτορα Εμμανουήλ Γ' στη φασιστική Ιταλία.

Ο σημαντικότερος παραγωγός της ιδεολογίας του καθεστώτος είναι ο ίδιος ο Μεταξάς και το περιοδικό *«Το Νέον Κράτος»*. Την ιδεολογική ταυτότητα του καθεστώτος του συνοψίζει ο Μεταξάς στο «Ημερολόγιό» του λίγο καιρό πριν από τον θάνατό του: *«Η Ελλάς έγινε από της 4ης Αυγούστου κράτος αντικομμουνιστικό, κράτος αντικοινοβουλευτικό, κράτος ολοκληρωτικό, κράτος με βάση αγροτική και εργατική και κατά συνέπεια αντιπλουτοκρατικό»*.

Από την άλλη αρκετά σημαντική επιρροή φαίνεται να ασκούσε η δικτατορία του Σαλαζάρ στη Πορτογαλία και του *Estado Nuono* που σημαίνει Νέο Κράτος. Άλλωστε στον επίσημο λόγο του καθεστώτος ήταν συχνές οι αναφορές στην Ελλάδα του Μεταξά ως «Νέον Κράτος». Η δικτατορία Σαλαζάρ είχε χαρακτήρα περισσότερο ακραίου συντηρητισμού, με βάση στις παραδόσεις και την καθολική εκκλησία, όπως αντίστοιχα και το Νέον κράτος, παρά ριζοσπαστικό όπως ο ναζισμός και ο ιταλικός φασισμός. Επένδυε ακόμη, περισσότερο στην «συνήθεια» και στη σιωπηρή αποδοχή, όπως ακριβώς και η 4^η Αυγούστου, παρά στην κινητοποίηση των μαζών (Pinto 1995:204-207). Ο Μεταξάς μάλιστα αναφερόταν στο παράδειγμα του Σαλαζάρ ως το πιο κοντινό στο δικό του καθεστώς. Ο Pinto (ο.π.) παραθέτει μάλιστα και τη δήλωση ενός Έλληνα διπλωμάτη της εποχής: *«Η Πορτογαλία υπο τον δρ. Σαλαζάρ και όχι η Γερμανία του Χίτλερ ή η Ιταλία του Μουσολίνι παρουσιάζει την κοντινότερη αναλογία με το καθεστώς του (σ σ. του Μεταξά)»*.

A.N. 117, 18/9/1936

Η νομοθετική δραστηριότητα του καθεστώτος σε σχέση με τις πολιτικές ελευθερίες, πέρα από τα πρώτα αποσπασματικά μέσα επιβολής του πραξικοπήματος²⁵ αφορούσε ουσιαστικά τρεις τομείς (Αλιβιζάτος, 1986:417).

- Μέτρα ενάντια στη διάδοση της κομμουνιστικής ιδεολογίας
- Μέτρα αυστηρού κυβερνητικού ελέγχου στον τύπο
- Μέτρα ενάντια στην κατασκοπεία- θέσπιση ειδικού καθεστώτος για τις παραμεθόριες περιοχές

Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετείται και ο Α.Ν. 117 της 18/9/1936 *«Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών»*, ο οποίος καταργεί και ταυτόχρονα αντικαθιστά το ιδιώνυμο του 1929. Οι κύριες διατάξεις του τελευταίου διατηρούνται λαμβάνοντας αυτή τη φορά πιο αυστηρές διατυπώσεις, ενώ παράλληλα προβλέπονται καινούρια εγκλήματα. Σύμφωνα με τη διατύπωση με φυλάκιση έως πέντε ετών και εκτόπιση έως δύο ετών τιμωρείται:

²⁵ βλ για παράδειγμα τον ΑΝ 26 της 19/8/1936 που πρακτικά έθετε τη χώρα σε κατάσταση πολιορκίας αναστέλλοντας συνταγματικά κατοχυρωμένες ελευθερίες.

«Πας όστις εγγράφως ή προφορικώς, ή καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον, αμέσως ή εμμέσως, επιδιώκει την διάδοσιν, ανάπτυξιν και εφαρμογήν θεωριών, ιδεών, ή κοινωνικών, οικονομικών και θρησκευτικών συστημάτων, τεινόντων εις την ανατροπήν του κρατούντος εν τη χώρα κοινωνικού καθεστώτος» (ΦΕΚ 402/Τεύχος Πρώτον/18/ 9/1936)

Χαρακτηριστικό στην παραπάνω διατύπωση είναι ότι δεν υπάρχει πια η προϋπόθεση να επιδιώξει κανείς την εφαρμογή των ιδεών του οι οποίες έχουν « έκδηλόν σκοπόν» την «δια βιαίων μέσων» ανατροπή του κοινωνικού καθεστώτος. Αρκεί να προσπαθούσε να τις επικοινωνήσει με οποιονδήποτε τρόπο, ακόμα και αν αυτές υιοθετούν ειρηνικά μέσα για την επίτευξή τους.

Ακόμη στο άρθρο 1 παράγραφος 2 (ΦΕΚ 402/Τεύχος Πρώτον/18 Σεπτεμβρίου 1936) προβλέπονται οι ίδιες ποινές για οποιονδήποτε προκαλούσε την κήρυξη απεργίας ή θα παρότρυνε εργάτες στην κήρυξή της ή τους ωθούσε στο να διαπράξουν άλλες παράνομες πράξεις.

Αυστηρότερες ποινές προβλέπονται σε τέσσερεις περιπτώσεις που οι παραπάνω πράξεις τελούνται: α) *δια του τύπου και προκηρύξεων ή εντύπων εν γένει.* β) σε δημόσιο χώρο, σε εργοτάξια ή σε χώρους που συγκεντρώνονται εργάτες (γενικά και αόριστα), γ) η επιδίωξη προσηλυτισμού ανηλίκων, μαθητών και εργατών κοινωνικές ομάδες που το καθεστώς θεωρεί μάλλον

επιρρεπείς στην υιοθέτηση ανατρεπτικών ιδεών, δ) οι αυτουργοί των πράξεων ή οι συναίτιοι ή συνεργοί κατέχουν οποιαδήποτε θέση στο δημόσιο στο στράτευμα ή στον κλήρο αλλά και σε συλλογικά όργανα όπως αγροτικοί συνεταιρισμοί και εργατικά σωματεία.

Ένα επιπλέον μέτρο είναι και η απαγόρευση των:

«Εν υπαίθρῳ καὶ ἐν παντί κλειστῷ χώρῳ συναθροίσεων καθ' ἃς πρόκειται ν' αναπτυχθῶσι ἢ οποσδήποτε ἐκδηλωθῶσι αἱ ἐν ἀρθρῳ 1 τοῦ παρόντος θεωρίαι, ιδέαι καὶ συστήματα». (ΦΕΚ 402/Τεύχος Πρώτον/18/9/1936, ἀρθ. 3)

Προχωράει λοιπόν ένα βήμα παρακάτω από το ιδιώνυμο, στην ποινικοποίηση και των ιδιωτικών συγκεντρώσεων.

Τέλος στο άρθρο 10 εισάγεται το εξής πρωτότυπο αδίκημα:

Οἱ ἐν γένει ἐκδότης, βιβλιοπώλαι, κάτοχοι βιβλίων ἢ ἄλλων ἐντύπων, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἀντίκειται ἐκδήλως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος Νόμου, ὡς αναφερόμενον εἰς θεωρίας, ιδέας καὶ συστήματα περὶ ὧν τὸ ἀρθρὸ 1 τοῦ παρόντος υποχρεοῦνται ἐντὸς προθεσμίας 20 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Νόμου βὰ προσαγάγωσι καὶ παραδώσωσι τὰ ἐντυπα αὐτὰ εἰς τὰς κατὰ τόπους ἀρμοδίας Αστυνομικὰς Αρχάς. (ΦΕΚ 402/Τεύχος Πρώτον/18/9/1936, ἀρθ. 10)

Οι παραβάτες της παραπάνω διάταξης τιμωρούνταν με ποινή φυλάκισης έως και ενός έτους, ενώ η απαγόρευση -πέρα από την έκδοση και την εμπορεία- και της κατοχής βιβλίων και εντύπων

θα προκαλέσει φρενίτιδα αναζήτησης και καταστροφής τους που ενσωματώνεται αργότερα και στον πιο συνολικό ΑΝ 1075/38.

Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος

Τα πρώτα δύο χρόνια της δικτατορίας Μεταξά οι κινήσεις αντίστασης και οι προσπάθειες ανατροπής του καθεστώτος δεν είχαν καταφέρει να απειλήσουν σοβαρά την ύπαρξή του. Τα διαβήματα διαμαρτυρίας από «τα πάνω» έχουν αποτύχει, οι αντιδικτατορικές οργανώσεις έχουν μικρή δύναμη και κυρίως προπαγανδιστικό χαρακτήρα. Μέχρι το Φεβρουάριο του 1938 που έρχεται νέος αντιανατρεπτικός νόμος το κομμουνιστικό κόμμα είναι σε κατάσταση διάλυσης από τις διώξεις, ενώ οι προσπάθειες προσέγγισης με τα λεγόμενα αστικά κόμματα για τη δημιουργία αντιδικτατορικού μετώπου δεν έχουν ακόμα ευοδωθεί καθώς το ΚΚΕ αντιμετωπίζεται με δυσπιστία. Σε επίπεδο μαζών μόνο οι μεγάλες φοιτητικές κινητοποιήσεις του 1937 είναι άξιες αναφοράς.

Οι πολιτικοί αρχηγοί, που μέχρι και τον Ιανουάριο του 1938 περίμεναν μάταια απάντηση του βασιλιά στο διάβημά τους, στις 6/1 κυκλοφορούν προκήρυξη με την οποία καλούσαν ανοιχτά το

λαό να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του προς το καθεστώς με σκοπό να πείσει το βασιλιά να ανατρέψει το Μεταξά και όχι κάποια κινητοποίηση μαζών με εξεγερσιακά χαρακτηριστικά: «[...]όπως φανερά το βλέπομεν, καμία δεν παρίσταται ανάγκη να αιματοκυλισθεί ο τόπος και να ορυχθεί βαθύτερον χάσμα.» (Σπύρος Λιναρδάτος, 1966: 299). Την προκήρυξη αυτή υπέγραψαν οι Σοφούλης, Καφαντάρης, Γ. Παπανδρέου και Θεοτόκης, οι οποίοι μέσα σε λίγες μέρες συνελήφθησαν και εκτοπίστηκαν.

Ένα μήνα αργότερα και ενώ τίποτα αξιοσημείωτο από πλευρά αντίστασης δεν είχε συμβεί δημοσιεύεται ο ΑΝ 1075 «*Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών*» (ΦΕΚ 45/Τεύχος Πρώτον/11/2/1938). Με τίτλο ταυτόσημο με αυτόν του ιδιωνύμου, ο νόμος κωδικοποιεί σε ένα ενιαίο σώμα τις διατάξεις του Α.Ν. 117 της 18/9/1936, άλλες διατάξεις που βρίσκονται διάσπαρτα σε νόμους από τη δεκαετία του 1920 και μετά, ενώ ενσωματώνει, για πρώτη φορά με τη μορφή διατάξεων, μέτρα που προέρχονται από τη διετή σχεδόν εμπειρία καταστολής που είχε αποκτήσει το καθεστώς. Τα κυριότερα νέα μέτρα διώξεων που διατηρήθηκαν και μετά τον πόλεμο είναι η θέσπιση στρατοπέδων συγκέντρωσης, οι δηλώσεις μετάνοιας και η θέσπιση του πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων.

Στρατόπεδα συγκέντρωσης

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου αν και ήλεγχε σε μεγάλο βαθμό τη δικαιοσύνη ειδικά σε ό,τι αφορά τις διώξεις των πολιτικών του αντιπάλων, οι αρμοδιότητες των δικαστηρίων είχαν μεταφερθεί στο πανίσχυρο Υφυπουργείο Δημοσίας Ασφαλείας του Κωνσταντίνου Μανιαδάκη.

Ο τελευταίος διατυπώνοντας τη λεγόμενη δεύτερη αρχή του αντικομμουνιστικού αγώνος υποστήριζε ότι:

*«αι ποινικαί δίκαι των συλλαβανομένων κομμουνιστών ού μόνον δεν εξυπηρετούν τον αντικομμουνιστικόν αγώνα του Κράτους, αλλά τουναντίον παρείχον σπουδαίον βήμα δημοκοπικής προπαγάνδας και επηρεασμού των αφελών ακροατών υπέρ των ιδεών των και η μόνη συμφέρουσα δια το Κράτος οδός διώξεώς των ήτο η της παραπομπής των ενώπιον των εκασταχού Επιτροπών Δημοσίας Ασφαλείας αίτινες **αδέσμευτοι δικονομικών κανόνων** και ενημερωμένοι πάντοτε επί των μεθόδων των κομμουνιστών, είναι εις θέσιν να επιβάλλωσι τας νομίμους κυρώσεις»* (Λιναρδάτος 1966:79)

Με τον ΑΝ 1075/1938 η εκτόπιση εξελίχθηκε από μέτρο σχετικού περιορισμού της ελευθερίας στα νησιά ή στα απομονωμένα χωριά, σε **μέτρο καθολικής στέρησης της ελευθερίας** με ή χωρίς υποχρεωτική εργασία. (ΦΕΚ 45/Τεύχος

Πρώτον/11/2/1938, αρ. 8). Χαρακτηριστικό παράδειγμα καθολικής στέρησης της ελευθερίας αποτελεί η εκτόπιση πολιτικών κρατουμένων στις πρώην φυλακές της Ακροναυπλίας, αν και το Συμβούλιο της Επικρατείας επέμενε να χαρακτηρίζει τις διοικητικές εκτοπίσεις ως μέτρο προληπτικού χαρακτήρα που δε θα μπορούσε να συγκριθεί με τις στερητικές της ελευθερίας ποινές (Αλιβιζάτος 1986:420).

Σύμφωνα με το νόμο σκοπός του μέτρου αυτού ήταν οι θεωρούμενοι επικίνδυνοι κομμουνιστές να *συγκεντρώνονται εις χώρον κεχωρισμένον οργανωμένοι εις πειθαρχημένη διαβίωσιν «Στρατόπεδα Συγκεντρώσεως»* έτσι ώστε να μη δύνανται να κάνουν *κατήχηση* ενώ έτσι το κράτος συνέβαλε και στην *ηθική βελτίωσή* τους. (ΦΕΚ 45/Τεύχος Πρώτον/11 Φεβρουαρίου 1938, αρ.7)

Ο Κούνδουρος υπολογίζει ²⁶ ότι το διάστημα 1936- 1941 εξορίστηκαν σε Ακροναυπλία, Αγ. Ευστράτιο, Φολέγανδρο, Ανάφη, Γαύδο, Κίμωλο, Σίφνο, Σίκινο, Φρούριο Πύλου έως και 5000 άτομα (Κούνδουρος, 1978: 120).

Δηλώσεις Μετανοίας

²⁶] Δεν υπάρχουν δημοσιευμένα επίσημα στοιχεία για τους υπολογισμούς αυτούς, ενώ ο ίδιος παραδέχεται ότι οι πληροφορίες του είναι ανεπίσημες, μία πηγή που αναφέρει είναι ο Σπύρος Λιναρδάτος, (1966: 59). Ακόμα αναφέρει ότι αυτός είναι πιθανόν ο αριθμός των δικαστικών εκτοπίσεων, ενώ υπολογίζει επικαλούμενος το ημερολόγιο του Μεταξά ότι συνολικά έφτασαν τους 50.000.

Οι δηλώσεις αυτές αρχικά προβλέπονταν ως **τυπική προϋπόθεση** για την προσωρινή απόλυση πολιτικών κρατουμένων, γρήγορα έγιναν συνηθισμένο **μέσο για την άσκηση ποικίλων πιέσεων** πάνω στους πολίτες αφού η χρησιμοποίησή τους γενικεύτηκε με τον καιρό (Αλιβιζάτος 1986:421).

Σύμφωνα με το άρθρο 5 ο Υπουργός Δικαιοσύνης και ο Υφυπουργός Δημοσίας Ασφαλείας μπορούσαν να αποφασίσουν μείωση της ποινής των κρατουμένων:

«Εφ' όσον ούτοι εξέτισαν το 1/3 της επιλυθείσης εις αυτούς ποινής άνευ του ευεργετικού υπολογισμού των ημερών εργασίας. Προς τούτο απαιτούνται οι εξής προϋποθέσεις: α) αίτησις του καταδίκου, β) δήλωσις εγγράφως ή προφορικώς ενώπιον του Διευθυντού των Φυλακών αν είναι αγράμματος, ότι μετεμελήθη και ότι εις ουδεμίαν θέλει προβεί ενέργεια αντιτιθέμενη εις τον παρόντα νόμον [...]» (ΦΕΚ 45/Τεύχος Πρώτον/11/2/1938, αρ. 5)

Η δήλωση στην οποία ο κρατούμενος αποκήρυξε την ιδεολογία του όπως αναφέρθηκε παραπάνω χρησιμοποιήθηκε πολύ γρήγορα για την επίτευξη άλλων σκοπών. Στην προσπάθεια να προκληθεί σύγχυση στο στρατόπεδο των κομμουνιστών, να πληγεί η αξιοπιστία τού υπογράφοντος αλλά και να καμφθεί το ηθικό του ήδη στο διάστημα αμέσως μετά από τη θέσπιση του νόμου οι δηλώσεις δημοσιεύονται στον τύπο.

ΟΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ ΕΞΙΣΤΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΔΡΑΣΙΝ ΤΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΟΥΝ

Είς την Διεύθυνσιν Ειδικής Ασφαλείας Ἀθηνῶν ὑπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Δεληγιάννη Ἰορδάνη, τέως κομμουνιστοῦ ἢ ἀκόλουθός ὑπεύθυνος δηλώσεις:

Προσελθὼν αὐθόρμητως εἰς τὴν Διεύθυνσιν Εἰδικῆς Ασφαλείας Ἀθηνῶν ὃ κατωθὶ ὑπογεγραμμένος Δεληγιάννης Ἰορδάνης τοῦ Γεωργίου, κάτοικος Θεσσαλονίκης, βεβαιῶ ὑπευθύνως ὅτι ἐσημείωσα τὴν ἀκόλουθον κομμουνιστικὴν δράσιν.

Εἰσῆλθον εἰς τὸ Κ. Κ. Ε. ἐν ἔτει 1929 ὡς ἀπλοῦν μέλος παραμείνας μέχρι τὸ 1930.

Ἀπὸ τὸ ἔτος 1930 μέχρι τὸ 1933 διετέλεσα ὡς ἐξωκομματικὸν μέλος καὶ ὡς τοιοῦτον ἀπετέλουν μέλος τοῦ συμβουλίου τοῦ Σωματείου Ἀρτεργατῶν Θεσσαλονίκης τῆς ἀριστερᾶς παρατάξεως καὶ εἰς ὃ συμβούλιον ποικιλοτρόπως ἐδράσα. Διετέλεσα ὡσαύτως διαχειριστὴς τῆς κομμουνιστικῆς τοπικῆς ἐφημερίδος «Φωνὴ τοῦ Ἑργάτου», ἔλαβον μέρος ὡς ἡγέτης εἰς ὅλας τὰς λαβούσας χώραν ταραχὰς καὶ ἀπεργίας ἐν Θεσσαλονίκῃ, συλληφθεὶς πλείστακις παρὰ τῆς Ἀστυνομίας μεθ' ἧς εἰρήχθην εἰς προστροφὰς καὶ διενέξεις, τραυματισθεὶς κατ' ἐπανάληψιν κατὰ διαφόρους ταραχώδεις συγκεντρώσεις. Ἐν τῷ στρατῷ λόγῳ τῆς δράσεώς ἐτέθην ὑπὸ ἐπιτήρησιν, τελικῶς δὲ ἀπεστάλην εἰς τὸν VIII Πειθαρχικὸν Οὐλαμὸν Καλπακίου. Ὑπῆρξα ἐπὶ σειρὰν

ἐτῶν διαρκῆς ταραχοποιὸς, καταδικασθεὶς εἰς 4 μηνῶν φυλάκισιν διὰ παράβασιν τοῦ Ἰδιωνύμου. Ἐκτοτε μέχρι πρό τινας, ἔπαυσα μὲν ἀναμιγνυόμενος εἰς τὰς κομμουνιστικὰς ἐκδηλώσεις πλὴν παρηκολούθουν μετὰ συμπαθείας πάσαν ἐνέργειαν τοῦ Κ. Κ. Ἡδὴ μετὰ τὸς ἀγῶνας τοὺς ὁποίους διεξήγαγον ἀνιδιοτελῶς, ἀντιληφθεὶς τὴν φοβερὰν πλάνην μου δηλῶ μετ' εὐλινκρινούσης κατηγορηματικότητος ὅτι ἀποκηρύσσω τὰς ἀρχὰς τοῦ κομμουνισμοῦ ὡς καταστρεπτικὰς διὰ τὴν πατρίδα μου, θρησκείαν καὶ οἰκογένειαν καὶ τάσσομαι ἀνεπιφυλάκτως παρὰ τὸ πλεῖρον τῆς παρουσίας Ἑθνικῆς Κυβερνήσεως καθοδηγούμενης ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Φεβρουαρίου 1938 Ὁ ὑπευθύνως δηλῶν: Ἰορδάνης Γ. Δεληγιάννης.

ΚΑΡΔΙΑΚΑ

ΙΑΤΡΟΣ Δ. Ι. ΟΡΦΑΝΟΣ

Σωκράτους 65 Α
10-12 π. μ. Τηλ. 53-434

Ὁ ἱατρὸς Μ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ, Σκούφου 6Α. τηλ. 21.200.

Εικόνα 1 Ακρόπολις 16/2/1938 σελ. 4, αρ. φύλλον 3250

Τέλος το μέτρο αυτό εντάσσεται σε ένα νέο πλέγμα ενισχυμένου ρόλου της συλλογής πληροφοριών περί κοινωνικών φρονημάτων καθώς στις προϋποθέσεις για τη μείωση της ποινής τη δήλωση συνόδευαν και:

γ) «έκθεσις του Δ/του των φυλακών περί διαγωγής του κατά τον χρόνο φυλακίσεως και αν εντός των φυλακών ήσκει κομμουνιστικήν προπαγάνδαν ή έδειξεν δείγματα μεταμελείας, δ) έκθεσις του Υφυπουργού Δημοσίας Ασφαλείας περί της κατά το παρελθόν κομμουνιστικής δράσεως αυτού» (ΦΕΚ 45/Τεύχος Πρώτον/11/2/1938)

Επίσης ενισχύοντας την παραπάνω άποψη είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η δήλωση μετάνοιας ήταν απαραίτητη για την

έκδοση πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων, ενώ σύμφωνα με τον Κούνδουρο (1978: 106) υπογράφηκαν συνολικά 45000 τέτοιες, αριθμός που καταμαρτυρεί -παρά την επισφαλή τεκμηρίωσή του (σ.σ. του αριθμού 45.000)- ότι οι διώξεις των φρονημάτων είχαν επεκταθεί πέρα από τα μέλη και τους υποστηρικτές του κομμουνιστικού κόμματος, με τον χαρακτηρισμό «κομμουνιστής» να απευθύνεται και σε απλά προοδευτικούς πολίτες

Πιστοποιητικό Κοινωνικών Φρονημάτων

Εξαιρετικής σημασίας μέτρο του ΑΝ 1075/1938 αποτελεί η καθιέρωση του Πιστοποιητικού Κοινωνικών Φρονημάτων (στο εξής ΠΚΦ) μιας βεβαίωσης δηλαδή, η οποία εκδιδόταν από την αστυνομική αρχή και ήταν απαραίτητη για την πρόσληψη του ενδιαφερομένου σε μια σειρά από θέσεις που προβλέπονται από τη διάταξη αυτή:

1. Κανένας δε γίνεται δεκτός σε διαγωνισμό του Δημοσίου, ούτε διορίζεται «Υπάλληλος ή υπηρέτης Δήμου ή Κοινότητας» ή γενικά νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ούτε μπορεί να πάρει υποτροφία από το Κράτος «εάν δεν προσαγάγει πιστοποιητικόν του Υφυπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας»
2. Για το διορισμό σε Ανώνυμη Εταιρεία με κεφάλαιο και αποθεματικά «πάσης φύσεως» που υπερβαίνουν τα είκοσι

εκατομμύρια δραχμές. Και γενικά σε εταιρίες που έχουν σχέση με το κράτος και των οποίων οι εργασίες ενδιαφέρουν *«αμέσως ή εμμέσως την Ασφάλειαν και την οικονομικήν ζωήν της Χώρας»*. Οι επιχειρήσεις *«Στρατηγικής σημασίας»* δηλαδή, ενώ αφήνεται αρκετά ανοιχτό ποιες μπορεί να θεωρούνται τέτοιες, καθώς και το ύψος του ποσού που αναφέρεται στην αρχή προβλέπεται να αλλάζει με ένα Βασιλικό Διάταγμα. Οι εργοδότες που παραβαίνουν το νόμο, απειλούνται με πρόστιμο έως και εκατό χιλιάδων δραχμών και με φυλάκιση έως και τριών μηνών.

3. Ο Υφυπουργός Δημοσίας Ασφαλείας είχε τη δυνατότητα να καταστήσει υποχρεωτική την προσκόμιση πιστοποιητικού κοινωνικών φρονημάτων και σε άλλες θέσεις αν το έκρινε απαραίτητο.

(ΦΕΚ 45/Τεύχος Πρώτον/11/2/1938, αρ. 11)

Πέρα από την επίσημη χρήση του, το ΠΚΦ έγινε σταδιακά αναγκαία προϋπόθεση σχεδόν για κάθε μορφή έμμισθης εργασίας, ενώ η λογική της πιστοποίησης του φρονήματος έφτασε να διαπερνά και τις πιο μικρές καθημερινές ασχολίες, χαρακτηριστικά ο Αλιβιζάτος (1986:422) αναφέρει τη χρήση του για την έκδοση άδειας οδήγησης.

Όπως φαίνεται από το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο θεσπίστηκε ο νόμος αυτός και παρατίθεται στην αρχή του Β' μέρους, μέχρι και το Φλεβάρη του 1938 δεν έχει εκδηλωθεί καμία πραγματικά επικίνδυνη προσπάθεια *«κομμουνιστικής εξέγερσης»* ούτε

διαφαίνεται ότι μια τέτοια μπορεί να οργανωθεί, ενώ παράλληλα ο «αντικομμουνιστικός αγών» έχει καταφέρει με πολύ αποτελεσματικό τρόπο να εξουδετερώσει μεγάλο κομμάτι του στελεχικού δυναμικού του κομμουνιστικού κόμματος. Παρόλα αυτά ένα μέτρο όπως το ΠΚΦ αποτελεί πραγματική αναβάθμιση του κατασταλτικού ρόλου του κράτους και της εμπλοκής του στην ιδιωτική σφαίρα.

Η έκδοση ενός ΠΚΦ όπως κάθε γραφειοκρατική διαδικασία χρειάζεται «δικαιολογητικά» που να πιστοποιούν ότι ο αιτών το δικαιούται. Η πιστοποίηση δηλαδή προϋποθέτει από τη μεριά των αρχών ασφαλείας τη συλλογή πληροφοριών για την πολιτική και κοινωνική δράση του πολίτη και της οικογένειάς του καθώς εφαρμόζεται η αρχή της «συλλογικής οικογενειακής ευθύνης».

Ο Αλιβιζάτος (1986:421) εντάσσει τα ΠΚΦ στη λογική της υποκατάστασης της έννοιας του δικαιώματος από την ιδέα του καθήκοντος, καθώς θεσμοθετούν με τον πιο παρεμβατικό τρόπο αυτό που από τα προηγούμενα χρόνια είχε ξεκινήσει: την εμπλοκή του κράτους για τον καθορισμό επιτρεπτών και μη πιστεύω για τους πολίτες στη βάση της περιστολής των ατομικών ελευθεριών προς όφελος του συνόλου.

Η αναβάθμιση αυτή λοιπόν, προκαλεί κατ' επέκταση ερώτημα σχετικά με τη σκοπιμότητά της εφ' όσον κομμουνιστικός κίνδυνος δεν υφίσταται. Σίγουρα σε πρώτο επίπεδο είναι αντιληπτό ότι το πολιτικό απαρτχάιντ που εισάγεται για τα καλά πια στην ελληνική κοινωνία αποσκοπεί στην πλήρη

αποδιοργάνωση ενός «εσωτερικού εχθρού» και μιας ιδεολογίας που είναι επικίνδυνη για την ύπαρξη του καθεστώτος.

Υπάρχει και το διεθνές παράδειγμα των φασιστικών καθεστώτων που ασκούν επιρροή όχι μόνο στις δικτατορίες αλλά και στα φιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη. Ωστόσο το κοντινότερο παράδειγμα πιστοποίησης κοινωνικού φρονήματος που βρέθηκε στα πλαίσια αυτής της εργασίας - τα ερωτηματολόγια που απαντούσαν οι υπάλληλοι του Ράιχ με νόμο του 1933 για να μην απολυθούν²⁷ - δεν μπορεί να συγκριθεί δομικά, ούτε σε εύρος με το μέτρο του ΠΚΦ.

Γ' ΜΕΡΟΣ

²⁷ Νόμος της 7^{ης} Απριλίου του 1933 «περί αποκατάστασης των επαγγελματιών της δημόσιας υπηρεσίας» (*for the Restoration of the Professional Civil Service*) στόχος του οποίου ήταν να εκκαθαρίσει το δημόσιο από τους πολιτικούς αντιπάλους των ναζί και κυρίως από τους «μη Άριους». (Non-Germans" Under the Third Reich by Diemut Majer, Johns Hopkins University Press, October 30, 2003 σελ. 85) Για να εφαρμοστεί ο νόμος αυτός καταρτίστηκαν ερωτηματολόγια τα οποία έπρεπε να απαντήσουν υποχρεωτικά οι υπάλληλοι για να παραμείνουν στην υπηρεσία τους, τα ερωτηματολόγια αυτά ήταν ένας συνδυασμός ελέγχου πολιτικού φρονήματος και γενεαλογίας. Ο Αλιβιζάτος (1986:422) που αποδίδει το νόμο ως «περί αποκαταστάσεως εθνικού σώματος δημοσίων υπαλλήλων» παραβάλλει τα ερωτηματολόγια αυτά με τις δηλώσεις μετάνοιας, βέβαια μπορεί οι υπάλληλοι με «ύποπτα» φρονήματα να τα αποκήρυσσαν στο ερωτηματολόγιο ωστόσο η διαδικασία δεν περιλαμβάνει προηγούμενη παραδοχή τους ούτε δημόσια διαπόμπευση, ενώ από την άλλη αυτοί με μη άρια καταγωγή δεν είχαν τη δυνατότητα μετανοήσουν για κάτι που δεν αλλάζει. Βέβαια ούτε μπορεί να ειπωθεί ότι αποτελούν μέτρο -πρόγονο των ΠΚΦ καθώς επισημώς τουλάχιστον αυτά απαιτούνται μόνο για το στενό δημόσιο. Η Τράπεζα του Ράιχ και η Κρατική Εταιρία Σιδηροδρόμων ενθαρρύνονται από το πρώτο άρθρο να λάβουν παρόμοια μέτρα αλλά δε περιλαμβάνονται στο νόμο αυτό, ούτε υπάρχει πρόβλεψη για ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Έτσι σε δεύτερο επίπεδο πρέπει να σημειωθεί ότι ο κομμουνιστικός κίνδυνος είναι απαραίτητο επιχείρημα στα χέρια του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου, είναι ο αόρατος εχθρός του έθνους, είναι η δύναμη της διαφθοράς που νομιμοποιεί την εκκαθαριστική δράση του Αρχηγού, η «αιτία» για την οποία εξ αρχής επιβλήθηκε το πραξικόπημα το οποίο όμως φιλοδοξεί να αποτελέσει μόνιμο αντικαταστάτη της δημοκρατίας και όχι μια ακόμα παρεκτροπή «ειδικού σκοπού». Έτσι το μέτρο αυτό εξυπηρετεί και στο χτίσιμο δεσμών πολιτικής πελατείας που χρειάζονται για να μονιμοποιηθεί ένα καθεστώς που δεν αντλεί νομιμοποίηση από τη λαϊκή εντολή. Οι πολίτες με μη κομμουνιστικά στην πραγματικότητα μη φιλοκομμουνιστικά φρονήματα (Αλιβιζάτος 1986:421) δηλώνοντας την υποστήριξή τους στο καθεστώς μπορούσαν να στελεχώσουν τον κρατικό μηχανισμό και τις περισσότερες επιχειρήσεις ενώ αντίστοιχα αποκλείονταν ένα μέρος του «ανταγωνισμού» με μεσολαβητή το κράτος.

Η εφαρμογή του οπλοστασίου των διώξεων στον κλάδο

Διώξεις φρονημάτων, δηλαδή ιδεών ή ιδεολογιών, υπήρχαν με έμμεσο ή και πιο άμεσο τρόπο και πριν το ιδιώνυμο, αυτό που αλλάζει όμως στην Ελλάδα του μεσοπολέμου από την ψήφισή του το 1929 και μετά, είναι η πλήρης πια θεσμοθέτηση της τρομακτικής αυτής αντίληψης ότι μπορεί να διώκεται κανείς όχι για κάτι που έκανε αλλά για κάτι που σκέπτεται και μεταφέρει στους άλλους.

Ο Ν.4229/24 του Ιουλίου του 1929 «Περί ασφάλειας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών» (ΦΕΚ 245/Τεύχος Πρώτον/25 Ιουλίου 1929), γνωστός και ως «Ιδιώνυμο» έρχεται για πρώτη φορά να θεσπίσει τη δίωξη των ανατρεπτικών ιδεών πατώντας βέβαια και αυτός σε σημαντικά προηγούμενα ²⁸ ²⁹ στο πεδίο των εγκλημάτων γνώμης, που οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στα βαθιά ρήγματα που είχε προκαλέσει η αναζωπύρωση του εθνικού διχασμού στη δεκαετία του 1920. (Αλιβιζάτος 1986: 350). Το ιδιώνυμο έρχεται σε μια περίοδο δημοκρατικής ομαλότητας κατά την οποία η κυβέρνηση Βενιζέλου είναι πανίσχυρη, ενώ το εργατικό κίνημα και το κομμουνιστικό κόμμα δεν αποτελούν άμεσο κίνδυνο.

²⁸Βλ. για παράδειγμα το Νομοθετικό διάταγμα 23^{ης} Απριλίου 1924 «Περί κατοχυρώσεως του δημοκρατικού πολιτεύματος» της κυβέρνησης Παπαναστασίου που όριζε αυστηρές ποινές εναντίον οποιουδήποτε εξεδήλωνε δημόσια την αφοσίωσή του στην έκπτωτη δυναστεία ή επέκρινε το πολίτευμα. (Αλιβιζάτος 1986:350-351)

²⁹ Σημαντικό προηγούμενο του ιδιώνυμου αποτελεί και η δίωξη των κομμουνιστών για έσχατη προδοσία από το 1925 και μετά, εξαιτίας της πολιτικής του ΚΚΕ για το «μακεδονικό».

Ο νομοθέτης του ιδιωνύμου φροντίζει να κάνει ειδική μνεία στους εκπαιδευτικούς λειτουργούς:

«Εκπαιδευτικοί λειτουργοί, καίτι μη υποπεσόντες εις αζιόποινον πράξιν του παρόντος νόμου, προπαγανδίζοντες εν τούτοις κομμουνιστικάς αρχάς, ή προσβάλλοντες την ιδέαν της πατρίδος ή τα εθνικά σύμβολα, απολύονται οριστικώς της υπηρεσίας μετ' αποφάσεως του οικείου Συμβουλίου» (ΦΕΚ 245/Τεύχος Πρώτον/25 Ιουλίου 1929, άρ.6 παρ.1)

Η ΔΟΕ με την ανακοίνωση ακόμα του νομοσχεδίου το 1928 μέσω διαμαρτυριών, παρεμβάσεων και αρθρογραφίας καταδικάζει τη λογική του και απαιτεί το δικαίωμα δασκάλων - δημοσίων υπαλλήλων στο να μπορούν να έχουν και να εκφράζουν ελεύθερα όποια άποψη κρίνουν, ενώ διεκδικεί και τη δυνατότητά τους να συμμετέχουν σε απεργία.

«Ο δάσκαλος προσφέρει τις υπηρεσίες του στο κράτος όπως όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι. Παράλληλα όμως διατηρεί όλα τα δικαιώματά του ως πολίτη και τα ασκεί ελεύθερα. Δέχεται την ιεραρχία μόνο μέσα στην υπηρεσία. Έχει υποχρέωση να λέει ελεύθερα τη γνώμη του, να κρίνει μέτρα για την παιδεία, χωρίς καμιά άδεια προϊσταμένων.» Από τις θέσεις της διοίκησης της ΔΟΕ για την ΙΑ Γ.Σ. (Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 171, 15-4-1928)

Με βάση τη θέση αυτή για «δάσκαλο ως δάσκαλο και δάσκαλο ως πολίτη» -που υπερψηφίζεται στη ΙΒ' Γενική Συνέλευση- η

ΔΟΕ καταδικάζει το ιδιώνυμο. Η θέση της αυτή, προκαλεί μεγάλες αντιδράσεις καθώς την εποχή εκείνη ο συνδικαλισμός είναι συνυφασμένος με τους εργάτες, ενώ θεωρείται ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι είναι αδιανόητο να εναντιωθούν στο κράτος διότι αποτελούν οργανικό μέρος του.

Στη Γενική Συνέλευση αυτή εμφανίζεται για πρώτη φορά συγκροτημένη η Αριστερή Παράταξη με εκπροσώπους τους: Πλουμπίδη (Ελασώνας), Παπά (Ιωαννίνων), Μιχαλόπουλο (Θεσ/νικης), Κ. Παπανικολάου (Σερρών), Κ. Θ. Παπανικολάου (Φθιώτιδας) και Κριμιτσάς (Καβάλας). Η νεοσύστατη Αριστερή Παράταξη εισέρχεται στα όργανα διοίκησης της Ομοσπονδίας στηρίζοντας κριτικά την προοδευτική φιλελεύθερη πλειοψηφία ενώ από την άλλη ο κλάδος διασπάται και η συντηρητική μειοψηφία, που είχε διαμορφωθεί ήδη από τις συγκρούσεις για το γλωσσικό ζήτημα ³⁰, αποχωρεί δημιουργώντας την Νέα Συνδικαλιστική Ομοσπονδία.. (Αθανασιάδης 2011:1021)

Σε όλα σχεδόν τα συνέδρια της ΔΟΕ υπήρχαν κομμουνιστές αντιπρόσωποι. Στο 4ο έκτακτο συνέδριο, όταν ξέσπασε η διαμάχη Καραγιάννη και Ράικου, οι αντιπρόσωποι αυτοί (Γ. Ταλαγάνης και Ν. Κιρκινέζης, οι πιο γνωστοί) συμμάχησαν με την παράταξη Ράϊκου, συμμετέχοντας μάλιστα στο ψηφοδέλτιο με τον Κιρκινέζη ως υποψήφιο γραμματέα. Γνωστοί κομμουνιστές εμφανίζονται επίσης στα συνέδρια των ετών 1925

³⁰ Ο Αθανασιάδης (2011, ο.π) υπολογίζει τη δύναμη της συντηρητικής μειοψηφίας στο 30%

(7ο συνέδριο: Ν. Κιρκινέζη, Κ. Παπανικολάου), 1926 (8ο συνέδριο: Σ. Τσέκα), και 1928 (11ο συνέδριο: Ν. Πλουμπίδη, Β. Παππά, Κ. Παπανικολάου, Μιχαλόπουλο), οι οποίοι θα ασκούν κριτική στα πεπραγμένα της διοίκησης ως άτομα. Φαίνεται όμως πως δε θεωρούσαν μέχρι τότε αναγκαία ή θετική μια συλλογική διακριτή συνδικαλιστική εμφάνιση. (Αθανασιάδης, 1999:61).

Αυτό που αλλάζει στη συγκυρία και επιβάλλει την ανάγκη συγκρότησης αυτόνομης παράταξης είναι δύο βασικοί παράγοντες. Πρώτα σε ότι έχει να κάνει με τη γενικότερη γραμμή του κομμουνιστικού κινήματος του Μεσοπολέμου, κυριαρχεί στο 6^ο Συνέδριο της Τρίτης Διεθνούς η θέση του «**Σοσιαλφασισμού**»:

Ο καπιταλισμός μετά τη φάση της μερικής σταθεροποίησης πέρασε πλέον στην τρίτη και τελευταία του φάση, τη φάση της διαρκούς κρίσης. Η κατάρρευση του πλησιάζει και χρέος των κομμουνιστικών κομμάτων είναι να την επιταχύνουν οργανώνοντας γενική πολιτική απεργία. Όμως τον αντίθετο ακριβώς στόχο εξυπηρετούν οι σοσιαλιστές, οι οποίοι εμφανίζοντας φιλεργατικό προσωπείο εξαπατούν τις εργατικές και αγροτικές μάζες και απομάκρυναν την τελική σύγκρουση. Καθήκον λοιπόν των κομμουνιστών είναι να αποκαλύψουν τον πραγματικό ρόλο της σοσιαλδημοκρατίας, η οποία δεν είναι τίποτε άλλο παρά "σοσιαλφασισμός" (Ελεφάντης 1979:87-98)

Τέσσερις μήνες αργότερα (10-15 Δεκεμβρίου 1928) το 4ο συνέδριο του ΚΚΕ, θα υιοθετήσει τη γραμμή της Τρίτης Διεθνούς και θα εκτιμήσει πως "εφ' όσον οξύνονται οι ταξικοί αγώνες της εργατικής τάξης και αυξάνει η δραστηριότητα των αριστεροποιημένων μαζών, οι σοσιαλφασίστες γίνονται οι πιο αμείλιχτοι εχθροί των αγώνων της εργατικής τάξης...". Έτσι η συνύπαρξη με τους "σοσιαλφασίστες", "βενιζελοφασίστες", κλπ. δεν έχει πλέον νόημα και το κόμμα ορίζει ως άμεσο καθήκον του "από πάνω ως κάτω", την "επανίδρυση του ταξικού κέντρου των συνδικάτων για την οργάνωση και διεξαγωγή των οικονομικών αγώνων της εργατικής τάξης" (*Επίσημα Κείμενα*, 1974:591-598).

Το ψήφισμα με τις θέσεις της νέας διοίκησης, που μεταξύ άλλων καταδίκασε το ιδιώνυμο επειδή στρεφόταν «ενάντια στις ελευθερίες του λαού και ενάντια στις βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος» (Κατσαντώνης, 1998: 26) και ζητούσε συμμετοχή των εκπροσώπων του κλάδου στη διοίκηση της εκπαίδευσης, έλαβε την εξής απάντηση από τον υπουργό Παιδείας της οικουμενικής κυβέρνησης, κ. Νικολούδη:

«Μεταξύ υπουργείου Παιδείας και ΔΟΕ ουδεμία επαφή ή σχέσις μπορεί να υπάρξη. [...] εφόσον δεν διαδηλοί επισήμως αλλαγή προγράμματος και προσαρμογήν απόλυτον προς την πολιτικήν του κράτους, αλλά κατορθώνει ακόμα τελευταίως να εκφέρει θεωρίας περί «δασκάλου ως

δασκάλου και δασκάλου ως πολίτη». (Κατσαντώνης, 1998: 27)

Μετά την άνοδο του Βενιζέλου στην κυβέρνηση στις 3/7/1928, το υπουργείο Παιδείας αρχικά υπό τον Γόντικα και έπειτα υπό τον Γ. Παπανδρέου προχωρά σε μια σειρά, αναγκαίων μεν, ημιτελών δε, μεταρρυθμίσεων. Οι τελευταίες αν και φέρουν κάποια θετικά στοιχεία (Νόμος Γόντικα: κατάργηση ελληνικού σχολείου, θέσπιση εξατάξιου, καθιέρωση δημοτικής στις 4 πρώτες τάξεις) δεν ικανοποιούν τις ανάγκες και τα αιτήματα των δασκάλων. Η 12^η ΓΣ της ΔΟΕ άσκησε κριτική στα νομοσχέδια αυτά και τόνισε πως *στερούνται το δημοκρατικό πνεύμα και βάζουν όρια πνευματικών αναγκών και δικαιωμάτων ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις.* (Κατσαντώνης, 1998: 27)

Η κριτική στάση της ΔΟΕ καθώς και οι προοδευτικές θέσεις της πυροδότησαν ένα «κυνήγι μαγισσών» στο χώρο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι υπουργοί Παιδείας της κυβέρνησης Βενιζέλου υπερασπιζόμενοι τις μεταρρυθμίσεις με ομιλίες στο κοινοβούλιο και τον τύπο προετοιμάζουν το έδαφος για τις διώξεις.

Κ., Γόντικας:

«Το σχολείον τείνει να φύγη από τας χείρας της μέσης και δημοτικής εκπαιδεύσεως. Άλλα ενδιαφέροντα κατακλίζουν τας ψυχάς των δασκάλων» (Κατσαντώνης, 1998: 27)

Γ. Παπανδρέου:

Ημείς προκειμένου περί διδασκάλων προχωρούμεν πέραν και του ιδιωνύμου. Το ιδιώνυμον προς τιμωρίαν ζητεί προπαγάνδαν των κομμουνιστικών ιδεών, ενώ το υπουργείο δια την απόλυσιν δασκάλων αρκείται εις την ύπαρξιν κομμουνιστικού φρονήματος. Την αρχή αυτήν διακηρύξαμεν και προ ενός ακριβώς έτους εις το συνέδριον των επιθεωρητών» Ριζοσπάστης, φύλλο 30-4-1989

Πιο συγκροτημένα η Αριστερή Παράταξη εμφανίζεται στη 13^η Γενική Συνέλευση τον Ιούλιο του 1930 έχοντας εκλέξει και το 14% των αντιπροσώπων στην ενιαία ξανά Ομοσπονδία όπου έχουν επιστρέψει οι αποχωρήσαντες του 1928. Η μαχητικότητά της συμβάλλει αποφασιστικά στην καταψήφιση -από το σώμα του συνεδρίου- των πεπραγμένων της προηγούμενης διοίκησης. Καταθέτει ψήφισμα -που εγκρίθηκε- το οποίο χαρακτηρίζει τη σχέση δημοσίου υπαλλήλου-κράτους ως σχέση εργάτη-εργοδότη και προτείνει συνεργασία με τους «εργάτες του χεριού» σε έναν αγώνα που θα αξιοποιεί όλες τις μορφές πάλης μέχρι και τη γενική απεργία. (Κατσαντώνης, 1998: 52-3) Επιπλέον, με πρωτοβουλία της Αριστερής Παράταξης στο συνέδριο καταδικάζονται ως τρομοκρατικές οι συνδικαλιστικές διώξεις των δημοσίων υπαλλήλων.(Αθανασιάδης 1999: 575)

Κατά την τοποθέτησή του, ο απερχόμενος πρόεδρος Αλοϊζος κατηγορεί την ΑΠ για «επαναστατικό αριστερισμό» και «εξάρτηση από εξωομοσπονδιακούς παράγοντες» όπως τον Εκπαιδευτικό Όμιλο, τη Διεθνή Εργατών Παιδείας και το Κομμουνιστικό Κόμμα. Η πρώτη με τοποθέτηση του Παππά αρνείται σχέσεις με «οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα» καθώς τυχών παραδοχή σχέσης της με το ΚΚ έθετε τα μέλη της εκτός κλάδου. (*Διδασκαλικόν Βήμα* Πρακτικά της ΙΓ Γενικής Συνέλευσης 5/8/1930 φύλλο 286). Στο επίπεδο των αρχαιρεσιών, η Αριστερή Παράταξη στήριξε τη σοσιαλιστική ομάδα των Ρουχωτά-Δημητράτου με αποτέλεσμα την εκλογή της τελευταίας στην ηγεσία της ΔΟΕ ενώ από την Αριστερή Παράταξη εκλέγονται οι Β. Παπάς ως Γ.Γ. και Μπαμπαδάκη ως μέλος ΔΣ.

Διώξεις και οι πρώτες απολύσεις

Στις αρχές του 1930 οι διάφορες κρατήσεις και η άνοδος του τιμάριθμου είχαν μειώσει την αξία των δημοσιοϋπαλληλικών μισθών στο 50% περίπου σε σχέση με την προπολεμική περίοδο. (υπόμνημα Σ.Δ.Υ, *Διδασκαλικό Βήμα*, τ.248) Σε δημοσιοϋπαλληλική συγκέντρωση το Μάρτη του 1930, 4.000 υπάλληλοι ενέκριναν ψήφισμα που διαμαρτύρονταν για την κράτηση 160 εκατομμυρίων δρχ. που προορίζονται για την αύξηση των υπαλληλικών μισθών.(Αθανασιάδης, 1999: 598) Είχε προηγηθεί το 3ο Πανυπαλληλικό Συνέδριο που αποφάσισε

ως θέση αρχής τη συνεργασία με την εργατική τάξη , θέση που επιβεβαιώθηκε και στο 4ο Πανυπαλληλικό Συνέδριο (Νοέμβριος). (Υπαλληλική, φύλλο 131)

Ο Βενιζέλος δεν άφησε ασχολίαστες αυτές τις διεργασίες στο δημοσιοϋπαλληλικό κίνημα:

«Ικανόν μέρος των δημοσίων υπαλλήλων θεωρούν την υποχρέωσιν των(...) ως απλούν επάγγελμα βιοποριστικόν(...) φθάσαντες να διανοηθούν, ότι δύνανται και δια της απεργίας να εκβιάσουν την επιβολήν των αξιώσεών των έναντι του κράτους». (Ακρόπολις, 26/2/1931 φύλλο 747)

Πάνω σε αυτό το έδαφος, το Μάρτιο του 1931 ψηφίστηκε ο ν.4879 που έμεινε γνωστός ως «διαλυτικός νόμος». Μεταξύ άλλων, απαγορεύονταν η συνένωση δημοσιοϋπαλληλικών κι εργατικών σωματείων, η ευρύτερη συνένωση υπαλληλικών σωματείων. Κυρίως, απαγορεύονταν οι απεργίες και τιμωρούνταν τα μέλη του Δ.Σ που θ' αποφάσιζαν κάθοδο σε απεργία με φυλάκιση ενός χρόνου και χρηματικό πρόστιμο 20-30.000δρχ (Κατσαντώνης 1998: 58). Όσα σωματεία δεν τηρούσαν τις διατάξεις του νόμου θα διαλύονταν. (Αθανασιάδης, 1999:620-622) Με βάση το νόμο αυτόν διαλύθηκαν, μεταξύ άλλων, η Ομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων Μακεδονίας-Θράκης, η Ομοσπονδία Οικονομικών Υπαλλήλων και -κυρίως- η Συνομοσπονδία Δημοσίων Υπαλλήλων. (Αθανασιάδης,

1999:623) Καθόλου τυχαία, μετά την ψήφιση του «διαλυτικού νόμου» αποφασίστηκε η περικοπή των υπαλληλικών μισθών κατά 6%. (Κατσαντώνης 1998: 58).

Στην Αθήνα οργανώνεται το Φλεβάρη συγκέντρωση δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων στο θέατρο *Αλάμπρα -πρώτη φορά κοινή συγκέντρωση ΓΣΕΕ και ΣΔΥΕ-* η οποία δέχεται την επίθεση της αστυνομίας που συλλαμβάνει τους **Πλουμπίδη και Δαμασκόπουλο**. (Κατσαντώνης 1998: 55). Ο Νίκος Πλουμπίδης μέλος του ΔΣ της ΣΔΥΕ και εκπρόσωπος του συλλόγου δημοδιδασκάλων Ελασσόνας στη ΔΟΕ απολύεται από την υπηρεσία και καταδικάζεται σε 4 μήνες φυλάκιση. (*Ακρόπολις* 17/3/1931). Η ποινή εξαγοράζεται με έρανο συντρόφων και συναδέλφων του. Οι συγκρούσεις για την κήρυξη ή μη απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων ενόψει του νόμου δημιουργούν ρήγμα στις σχέσεις της Αριστεράς με τις πιο μετριοπαθείς σοσιαλίζουσες δυνάμεις του συνδικαλιστικού κινήματος με διαρκείς επικρίσεις για ατολμία από τους εκπροσώπους της αριστερής παράταξης και συνεχείς παραιτήσεις από τη διοίκηση. (*Ακρόπολις*, 28-29/2/1931) Χαρακτηριστικό είναι ότι για την καταδίκη, την απόλυση από την υπηρεσία και φυλάκιση του δασκάλου- συνδικαλιστή Πλουμπίδη³¹ δεν υπάρχει ούτε μία

³¹ Ο Πλουμπίδης είναι από τους πιο σκληρούς επικριτές της μετριοπαθούς στάσης της ηγεσίας της ΣΔΥΕ βλ. άρθρο: *Παραιτήθη η Εκτελεστική Επιτροπή της Συνομοσπονδίας των Δημοσίων Υπαλλήλων* *Ακρόπολις* 26^{ης} Φεβρουαρίου 1931, φύλλο 747

αναφορά στο όργανο της ΔΟΕ το Διδασκαλικό Βήμα, πόσο μάλλον διαβήματα στήριξης ή κινήσεις αλληλεγγύης.

Στην 14^η Γενική συνέλευση που ακολουθεί, η προηγούμενη διοίκηση ψέγεται από την Αριστερή Παράταξη που προωθεί και καταφέρνει την υπερψήφιση πρότασης που αναφέρει τα εξής:

*Η Δ' Γεν. Συν. Διαπιστώνει ότι: α) Η Δ. της Ομ. Δεν ακολούθησε τη γραμμή που χάραζε η ΙΓ' Γεν. Συν. αλλά **περιορίστηκε στην υπομνηματογραφία και τις παρουσιάσεις.** β) Δεν οργάνωσε την απεργιακή πάλη των δασκάλων αλλά την πρόδωσε στην περίπτωση της ημερισίας διακοπής. γ) Στην περίπτωση του νόμου για την διάλυση των υπαλληλικών οργανώσεων δεν πρότεινε κανένα μέτρο για την αντιμετώπιση της κρατικής επίθεσης αλλά με την τακτική της **βοήθησε τη δεξιά προδοσία του υπαλληλικού αγώνα.** δ) Αγνόησε τις διώξεις συναδέλφων που αγωνίστηκαν για τα υπαλληλικά συμφέροντα [...] (Ριζοσπάστης, Τρίτη 14/7/1931)*

Στη Γενική Συνέλευση αυτή ο Ριζοσπάτης καταγγέλλει **παρεμβάσεις του Υπουργείου Παιδείας στη διαδικασία** του συνεδρίου δημοσιεύοντας αποσπάσματα εγγράφου με παραλήπτες βενιζελικούς ηγέτες της ομοσπονδίας για τον περιορισμό της ΑΠ.

Το υπουργείο και η κυβέρνηση έχουν την αξίωση να μην εκλεγεί κανένας στη νέα διοίκηση της Διδασκαλικής

Ομοσπονδίας από την Αριστερή Παράταξη. Η Κυβέρνησις έχουσα υπόψιν τις τελευταίες κομμουνιστικές εκδηλώσεις ιδιαίτερα δε το αποτέλεσμα των εκλογών της Μυτιλήνης, ενδιαφέρεται πολύ για τη μελλούμενη θέση που θα πάρουν έναντί της οι δημόσιοι υπάλληλοι δεδομένου ότι δεν βλέπει απλώς κομμουνιστική ιδεολογία ANTIMETΩΠΙΖΕΙ KOMMOYΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΔΥΝΟ. (ΡΙζοσπάστης, 13/7/1931)

Παρά το κλίμα τρομοκρατίας που δημιουργείται στη ΓΣ ο απολογισμός της απερχόμενης διοίκησης καταψηφίζεται. Η ΑΠ παρουσίασε 62 ψήφους που αντιστοιχούν σε 630 δασκάλους (Κατσαντώνης, 1998: 59).

Τον Αύγουστο του 1931 το εποπτικό συμβούλιο Θεσσαλονίκης με βάση το ιδιώνυμο απέλυσε 5 δασκάλους για τα κοινωνικά τους φρονήματα: Πράτος, Σαζόνης, Αντωνιάδου, Χρισταρά, Δουμάκη. Ακόμη μετέθεσε δυσμενώς τους: Κεχαγιά, Θεοδώρου, Τσίρκα, Κανάκη και Γρηγοριάδου. Η ΔΟΕ αυτή τη φορά υπερασπίζεται τους συναδέλφους που διώκονται. Οι βουλευτές της Δημοκρατικής Ένωσης διαμαρτυρήθηκαν στον Γονατά³² υποστηρίζοντας ότι «υπό το πρόσχημα της διώξεως των κομμουνιστών ήρχισαν διωκόμενοι οι αντικυβερνητικοί διδάσκαλοι» (Διδασκαλικόν Βήμα, 9 /8/1931).

³² Υπουργός Γενικός Διοικητής Θεσσαλονίκης και Υπουργός Γενικός Διοικητής Μακεδονίας (16 Δεκεμβρίου 1929 - 4 Νοεμβρίου 1932)

Σύμφωνα με το άρθρο 6 του «ιδιωνύμου» οι λειτουργοί της εκπαίδευσης ακόμα και να μην έχουν παραβεί κάποια διάταξη του νόμου αυτού, μόνο το γεγονός ότι μπορεί να έχουν συγκεκριμένες ιδέες είναι απαγορευτικό και για το λόγο αυτό *«απολύονται οριστικώς της υπηρεσίας μετ' αποφάσεως του οικείου Συμβουλίου»*. Αρκούσε λοιπόν μια απλή κατάθεση μαρτύρων ότι κάποιος έχει ή διαδίδει ανατρεπτικές ιδέες για να απολυθεί από τη θέση του. Όπως καταγγέλλεται μάλιστα από τους απολυμένους, ο Γενικός Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαιδεύσεως καθώς και το σύνολο του εποπτικού συμβουλίου αρνήθηκαν να δεχτούν τις καταθέσεις των μαρτύρων υπεράσπισης. (Διδασκαλικόν Βήμα, 9/8/1931)

Ο τύπος από το 1931 και τα γεγονότα με τον δημοσιοϋπαλληλικό νόμο, μιλά για κομμουνιστικό κίνδυνο στους δασκάλους, ο βουλευτής Μάκκας μάλιστα σε άρθρο του στην εφημερίδα *Πατρίς* αναφέρεται σε 8.000 κομμουνιστές δασκάλους. Ο ίδιος ο Γ Παπανδρέου σπεύδει να απαντήσει πως είναι υπερβολικό το νούμερο και πως τα ανατρεπτικά στοιχεία τιμωρούνται με συνέπεια (*Διδασκαλικόν Βήμα*, 2/8/1931). Από τα τέλη 1931 μέχρι και το 1932 η έκδοση του ΔΒ σταθερά στην πρώτη σελίδα φιλοξενεί στήλη με τίτλο: ***Αι αστικές οργανώσεις και οι δάσκαλοι*** όπου αντικρούει τις κατηγορίες περί κομμουνισμού.

Η 15η ΓΣ της ΔΟΕ 1932 έγινε υπό την σκιά των διώξεων του προηγούμενου έτους και υπό την απειλή της κατάργησης της

ομοσπονδίας. Η διοίκηση επικρίθηκε γιατί δεν αντιμετώπισε την κατάσταση ανάλογα με τις συνθήκες που είχε δημιουργήσει η οικονομική κρίση του 1932, είχε αποδοκιμάσει την απεργία των τριατατικών υπαλλήλων και είχε προσπαθήσει να διαλύσει τη συγκέντρωση στο θέατρο Αλάμπρα (Κατσαντώνης, 1998:60). Ο Β. Παπάς με αρθρογραφία (*Διδασκαλικόν Βήμα* 24/7/32 και 31/7/32) και με ομιλία του στη 15^η ΓΣ προσπαθεί να ξεκαθαρίσει τα συνδικαλιστικά χαρακτηριστικά της ΑΠ και να την αποσυνδέσει από το ΚΚ με σκοπό να προστατεύσει τα μέλη της από τις αυθαίρετες διώξεις, οι οποίες τελικά έμελλε να έρθουν καθώς οι πολιτικές εξελίξεις αλλά και το ήδη υπάρχον κλίμα εντός και εκτός του κλάδου είχαν διαμορφώσει το κατάλληλο έδαφος.

Ήττα Βενιζέλου και συστηματοποίηση των διώξεων

Στις βουλευτικές εκλογές του 1932 η κυβέρνηση Βενιζέλου καταψηφίστηκε και σχηματίστηκε κυβέρνηση συνεργασίας υπό την ηγεσία του Π. Τσαλδάρη και του Λαϊκού κόμματος. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη στοχεύει στο να επιχειρήσει μια «αντιμεταρρύθμιση» στον τομέα της παιδείας αναιρώντας τα όποια προοδευτικά βήματα που είχαν γίνει την προηγούμενη τετραετία, ενώ εντείνει την αντικομμουνιστική προπαγάνδα ενάντια στους δασκάλους.

Στις 14 Φεβρουάριου του 1932 έγινε δημοσιοϋπαλληλική συγκέντρωση για την οποία οι δάσκαλοι Μπαρμπουνάκης και Κουκλιού παραπέμφθηκαν στο Πειθαρχικό Συμβούλιο (Κατσαντώνης,1998:71). Ξανά καμία αναφορά από το Διδασκαλικό Βήμα και καμία προσπάθεια υπεράσπισης από τη ΔΟΕ.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι ανασυντάσσονται και εκλέγουν Κεντρική Πανυπαλληλική Επιτροπή (ΚΠΕ) ³³, στην οποία μετέχει και η διοίκηση της ΔΟΕ με τον Κ. Θ. Παπανικολάου (της Αριστερής Παράταξης), τον Θεοδώρου και τον Σουραβλά. Σκοπός της να συντονίσει το συνδικαλιστικό αγώνα των δημοσίων υπαλλήλων ελλείψει τριτοβάθμιου συνδικαλιστικού οργάνου. Η κίνηση αυτή αντιμετωπίζεται εξ αρχής εχθρικά από την κυβέρνηση η οποία τελικά το Δεκέμβριο του 1932 συλλαμβάνει και προφυλακίζει 7 μέλη της, μεταξύ των οποίων και ο δάσκαλος Κ. Θ. Παπανικολάου. (Κατσαντώνης,1998:65).

Τον Ιανουάριο του 1933 οι σύλλογοι Καβάλας, Δράμας, Ξάνθης, Σερρών, Σιδηροκάστρου, Ένωσης Λειτουργών Εκπαίδευσης

³³ Κεντρική Πανυπαλληλική Επιτροπή (ΚΠΕ). Συντονιστικό του δημοσιοϋπαλληλικού συνδικαλιστικού κινήματος. Ιδρύθηκε το 1932, μετά την απαγόρευση της συνδικαλιστικής δράσης στον χώρο του δημοσίου και τη διάλυση της Συνομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων. Την πρωτοβουλία ίδρυσής της είχε το ΚΚΕ, στέλεχος του οποίου ήταν ο επικεφαλής της Παντελής Δαμασκόπουλος, αλλά συμμετείχαν και σοσιαλιστές (Στρατής Σωμερίτης κ.ά.). Διαλύθηκε με την επιβολή της δικτατορίας Μεταξά και ανασυστάθηκε παράνομα το 1941, με επικεφαλής τον Κώστα Νικολακόπουλο. Η απεργία του Απριλίου 1942 που νέκρωσε τις δημόσιες υπηρεσίες στην Αθήνα, ήταν η πρώτη απεργιακή κινητοποίηση σ' ολόκληρη την κατεχόμενη Ευρώπη. Αναβαθμίστηκε οργανωτικά με την ίδρυση της Πανελλήνιας Επιτροπής Δημοσίων Υπαλλήλων (ΠΕΔΥ), που συνέβαλε στην ανάπτυξη μεγάλων αγώνων μέχρι το τέλος της Κατοχής και διαλύθηκε μετά την Απελευθέρωση και την ίδρυση της ΑΔΕΔΥ. Εξέδιδε την εφημερίδα "Υπαλληλική" και μετά την απαγόρευσή της, το 1934, την "Υπαλληλική Φωνή". (Αλεξάτος, 2008: 210)

Θεσσαλονίκης, και συλλόγου Δασκάλων και Νηπιαγωγών Θεσσαλονίκης αποφασίζουν τη δημιουργία Μονίμου Γραφείου (ΜΓ) Συλλόγων Μακεδονίας- Θράκης. Σκοπός του γραφείου είναι ο συντονισμός των συλλόγων που ελέγχει η ΑΠ για την προστασία από τις διώξεις και για πιο δυναμικές διεκδικήσεις, θεωρώντας τη ΔΟΕ ανεπαρκή και στα δύο. Η ΔΟΕ από τη μεριά της το εκλαμβάνει ως διασπαστική κίνηση και κάνει στροφή προς το αντικομμουνιστικό στρατόπεδο.

Στις αρχές του 1933 ο Ριζοσπάστης (2/1/1933) καταγγέλλει ότι το ΓΕΣ έστειλε στην κυβέρνηση μακροσκελή κατάλογο με τους δασκάλους που θεωρούνται κομμουνιστές με το αίτημα να απολυθούν. Μέχρι τα μέσα του 1933, 16 μέλη της ΚΠΕ παραπέμπονται σε δίκη, περισσότεροι από 150 δημόσιοι υπάλληλοι κυρίως δάσκαλοι παραπέμπονται στο πειθαρχικό δικαστήριο (άρθρο 6 ιδιωνύμου). (Κατσαντώνης, 1998:75)

Καθώς το κουβάρι των διώξεων ξετυλίγεται η στάση της ηγεσίας της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας γίνεται ανοιχτά προδοτική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η υπόθεση Σκουτερόπουλου. Ο τελευταίος ήταν εκπαιδευτικός σύμβουλος ο οποίος με επιστολή του «προς τον πρόεδρον της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, αναφέρει τα εξής:

Κυριε πρόεδρε,

Έχων την διαταγήν εκ του Σ. Υπουργείου Παιδείας να ερευνήσω ορισμένον ζήτημα σχετικόν προς τας γνώμας των

δημοδιδασκάλων, των καλούντων εαυτούς αριστερούς, παρακαλώ υμάς, όπως ευαρεστούμενοι μοι παράσχητε κεκυρωμένα δια της υπογραφής υμών αποσπάσματα των εν τω αρχείω της ομοσπονδίας υπαρχόντων πρακτικών , όπως αυτά κατεγράφησαν [...] περιέχοντα όσα κατά την τελευταίαν και προτελευταίαν Γενική Συνέλευσιν υποστήριζαν οι κάτωθι δημοδιδάσκαλοι:

1. Κ. Θ.
Παπανικολάου,
Αθηνών	7. Σωτ.
Μπαρμπουνάκη
ς, Καβάλας
2. Κ
Μπαρμπαγιώργ
ος, Φθιώτιδος	8. Χ.
Κωσταδήμας,
Ιωαννίνων
3. Κατίνα
Μαμέλη,
Αθηνών	9. Σ. Στρατίκης,
Ευρυτανίας
4. Κ Χυτήρης,
Ξάνθης	10. Ι.
Γεωργόπουλος,
Μεσολογγίου
5. Σ. Εμμανουήλ,
Δράμας	11. Γ. Δάνος,
Κονίτσης
6. Λαμ.
Κούσουλας,
Λιδυμοτείχου	12. Γ.Κίτσος,
Θεσσαλονίκης
	13. Αριστείδης
Μάγγος,
Μεγαρίδος

14. Χρ	17. Κ.
Αλεξόπουλος,	Αδαμόπουλος,
Σιδηροκάστρου	Πιερίας
15. Ιωάν.	18. Διον.
Γαλάνης,	Κιμπής,
Σερρών	Λακεδαίμονος
16. Π.	19. Α. Κούτρας,
Πούργαλης,	Πατρών
Λακωνίας	

(Κατσαντώνης,1998:75)

Από τα πρακτικά της 15^{ης} ΓΣ που παρέδωσε η ΔΟΕ στο Σκουτερόπουλο παραπέμπονται για ανάκριση 19 δάσκαλοι, μέλη της ΑΠ από τους οποίους οι 18 τιμωρούνται επειδή *«διατύπωσαν την άποψιν ότι η σχέσις των δημοσίων υπαλλήλων προς το κράτος είναι ίδια με την σχέσιν εργοδότης προς εργάτην»* (Κατσαντώνης,1998:76).

Η διοίκηση της ΔΟΕ όχι μόνο εξαφανίζει το ζήτημα από το Διδασκαλικό Βήμα, αλλά ο πρόεδρος της Θεοδώρου, κατά τη διάρκεια της προφυλάκισης του Κ. Θ. Παπανικολάου, όπως καταγγέλλει ο Κατσαντώνης, έστειλε επιστολή στον Σκουτερόπουλο όπου ανέφερε πως ο πρώτος είχε αλλοιώσει όσα είχαν γραφτεί στα πρακτικά.

Η διοίκηση της ΔΟΕ ζήτησε από το διευθυντή των Μετεκπαιδευόμενων στο ΕΚΠΑ Εξαρχόπουλο να λάβει μέτρα ενάντια στους δασκάλους που ανήκαν στην Αριστερή Παράταξη με αποτέλεσμα να τιμωρηθούν από το εκπαιδευτικό συμβούλιο οι:

Π. Φέτσης με πρόστιμο 1000 δρχ

Φ. Εμμανουήλ με μηνιαία προσωρινή απόλυση

Χ. Καρύδης, Ν. Κωνσταντάκης, Κ. Μανωλόπουλος με δίμηνη προσωρινή απόλυση

Ε. Λεβεντάκος και Ειρήνη Παπα/δάκη με τρίμηνη απόλυση

Οι άδειες μετεκπαίδευσης όλων αυτών ανακλήθηκαν.
(Κατσαντώνης,1998:77)

Ακόμα ο Κατσαντώνης (ο.π.) υποστηρίζει ότι η διοίκηση της ΔΟΕ κατέδωσε 20 δασκάλους στην αστυνομία κατά τη συγκέντρωση της 22/3/1933 στο «Κεντρικόν».³⁴

Μετά από ένα χρόνο στην εξουσία το Λαϊκό κόμμα επιδιώκει και καταφέρνει να εγκαταστήσει τους δικούς του στη διοίκηση της ΔΟΕ στη 16η Γενική Συνέλευση. Ο νέος πρόεδρος Ράικος διατυπώνει ακραία αντικομμουνιστικές απόψεις και προχωρά σε μια στρατηγική αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης των αριστερών δασκάλων. Ένα δείγμα της αντικομμουνιστικής του

³⁴ Τα ονόματά τους δεν αναφέρονται ούτε υπάρχει άλλη πηγή να το επιβεβαιώνει.

στράτευσης, είναι και η αντίδρασή του στην έκδοση περιοδικού από την Αριστερή Παράταξη με τίτλο «*Εκπαιδευτικός Δρόμος*». Ο πρόεδρος της ΔΟΕ έγραψε συγκεκριμένα για τους εκπαιδευτικούς που εκδίδουν αυτό το έντυπο ότι : «*ουδέποτε η έννοια (σ.σ. εκπαιδευτικός) ρεζιλεύτηκε κατά το χειρότερο τρόπο, ούτε ακόμα και με τη λέξη ευλογία που χαρακτήρισε τη γνωστή αρρώστια*». (Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 452).

Από την «Κοσμογονία» στο «Νέον Κράτος»

Το Μάρτιο του 1935 με το αποτυχημένο κίνημα των Βενιζελικών και την δικτατορία Κονδύλη τα πράγματα δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο καθώς οι διώξεις των φρονημάτων ενισχύονται επιδιώκοντας τον περιορισμό στο ελάχιστο της αντιπολίτευσης μέχρι την παλινόρθωση της μοναρχίας στις 25 Νοεμβρίου του 1935. Το νομοθετικό αυτό οπλοστάσιο απαρτίζεται από συντακτικές πράξεις και αναγκαστικούς νόμους περιορισμού της ελευθερίας έκφρασης, σύσταση στρατοδικείων για πολιτικές διώξεις, κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας όπως αναφέρθηκε εκτενώς στο προηγούμενο μέρος της εργασίας.

Εν συντομία ας αναφερθεί η απομάκρυνση 1717 τακτικών και 348 έκτακτων δημοσίων υπαλλήλων, πάνω από 1000 μόνιμων αξιωματικών του στρατού, κατά κανόνα ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στο κίνημα και στην περίπτωση των δημοσίων

υπαλλήλων αποκλειστικά και μόνο εξαιτίας των πολιτικών τους φρονημάτων. (Αλιβιζάτος, 1986:404).

Στην εκπαίδευση γίνονται 6000 μεταθέσεις δασκάλων και καθηγητών, ενώ απολύονται 520 δάσκαλοι. Οι επιθεωρητές δημοτικής εκπαίδευσης παύουν να είναι προϊστάμενοι και τα εποπτικά συμβούλια πέφτουν σε αδράνεια καθώς η διοίκηση της παιδείας περνά στα χέρια ατόμων ξένα προς αυτή οι οποίοι δίνουν πιστοποιητικά «καλής διαγωγής» στους νέους δασκάλους. Ακόμη η ΚΗ' συντακτική πράξη της 17^{ης} Μαΐου 1935 «περί κατοχυρώσεως του Δημοκρατικού Κοινοβουλευτικού Πολιτεύματος» που στο όνομα της προστασίας του ισχύοντος πολιτεύματος από το χλευασμό, έβαζε σκληρούς περιορισμούς στον τύπο, ενώ επαναλάμβανε ενισχύοντάς τις τις διατάξεις του ιδιώνυμου. Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις διαλύονται –μαζί τους βέβαια και η ΔΟΕ- και αίρεται η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων.

Οι αντίπαλοι του καθεστώτος χωρίζονται στους επικίνδυνους για το υφιστάμενο πολιτικό καθεστώς και τους επικίνδυνους για την υφιστάμενη κοινωνική τάξη. Με την επιβολή και εδραίωση της μοναρχίας, η οποία γίνεται τελικά αποδεκτή από δημοκράτες, φιλελεύθερους ακόμα και σοσιαλίζοντες του ευρύτερου βενιζελισμού, οι διατάξεις που τους στοχοποιούσαν είτε καταργούνται ρητά είτε πέφτουν σε αχρηστία (Αλιβιζάτος, 1986:413). Αντίθετα διατηρούνται οι διατάξεις ενάντια στον

κομμουνισμό παρά το γεγονός ότι το ΚΚ από την αρχή είχε καταδικάσει ως φασίζον το κίνημα της 1^{ης} Μάρτη καλώντας μάλιστα από το πρωτοσέλιδο του Ριζοσπάστη να ματαιώσουν «τα σχέδια των εχθρών του λαού» (Ριζοσπάστης, αρ. φύλλου 349/7287,). Οι πρώην διωκόμενοι υποστηρικτές της αβασίλευτης αποδέχτηκαν το διαχωρισμό αυτό παρά το γεγονός ότι η αντιδημοκρατικότητα των διώξεων αυτών υποβάθμιζε την ουσία της. Η επιβολή μοναρχίας, η απομάκρυνση δημοκρατικών στοιχείων και κατάληψη θέσεων-κλειδιά σε στρατό και κρατικό μηχανισμό από ακραία αντιδημοκρατικούς υποστηρικτές του βασιλιά, ο εκφυλισμός δημοκρατικών θεσμών και η απονομιμοποίησή τους στην κοινωνία έστρωσαν το χαλί για τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου.

Από το Δεκέμβρη του 1935 γίνονται προσπάθειες ανασύστασης των συλλόγων και τον Ιανουάριο του 1936 ιδρύεται ξανά η ΔΟΕ με πρωτοβουλία κομμουνιστών και σοσιαλιστών- σοσιαλίζοντων βενιζελικών και εκδίδεται ξανά το Διδασκαλικόν Βήμα. Στις εκλογές ο Χυτήρης εκπροσωπώντας την Αριστερή Παράταξη παίρνει 5.731 ψήφους. (Κατσαντώνης,1998:97-99) Οι προσπάθειες αυτές όμως πνίγονται οριστικά με τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου 1936. Οπότε και όσα στελέχη της Αριστερής Παράταξης δεν είχαν απολυθεί, φυλακιστεί ή εκτοπιστεί από τον Κονδύλη το παθαίνουν από το Μεταξά ή αποσύρονται από τη συνδικαλιστική δράση.

Η δικτατορία Μεταξά, όπως κάθε αυταρχικό καθεστώς, στους διάφορους τομείς της κυβερνητικής του πολιτικής (οικονομία, εξωτερική πολιτική κλπ), υιοθετούσε και εφαρμόζε ετερόκλητες πολιτικές. Ακραίες συντηρητικές απόψεις, φιλελεύθερες θέσεις, φασιστικές επιρροές ήταν τα συστατικά στοιχεία των αλλεπάλληλων νομοθετημάτων και διαταγμάτων και όλα αυτά πάντα υπό την επίβλεψη του Βασιλιά.

Οι δύο διακριτές φάσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου είναι α) 1936-1938 με Υπουργό Παιδείας τον Κ. Γεωργακόπουλο και β) 1938-1940 με Υπουργό τον ίδιο το Μεταξά. Κατά την πρώτη φάση εφαρμόζονται οι ακραία συντηρητικές θέσεις και καταργούνται και τα τελευταία απομεινάρια της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του Βενιζέλου 1928-32.

Η δεύτερη φάση ξεκινά με την υπουργοποίηση του ίδιου του δικτάτορα, με σκοπό να αναλάβει προσωπικά ο ίδιος το κομμάτι της οργάνωσης της νεολαίας της Ε.Ο.Ν. Το Νέον Κράτος με την ίδρυση της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΟΝ) προσπάθησε να προσεταιριστεί και να μετατρέψει τη Νεολαία σε στήριγμά του. Η λειτουργία και η ανάπτυξη της ΕΟΝ έγινε σε βάρος του σχολείου, των μαθητών και των εκπαιδευτικών.

Με αλλεπάλληλους Αναγκαστικούς Νόμους, Βασιλικά Διατάγματα και υπηρεσιακές εγκυκλίους το κυβερνητικό κέντρο

κατάφερε να αποδιοργανώσει πλήρως τη λειτουργία της εκπαίδευσης.

Παρά τα όσα υποστήριζε η προπαγάνδα του καθεστώτος η αναλογία μαθητών προς δάσκαλο ήταν πολύ υψηλή, οι υποδομές σε κακή κατάσταση και το σχολείο περιορισμένο σε τετραετή φοίτηση. Η Στοιχειώδης Εκπαίδευση σε αυτήν την περίοδο περιορίστηκε στα τέσσερα χρόνια. Παρά την προπαγάνδα τα σχολεία και τα τμήματα παρέμειναν πολυπληθή (ολιγοθέσια τα περισσότερα), σε άθλια-ανθυγιεινά κτίρια και αίθουσες, με ανύπαρκτα εποπτικά μέσα. Σε κάθε δάσκαλο αναλογούσαν από 60 έως 70 ή και παραπάνω μαθητές (στα μεγάλα αστικά κέντρα). Οι μαθητές αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το σχολείο στην Τετάρτη τάξη, λειτουργικά ή οργανικά αναλφάβητοι και να αρχίσουν να εργάζονται. Σημαντική παράμετρος ο υποσιτισμός και οι αρρώστιες (ελονοσία, φυματίωση, τράχωμα κ.α.) που ταλαιπωρούσαν σημαντικό τμήμα του μαθητικού πληθυσμού.

1937-1938			1938-1939		
Μονοτάξια	4.977	60,64 %	Μονοτάξια	4.958	60,04 %
Διτάξια	1.522	18,53 %	Διτάξια	1.559	18,88 %
Τριτάξια	685	8,34 %	Τριτάξια	696	8,42 %
Τεταρτάξια	346	4,21 %	Τεταρτάξια	338	4,12 %
Πεντατάξια	233	2,83 %	Πεντατάξια	234	2,83 %
Εξατάξια	448	5,45 %	Εξατάξια	472	5,71 %
ΣΥΝΟΛΟ	8.211		ΣΥΝΟΛΟ	8.257	

(Στοιχεία είναι από την Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Δεν υπάρχουν για το 1939-1940 λόγω του Πολέμου. «Στατιστική της Εκπαιδευσεως-Δημοτική Εκπαίδευσις 1937-38, Μέρος Α΄, Αθήναι, 1940, σελ. ΙΧ-ΧΙΧ και «Στατιστική της

Εκπαιδύσεως-Δημοτική Εκπαίδευσις 1938-39, Μέρος Α΄, Αθήναι, 1940, σελ. VIII-XVII.)

Για ένα τέτοιο καθεστώς με τα χαρακτηριστικά που περιεγράφηκαν είναι ζωτικής σημασίας ο πλήρης έλεγχος και εποπτεία της εκπαίδευσης. Σημαντικό ρόλο στο σύστημα ελέγχου των εκπαιδευτικών έπαιζαν οι Επιθεωρητές οι οποίοι δεν είχαν κανένα παιδαγωγικό ρόλο και στην πράξη αποτελούσαν το «μάτι» της δικτατορίας μέσα σε κάθε σχολείο. Με τα παιδαγωγικά συνέδρια και τις εγκυκλίους τους είχαν στόχο να διαχέουν την ιδεολογία της δικτατορίας στους δασκάλους και στις τοπικές κοινωνίες. Το Καθεστώς επιχείρησε επίσης να καθαρίσει το εκπαιδευτικό σώμα από τους κομμουνιστές δασκάλους και τα λοιπά «ανατρεπτικά στοιχεία». Με το Πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων (απαραίτητο εφόδιο για κάθε υποψήφιο δάσκαλο/α) και αλληπάλληλα διατάγματα και νόμους προσπάθησε να ελέγξει τις βασικές σπουδές και το περιεχόμενό τους, τη μετεκπαίδευση, τις μεταθέσεις, τις προαγωγές, τις ποινές, δηλαδή όλη την υπηρεσιακή εξέλιξη των δασκάλων. Στόχος ήταν οι δάσκαλοι να γίνουν υπάκουοι προπαγανδιστές του καθεστώτος.

Δήμαρχοι, κοινοτάρχες, τοπικοί παράγοντες κλπ, αξιωματούχοι της ΕΟΝ και αξιωματικοί προεδρεύοντες των εκπαιδευτικών

συμβουλίων έγιναν άμεσοι ελεγκτές, αξιολογητές και υπαγορευτές του έργου των δασκάλων.

Για όσους επέμεναν να υπερασπίζονται τις ιδέες τους υπήρχαν βέβαια οι συλλήψεις, τα βασανιστήρια, οι απολύσεις, οι φυλακίσεις, οι εκτοπίσεις και οι εξορίες.

Κατάλογος αντί epilόγου

Απ' τη Ραχούλα δάσκαλος ο Πόλκος ο Βαγγέλης:

καλόβολος τριαντάφυλλο με τη μοσκοβολιά του

κι απ' την Αθήνα δάσκαλος κι ο Κοσκινάς ο Μπάμπης:

τραγουδιστής, χορατατζής και πάντα πεινασμένος,

κι από το Βόλο δάσκαλος ο Τάσος ο Τσαλίκης

πάντα γλυκός και πρόσχαρος με λόγια και με γέλια,

δάσκαλοι και δίδαξαν και κράτησαν το νόμο

γιατί καθώς μαθήματα δώσαν και τις ζωές τους.

Ας χαραχτούν οι μνήμες τους μες στο κατάστιχό μας

που 'χει για πάρε-δώσε του τη δόξα και το χρέος:

πτης δόξας τη μεριά αυτοί, στου χρέους 'μεις που ζούμε.

B. Ρώτας: Οι δάσκαλοι

Οι διώξεις των δασκάλων τα χρόνια αυτά, όποτε πρακτικά ξεριζώνεται κάθε προοδευτική φωνή από την εκπαίδευση, οδηγούν στη συγκέντρωση ανθρώπων με εξαιρετική μόρφωση και παιδαγωγική επάρκεια, σε ξερονήσια και φυλακές. Βέβαια οι δάσκαλοι αυτοί βάζουν τις γνώσεις τους στην υπηρεσία των «Πέτρινων Πανεπιστημίων» όπου στις Ομάδες Συμβίωσης Κρατουμένων διδάσκουν όλα τα απαραίτητα σε αναλφάβητους και μη συγκρατούμένους τους. Το παραπάνω ποίημα αναφέρεται σε δασκάλους που εκτοπίστηκαν και δίδαξαν στην Ακροναυπλία, οι οποίοι σύμφωνα με τον Φλουντζή ήταν 25 άτομα την περίοδο 1936-1943.

Διωχθέντες κατά το διάστημα 1935-1940

- 1. Χρήστος Αγγελάκης:** εργαζόταν ως δάσκαλος και συμμετείχε ενεργά στο ΚΚΕ ως κομματικό στέλεχος. Το 1938 έγινε η σύλληψη του από την Γενική Ασφάλεια όπου βασανίστηκε. Τελικά όπως αναφέρει ο Σάμιος (2012: 114) οδηγήθηκε στην εξορία.
- 2. Κώστας Αηδονίδης:** Καταγόταν από την Βεργίνα της Βέροιας. Ακολούθησε και σπούδασε το επάγγελμα του

δασκάλου. Το διάστημα 1937-1943 εξορίστηκε στην Ακροναυπλία. (ο.π.)

3. Αντώνης Αναγνώστου: Ήταν δάσκαλος και εργαζόταν στο 8^ο Δ.Σ. Θεσσαλονίκης. Η σύλληψη του έγινε τον Ιούνιο του 1938 και οδηγήθηκε τελικά στην υπογραφή δήλωσης μετάνοιας. (ο.π.)

4. Κυπριανός Αρναούτογλου: Καταγόταν από τη Σμύρνη και το επάγγελμά του ήταν δάσκαλος. Εργαζόταν στο 1^ο Δ.Σ. Νεαπόλεως στην Θεσσαλονίκη. Συμμετείχε στο ΚΚΕ ως μέλος. Η σύλληψη του έγινε τον Ιούνιο του 1938 από την δικτατορία με συνέπεια την απόλυσή του από τη θέση εργασίας του. (ο.π.)

5. Ευάγγελος Αντωνιάδης: Η καταγωγή του ήταν από τα Κούλα στη Μικρά Ασία. Ήταν δάσκαλος στο 19^ο Δ.Σ. Θεσσαλονίκης. Αντίστοιχα και για αυτόν, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά, έγινε η σύλληψη του καθώς και η απόλυσή του τον Ιούνιο του 1938.

6. Μανώλης Βαλλής: Είχε καταγωγή από τη Μυτιλήνη και ασχολιόταν με το επάγγελμα του δασκάλου. Μέχρι και το 1928 ήταν βενιζελικός στη συνέχεια όμως έγινε εκδότης στην εφημερίδα *Εμπρός* του ΚΚΕ και διαχώρισε τη θέση του από τους βενιζελικούς. Επί Μεταξά πραγματοποιήθηκε η απόλυσή του από την εργασία του και στη συνέχεια ο εκτοπισμός του στην Ανάφη. Το 1943 απεβίωσε ως κρατούμενος στο Νοσοκομείο Σωτηρία.

- 7. Αναστάσιος Βασακής ή Βασατής:** Είχε καταγωγή από το Κορδελιό της Σμύρνης και εργαζόταν ως δάσκαλος. Το σχολείο στο οποίο εργαζόταν ήταν το Ισραηλιτικό Δ.Σ. Θεσσαλονίκης. Κατείχε τη θέση του υπεύθυνου της Εργατικής Βοήθειας. Η σύλληψη του έγινε το 1938 και είχε ως αποτέλεσμα την απόλυσή του.
- 8. Λάζαρος Βαφειάδης:** Είχε καταγωγή από την Φλώρινα. Εργαζόταν ως δάσκαλος, Επί δικτατορίας 4^{ης} Αυγούστου εκτοπίστηκε στη Φολέγανδρο και αργότερα ακολούθησε η φυλάκισή του στην Ακροναυπλία. Το 1943 έγινε η εκτέλεσή του από τους Γερμανούς στη φυλακή του Επταπύργιου.
- 9. Δημήτρης Βούλγαρης:** Προέρχόταν από τη Χιλιαδού Δομοκού και εργαζόταν ως δάσκαλος, ενώ ήταν και μέλος της Α.Π. (Κατσαντώνης 1998:). Στην δικτατορία φυλακίστηκε στην Ακροναυπλία και το 1943 εκτελέστηκε στο Κούρνοβο από τους Γερμανούς.
- 10. Γεώργιος Βλαχόπουλος:** Καταγόταν από τη Χαλκιδική και ασκούσε το επάγγελμα του δασκάλου. Εργαζόταν στο Δ.Σ. Ασβεστοχωρίου. Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου τον συνέλαβε και τον απέλυσε τον Ιούνιο του 1938.
- 11. Επαμεινώνδας Γιαννακός:** Η καταγωγή του ήταν από τη Θήβα και σπούδασε ως δάσκαλος. Αποφάσισε να οργανωθεί και να συσπειρωθεί στο τροτσκιστικό κίνημα. Στα χρόνια της δικτατορίας έγινε η σύλληψή του και φυλακίστηκε στο

στρατόπεδο της Ακροναυπλίας. Το 1943 έγινε η εκτέλεσή του στο Κούρνοβο.

12. Θεόδωρος Γκοβάτσος: Εργαζόταν ως δάσκαλος σε ένα χωρίο που βρισκόταν στην Πελοπόννησο. Ο ιερέας του χωριού- σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) -τον κατήγγειλε στις αρχές με την αφορμή ότι δίδασκε στους μαθητές την γέννηση της ζωής όχι σύμφωνα με τις βιβλικές διδασκαλίες της εκκλησίας αλλά σύμφωνα με την εξελικτική θεωρία. Για το λόγο αυτό η δικτατορία Μεταξά τον απέλυσε και τον εξόρισε στην Ανάφη.

13. Παντελής Δαμασκόπουλος: Γεννήθηκε το 1896 με καταγωγή από τον Πύργο Ηλείας. Σπούδασε δάσκαλος. Έγινε ενεργό μέλος του ΚΚΕ το 1930 και αργότερα ασχολήθηκε και συμμετείχε στην Αριστερή Παράταξη των δημοσίων υπαλλήλων και είχε τη θέση του Γενικού Γραμματέα στην Πανυπαλληλική Επιτροπή. Αργότερα έγινε η σύλληψή του επί δικτατορίας Μεταξά και αφού βασανίστηκε οδηγήθηκε στο να υπογράψει τελικά δήλωση μετάνοιας.

14. Στέλιος Δαμιανίδης: Καταγόταν από τη Ροδόπολη Σερρών. Εργαζόταν ως δάσκαλος. Το 1936 συνελήφθη και φυλακίστηκε στην Ακροναυπλία.

15. Παναγής Δημητράτος: Η καταγωγή του ήταν από την Κεφαλονιά. Αποτελούσε ένα από τα πρωτοπόρα σοσιαλιστικά στελέχη της ΓΣΕΕ καθώς και της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας. Στην δεύτερη, κατείχε τη θέση του Γενικού Γραμματέα. Το

1935, επί Μεταξά, τον απέλυσαν. Όμως πιάστηκε από την Ειδική Ασφάλεια. Αυτοί, τον έδωσαν στους Γερμανούς όπου τον βασάνισαν. Πέθανε τον Απρίλη του 1944 όταν τον κρέμασαν οι Γερμανοί.

16. Νικόλαος Δροσάκης: Γεννήθηκε στη Σκόπελο και το επάγγελμά του ήταν δάσκαλος. Εργαζόταν στο 8^ο Δ.Σ. Θεσσαλονίκης. Επί δικτατορίας συνελήφθη και απολύθηκε το 1938

17. Απόστολος Ευθυμιάδης: Η καταγωγή του ήταν από την Καστοριά και εργαζόταν ως δάσκαλος. Συμμετείχε στην Διδασκαλική Ομοσπονδία ως συνδικαλιστής με την Αριστερή Παράταξη. Στα χρόνια του Μεταξά διώχθηκε, ενώ στην κατοχή πιάστηκε από τους Γερμανούς και εκτελέστηκε το 1944.

18. Κώστας Βούλγαρης: Συνεργάτης του Διδασκαλικού Βήματος για θέματα Παιδείας και ενεργός συνδικαλιστής απολύεται το **1935** από τη δικτατορία Κονδύλη. Το **1936** η δικτατορία Μεταξά τον εκτοπίζει στη Φολέγανδρο και έπειτα στην Ακροναυπλία όπου και νοσεί από φυματίωση. Τελικά το 1943 μεταφέρεται από τους Γερμανούς στο στρατόπεδο Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη όπου εκτελείται μαζί με άλλους 40. (Κατσανώνης, 1998:124-125)

19. Βαγγέλης Πόλκος: Εξέχον εκπαιδευτικός και συνδικαλιστής της Α.Π. απολύεται για τα κοινωνικά του

φρονήματα το 1936 και εξορίζεται στον Άγιο Ευστράτιο, στη συνέχεια μεταφέρεται στην Ακροναυπλία όπου διδάσκει Φυσική-Πειραματική στους κρατούμενους³⁵. Την πρωτομαγιά του 1944 μαζί με άλλους 200 συντρόφους του εκτελείται στην Καισαριανή. (Κατσανώνης, 1998:112-125)

20. Τάσος Τσαλίκης: Για τις προοδευτικές ιδέες του και τη συνδικαλιστική του δράση με την Α.Π. απολύεται το 1936 και φυλακίζεται στην Ακροναυπλία όπου καταπιάνεται με τη διδασκαλία των Ελληνικών (Καμαρινού, 2015:136), μέχρι που μεταφέρεται στο Χαϊδάρι για να εκτελεστεί κι αυτός με τους 200 στην Καισαριανή το 1944. (Κατσαντώνης ο.π.)

21. Μπαρμπουνάκης Σωτήρης: Μέλος της Α.Π. στην Αθήνα, με καταγωγή από την Καβάλα. Μέλος του ΚΚΕ από το 1931, έδρασε συνδικαλιστικά και στο κίνημα των δημοσίων υπαλλήλων. Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 1935 απολύθηκε μαζί με άλλους 2200 δημοσίους υπαλλήλους. Το διάστημα '35-'36 ανήκε στην επιτροπή που εξέδιδε το παράνομο *Διδασκαλικόν Βήμα* μαζί με τους Κ. Θ. Παπανικολάου, Α. Ρουχωτά, Π. Δημητράτο και Β. Παπά. Από το 1936 εξορίστηκε στη Λέρο και τη Γυάρο ενώ το 1939 επέστρεψε και πήρε μέρος στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του

³⁵ «Εγώ παρακολουθούσα την ελληνική και την παγκόσμια Γεωγραφία, Μαθηματικά τις τέσσερις πράξεις (πρόσθεση, αφαίρεση, πολλαπλασιασμό, διαίρεση), κλάσματα, δεκαδικούς, συμμιγείς, προβλήματα τόκου και λίγη Αλγεβρα. Μαθηματικά μας έκανε ο Μύρων Παπαδόπουλος. Γεωγραφία και Γεωμετρία ο Γιώργης Φουρκιώτης από τη Μακεδονία. Φυσική Πειραματική ο Βαγγέλης ο Πόλκος από τη Ραχούλα Καρδίσης. Ελληνικά μας έκανε ο δάσκαλος Τάσος Τσαλίκης από το Βόλο. Όλοι αυτοί έχουν εκτελεστεί.» Η παραπάνω μαρτυρία του Β. Γιαννόγκωνα δίνεται από την Καμαρινού (2015:135). Στο ίδιο σύγγραμμα -λόγω της παραπάνω μαρτυρίας προφανώς- αναγνωρίζεται ο Πόλκος λανθασμένα ως «φυσικός».

1940-41 (Κατσαντώνης ο.π.). Μετά την απελευθέρωση γνώρισε τις νέες διώξεις που δεν άπτονται αυτής της εργασίας.

22. Κατίνα Μамέλη: Δασκάλα – προσφυγίνα, εντάχτηκε από νωρίς στο ΚΚΕ, ανέπτυξε σημαντική συνδικαλιστική δράση μέσα από τις γραμμές της Α.Π.. Εξελέγη δύο φορές εκπρόσωπος του συλλόγου της στην 12^η και τη 15^η Γ.Σ. της ΔΟΕ. Το 1932 με την «επιστολή Σκουτερόπουλου» τιμωρήθηκε μαζί με τους 18 συναδέλφους της όπως έχει αναφερθεί. Το 1934 συγκρούεται με τη διοίκηση της ΔΟΕ λόγω επιτροπής του συλλόγου Α' Αθηνών για τα «αιτήματα των δασκαλισσών» (Διδασκαλικόν Βήμα 6/4/1934). Το Μάρτιο του 1935 συμμετέχει στην επιτροπή για τη 18^η Γ.Σ. της ΔΟΕ. Η δικτατορία του Μεταξά τη συνέλαβε το 1936, την απέλυσε και τη φυλάκισε. Η Μамελή πέρασε την υπόλοιπη ζωή της στις φυλακές και τις εξορίες (Ζάκυνθος, Χατζηκώστα, Άγιος Ευστράτιος, Χίος, Τρίκερι, Μακρόνησο, Γυάρο) (Κατσαντώνης, 1998:89)

23. Παπανικολάου Κώστας: Εκτοπίζεται το 1935 στη Σίκινο για τη συνδικαλιστική του δράση ως μέλος της Α.Π.. Απολύεται οριστικά από τη δικτατορία Μεταξά το 1936 και κλείνεται στην Ακροναυπλία. (Κατσαντώνης ο.π.)

24. Βασίλης Παπάς: Ενεργό μέλος της Α.Π. των δασκάλων, συμμετείχε το διάστημα 1935-36 στην ομάδα που εξέδιδε το Διδασκαλικόν Βήμα μετά τη διάλυση της ΔΟΕ, ενώ ήταν μέλος της διοίκησης της Συνομοσπονδίας δημοσίων υπαλλήλων και αργότερα της Κεντρικής Πανυπαλληλικής Επιτροπής.

Απολύθηκε από τη δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου και μεταπολεμικά εξορίστηκε στη Γυάρο και τη Μακρόνησο.

25. Κώστας Θ. Παπανικολάου: Το 1935 με τη διάλυση των συνδικαλιστικών οργανώσεων συμμετέχει όπως προαναφέρεται στη διοίκηση της παρανομης ΔΟΕ και στην έκδοση του Διδασκαλικού Βήματος. Τον Ιανουάριο του 1936 εκλέγεται πρόεδρος στον Ενιαίο Σύλλογο Αθήνας. (Κατσαντώνης,1998:97). Μετά την επιβολή της δικτατορίας απολύεται και εξορίζεται στην Ανάφη. Ο Σάμιος αναφέρει ότι στη συνέχεια δραπέτευσε και πήρε μέρος στην αντίσταση (2012:116).

26. Κώστας Τσίρκας: Από τα σημαντικότερα στελέχη της Α.Π. των δασκάλων στη Θεσσαλονίκη, πρόεδρος του Συλλόγου των προοδευτικών δασκάλων ‘Αναγέννησις’. Μετά την δικτατορία του Μεταξά τέθηκε σε διαθεσιμότητα, συμμετείχε στο ‘Αντιδικτατορικό Κίνημα Μακεδονίας’ και ήταν συντάκτης της εφημερίδας ‘Αντιδικτατορικό Μέτωπο’. Πιάστηκε με προδοσία στις 5-6-1938, μαζί με άλλους 75 υπαλλήλους και μεταφέρθηκε στην Ακροναυπλία (Κουβάς ο.π.). Από εκεί ακολούθησε την πορεία πολλών άλλων συντρόφων του: μεταφέρθηκε στο Χαϊδάρι και εκτελέστηκε με τους 200 στην Καισαριανή το 1944.

27. Κατίνα Τσίρκα: Δασκάλα στη Θεσσαλονίκη και σύζυγος του Κώστα Τσίρκα. Ο Σάμιος (ο.π.) αναφέρει ότι απολύθηκε αλλά δεν συνελήφθη τον Ιούνιο του 1938 επειδή ήταν λεχώνα.

- 28. Χρήστος Τσουκαλάς:** Δάσκαλος στη Θεσσαλονίκη κι αυτός, υπηρετούσε σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) στο 8^ο Δημοτικό Σχολείο από όπου και απολύθηκε μετά τη σύλληψή του από τη δικτατορία τον Ιούνιο του 1938.
- 29. Πασχάλης (ή Πάνος) Τούρμπας** Από το Σουφλί. Υπάλληλος του ΟΣΕ και μετά δάσκαλος. Στέλεχος του ΚΚΕ. Υποψήφιος βουλευτής Έβρου το 1935 με το ΕΜΕΑ και το 1936 με το Π.Μ. Στις 20-8-1935 συλλαμβάνεται και εκτοπίζεται στην Ανάφη. Αργότερα στέλνεται έγκλειστος στην Ακροναυπλία και τελικά εκτελείται την πρωτομαγιά του 1944 στην Καισαριανή (Κουβάς, 2003)³⁶
- 30. Ζαχαρίας Φουντουλάκης:** Εργαζόταν ως δάσκαλος στο 7^ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, συνελήφθη και απολύθηκε και αυτός τον Ιούνιο του 1938.
- 31. Δημήτριος Χρηστάρας:** Με καταγωγή από τη Χαλκίδα, ήταν μέλος του Κ.Κ.Ε. από το 1931. Την ίδια χρονιά απολύθηκε, βάση του ιδιώνυμου, για τη δράση του. Ο Σάμιος (ο.π.) καταγράφει ότι επανήλθε (άγνωστο πότε) στην υπηρεσία αυτή τη φορά στη Θεσσαλονίκη. Εκεί ανέλαβε και υπεύθυνος του γυναικείου τμήματος. Τελικά συλλαμβάνεται μαζί με τους υπόλοιπους δασκάλους της Θεσσαλονίκης τον Ιούνιο του 1938, οπότε και απολύεται οριστικά.

³⁶ Ο Κουβάς στον κατάλόγό του όπως και το μνημείο των πεσόντων στο σκοπευτήριο τον καταγράφει ως Παναγιώτη Τουρμπα, ωστόσο ο Σάμιος (ο.π.) χωρίς κάποια παραπάνω εξήγηση ή παραπομπή τον καταγράφει με το όνομα Πασχάλης και σε παρένθεση Πάνος.

- 32. Κώστας Χυτήρης:** Δάσκαλος και συνδικαλιστής της Α.Π. με μεγάλη ακτινοβολία στον κλάδο, τον Απρίλιο του 1936 στην προσπάθεια ανασύστασης της ΔΟΕ εκλέγεται αναπληρωματικός αιρετός εκπρόσωπος στο Εκπαιδευτικό συμβούλιο συγκεντρώνοντας 5.731 ψήφους σε σύνολο 12.402 ψηφισάντων. (Κατσαντώνης, 1998:99). Με την επιβολή της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου όλες οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ξαναδιαλύονται, ο Χυτήρης συλλαμβάνεται και φυλακίζεται στην Ακροναυπλία, απ' όπου ακολούθησε το μονοπάτι προς το Χαϊδάρι και την Καισαριανή όπου και εκτελέστηκε το 1944.
- 33. Ζαχαρόπουλος (άγνωστο):** Ο Σάμιος (ο.π.) υποστηρίζει ότι κατά τη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά, ο δάσκαλος με αυτό το επώνυμο ήταν φυλακισμένος στην Ακροναυπλία με τους Χυτήρη και Τσαλίκη.
- 34. Νέστορας Ζιώγας:** Δάσκαλος από τη Σιάτιστα, μέλος του ΚΚΕ, υπηρετούσε στη Θεσσαλονίκη όπου και συνελήφθη στην εκκαθάριση του Ιουνίου του 1938 με αποτέλεσμα να απολυθεί. Έλαβε μέρος στην ενική αντίσταση ως διοικητής τάγματος του ΕΛΑΣ ενώ τελικά σκοτώθηκε στον εμφύλιο.
- 35. Γιάννης Ταλαγάνης (Ζέβγος):** Ο Γιάννης Ταλαγάνης, όπως ήταν το πραγματικό του όνομα, γεννήθηκε το 1897 στο χωριό Δόριζα Αρκαδίας. Τελείωσε το γυμνάσιο στην Τρίπολη και σπούδασε δάσκαλος στο Διδασκαλείο της Αθήνας. Υπηρέτησε αρχικά σε σχολεία χωριών της Αρκαδίας και στη

συνέχεια της Δράμας, όπου μυήθηκε στις κομμουνιστικές ιδέες από τον Λευτέρη Σταυρίδη. Το 1922 στρατεύτηκε και πάλι, έχοντας εξαντλήσει την αναβολή του για λόγους υγείας (έπασχε από φυματίωση) και στάλθηκε στο Μικρασιασιατικό μέτωπο, όπου ανέπτυξε αντιπολεμική δράση. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου συλλαμβάνεται για την κομμουνιστική του δράση και εξορίζεται στη Φολέγανδρο. Εξελέγη μέλος τη Κ.Ε. του ΚΚΕ το 1935. Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου τον συνέλαβε και τον φυλάκισε στις φυλακές της Αίγινας, της Κέρκυρας και της Ακροναυπλίας. (ΚΟΜΕΠ 1947:273) Δραπέτευσε το 1943 συμμετείχε ως υπουργός στην κυβέρνηση του βουνού και τελικά δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1947.

36. Καίτη Ζεύγου (Καίτη Νισυρίου): Δασκάλα σύζυγος του Γιάννη Ζέβγου, Μέλος του ΚΚΕ από το 1926 (Σαμιο: ο.π.). Δούλεψε στο γυναικείο κίνημα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά, όποτε και τη συνέλαβαν το 1938, με αποτέλεσμα να φυλακιστεί για δύο χρόνια και έπειτα το 1940 να σταλεί εξορία στην Κίμωλο.

37. Ανδρέας Θυμιογιάννης: δάσκαλος του 4^{ου} Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης, συνελήφθη και στη συνέχεια απολύθηκε από τη δικτατορία Μεταξά κατά τη διάρκεια των διώξεων του Ιουνίου του 1938. (ο.π.)

- 38. Αλέξανδρος Ιωακειμίδης:** Δάσκαλος από την Πτολεμαΐδα σύμφωνα με το Σάμιο (ο.π.) το καθεστώς μεταξύ τον συνέλαβε, τον ανέκρινε και τον απέλυσε το 1939.
- 39. Ανατόλιος Ιωαννίδης:** Δάσκαλος από το Κιλκίς. Μέλος της Περιφερειακής Κομμουνιστικής Νεολαίας Θεσσαλονίκης. Συνελήφθη το 1937 και εξορίστηκε στην Ανάφη. Την Πρωτομαγιά του 1944 εκτελέστηκε στην Καισαριανή με τους διακόσιους. (Κουβάς ο.π.)
- 40. Γιώργος Καρβέλης (ή Καραβέλης):** Δάσκαλος από τη Ζίτσα Ιωαννίνων. Η δικτατορία τον συνέλαβε το 1936 και τον φυλάκισε στην Ακροναυπλία. Εκτελέστηκε τελικά με τους 106 στο Κούρνοβο τον Ιούνιο του 1943.
- 41. Αλεξάνδρα Κενσαλή:** Δασκάλα με καταγωγή από τη Λέσβο, εργαζόταν στο πειραματικό Δημοτικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η δικτατορία τη συνέλαβε και την απέλυσε τον Ιούνιο του 1938.
- 42. Δημήτριος Κοσμάς:** Ο Νίκος Γκάνιος τον αναφέρει στον Κατσαντώνη (1998:119) ανάμεσα στα ονόματα που θυμάται από την Α.Π. των δασκάλων στα Ιωάννινα. Ο Κουβάς (ο.π.) στον κατάλογό του αναφέρει: *«του Γιώργου και της Πανάγιως. Δάσκαλος. Από το Μιχαλίτσι Γιαννίνων. 31 χρόνων. Στέλεχος του ΚΚΕ»*. Απολύθηκε σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) το 1935, ενώ στις 10/8/1936 συνελήφθη από τη δικτατορία Μεταξά και εξορίστηκε στην Ανάφη. Το 1937 μεταφέρθηκε στην Ακροναυπλία, από εκεί στην Αίγινα και έπειτα πάλι στην

Ακροναυπλία. Αφού παραδόθηκε στους Γερμανούς, μεταφέρθηκε στη Λάρισα και από εκεί στο Χαϊδάρι για να εκτελεστεί τελικά με τους 200 στην Καισαριανή το 1944.

- 43. Κωνσταντίνος Κεφάλας:** Δάσκαλος από το Νεοχώριο Υπάτης. Συνελήφθη στη Θεσσαλονίκη – όπου και εργαζόταν – ως μέλος αντιδικτατορικής ομάδας τον Ιούνιο του 1938 (Σάμιος ο.π.). Τη σύλληψη ακολούθησε η απόλυση από την υπηρεσία και η φυλάκιση.
- 44. Λάμπρος Κούσουλας:** Δάσκαλος από τη Λοκρίδα. Εργαζόταν στο Ασβεστοχώρι Θεσσαλονίκης όπου και συνελήφθη και απολύθηκε από το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου τον Ιούνιο του 1938. (Σάμιος ο.π.)
- 45. Γιώργης Κρόκος:** Δάσκαλος και μετά οικοδόμος. Από το Στελί Ικαρίας. Αρχαιομαρξιστής στο πρώτο του ξεκίνημα, αργότερα προσχώρησε στην τροτσκιστική ΕΟΚΔΕ και ΚΔΚΕ (Διεθνιστής, 28/5/1944). Η δικτατορία Μεταξά τον φυλάκισε στην Ακροναυπλία απ' όπου μεταφέρθηκε στο Χαϊδάρι για να εκτελεστεί τελικά με τους 200 στο σκοπευτήριο της Καισαριανής την 1/5/1944.
- 46. Γιάννης Μαθιουδάκης:** Δάσκαλος από το Ρέθυμνο και καθηγητής φιλόλογος δημοτικιστής. Η δικτατορία Μεταξά τον συνέλαβε και τον απέλυσε. Ο Νίκος Ζ. Βασιλάκης ([E- Mesara 12/6/2018](#)) τον αναφέρει στη λίστα των δασκάλων της ενικής αντίστασης ως οργανωτή των πρώτων αντάρτικων ομάδων στην Κρήτη. Σκοτώθηκε σε συμπλοκή με Γερμανούς στη Γιουμπριά.

- 47. Θεόφιλος Νικολαΐδης:** Δάσκαλος με καταγωγή από τον Καύκασο, σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) συνελήφθη κατά τη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά και αναγκάστηκε να υπογράψει δήλωση μετάνοιας. Στην κατοχή συμμετείχε ενεργά στο ΕΑΜ και τελικά δολοφονήθηκε κατά τη διάρκεια βασανιστηρίων στην ασφάλεια της Θεσσαλονίκης το 1947.
- 48. Θεοφανώ Παπά:** Δασκάλα με καταγωγή από την Κωνσταντινούπολη, εργαζόταν στο πειραματικό Δημοτικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η δικτατορία τη συνέλαβε και την απέλυσε τον Ιούνιο του 1938
- 49. Χρήστος Παπαβασιλείου:** Δάσκαλος από την Κουρούτα Ιωαννίνων. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά υπηρετούσε τη θητεία του ως έφεδρος αξιωματικός στη Θεσσαλονίκη, όπου και συνελήφθη, απολύθηκε και φυλακίστηκε στην Ακροναυπλία όπου και πέθανε από τις κακουχίες το 1941. (Σάμιος ο.π.)
- 50. Σεραφείμ Παπαδημητρίου:** Δάσκαλος με καταγωγή από τα Πετράλωνα Ευρυτανίας. Ενεργό στέλεχος της ΔΟΕ από το 1928-1935. Ωστόσο ο Κατσαντώνης δεν τον αναφέρει σε καμία από τις λίστες των δασκάλων μελών της Α.Π. Σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) η δικτατορία Μεταξά τον απέλυσε. Στη συνέχεια έλαβε κι αυτός μέρος στην εθνική αντίσταση και το εμφύλιο, ενώ πέρασε τη ζωή του στις φυλακές μέχρι το 1969.
- 51. Μύρωνας Παπαδόπουλος:** Πρόσφυγας, από την Αργυρούπολη Πόντου. Κάτοικος Μεσιανού Κιλκίς, δάσκαλος,

στέλεχος του ΚΚΕ και υποψήφιος βουλευτής Κιλκίς με το Π.Μ. στις εκλογές του 1936. Η δικτατορία τον συνέλαβε και τον φυλάκισε στην Ακροναυπλία. (Κουβάς ο.π.). Εκεί σύμφωνα με την Καμαρινού (ο.π.) δίδασκε στους κρατούμενους Μαθηματικά. Εκτελέστηκε με τους 200 στην Καισαριανή την πρωτομαγιά του 1944.

52. Πάνος Παπαδόπουλος: Δάσκαλος από τις Βουλιαράτες Αργυροκάστρου (Β. Ήπειρος). Ο Φλουντζής (1977: 650) τον αναγνωρίζει ως μέλος του ΚΚΕ και ως στέλεχος της ΔΟΕ. Ο Κατσαντώνης δεν τον αναφέρει παρ' όλα αυτά στις λίστες με τους δασκάλους της Α.Π. Ο Σάμιος (ο.π.) συμφωνεί ως προς το γεγονός ότι ήταν δραστήριο στέλεχος του ΚΚΕ. Η δικτατορία τον συνέλαβε και τον εξόρισε στην Ανάφη. Από εκεί δραπέτευσε και επέστρεψε για δουλειά στην Αθήνα μέχρι το 1939 που συλλαμβάνεται ξανά και φυλακίζεται στην Ακροναυπλία. Από εκεί μεταφέρεται στη Λάρισα και εκτελείται τελικά με τους 106 στο Κούρνοβο το 1943.

53. Πέτρος Πανουτσάκος: Δάσκαλος από τη Μάνη, με καταγωγή από εύπορη οικογένεια και μορφωμένος, σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) συνελήφθη από τη δικτατορία Μεταξά, απολύθηκε από την υπηρεσία και φυλακίστηκε στην Ακροναυπλία, επειδή, παρά το γεγονός ότι δεν ήταν μέλος του ΚΚΕ, κατηγορήθηκε ότι έκανε αθεϊστική προπαγάνδα στο σχολείο. Τελικά το Νοέμβριο του 1938 υπέγραψε δήλωση μετάνοιας και αφέθηκε ελεύθερος.

54. **Γεώργιος Παντελίδης:** Δάσκαλος στο Ισραηλίτικο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης, πρόσφυγας ο ίδιος από το Κιστίν της Μικράς Ασίας, κατά τον Σάμιο (ο.π.) συνελήφθη και φυλακίστηκε τον Ιούνιο του 1938.
55. **Νίκος Πλουμπίδης:** Αν και όπως αναφέρεται παραπάνω είχε απολυθεί με το ιδιώνυμο το 1931 από τη θέση του ως δάσκαλος, συνέχισε να είναι ενεργός στο συνδικαλισμό των δημοσίων υπαλλήλων με αποτέλεσμα να συλληφθεί ξανά από την Ασφάλεια το 1939 και να εκτοπιστεί στην Τρίπολη.
56. **Ο Κώστας Πουρναράς (Μπόσης):** γεννήθηκε το 1908 στη Χώσεψη (Κυψέλη) Άρτας. Μετά το Γυμνάσιο αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Ιωαννίνων και υπηρέτησε ως δάσκαλος στη Θράκη και στην Ανέζα Άρτας. Υπήρξε μέλος του ΚΚΕ από το 1930 και γραμματέας της κομματικής οργάνωσης Άρτας πριν τη δικτατορία του Μεταξά. Με την κήρυξη της φασιστικής μεταξικής δικτατορίας συλλαμβάνεται και καταδικάζεται ως «επικίνδυνος για την δημόσια τάξη». Στέλνεται στις φυλακές της Κέρκυρας και στη συνέχεια εκτοπίζεται στον Αη Στράτη. Ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία, ενώ πέθανε τελικά ως πολιτικός εξόριστος στη Ρουμανία το 1994. (Μπόσης 2013:1)
57. **Δημήτριος Σαζώνης:** Δάσκαλος και συνδικαλιστής μέλος της Α.Π. και πρόεδρος του συλλόγου Δασκάλων Θεσσαλονίκης (Κατσαντώνης 1998: 119). Η δικτατορία Μεταξά τον συνέλαβε, τον απέλυσε και τον φυλάκισε. Σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) δραπέτευσε και εντάχτηκε στην πρώτη αντάρτικη ομάδα της

Ρούμελης υπό τον Άρη Βελουχιώτη. Σκοτώθηκε στη μάχη του Κρίκελλου Ευρυτανίας 28/10/1942.

58. **Ανάργυρος Σωτηρίου:** δάσκαλος από την Αθήνα. Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου τον συνέλαβε, τον ανέκρινε και τον απέλυσε σύμφωνα με τον Σάμιο (ο.π.) με την κατηγορία ότι δέχτηκε να εγγράψει στο σχολείο που υπηρετούσε τον γιό του στελέχους του ΚΚΕ, Κώστα Θέου.

Εν κατακλείδι

Καθώς η δημοκρατία συγκρούεται με τους εχθρούς της και με τις ίδιες τις εσωτερικές της αντιφάσεις στα χρόνια αυτά, ο στόχος της εθνικής ανάπτυξης πρώτα και αργότερα η αντιμετώπιση της διεθνούς οικονομικής κρίσης, αποτελούν κύριες προμετωπίδες νομιμοποίησης της λήψης αυταρχικών μέτρων.

Τα συνεχή πραξικοπήματα, αλλά κυρίως το νομοθετικό οπλοστάσιο του καιρού της ομαλής δημοκρατικής διακυβέρνησης, δημιουργούν τα ίδια τα μέτρα που αναιρούν την ουσία της και στρώνουν το έδαφος για μια ακόμα εκτροπή.

Οι προοδευτικοί δάσκαλοι του Μεσοπολέμου στον αγώνα τους μια σύγχρονη και ποιοτική παιδεία αλλά και για μια δουλειά με τα αναγκαία εργασιακά δικαιώματα ήταν και αυτοί που

διώχτηκαν για τις ιδέες τους, δοκίμασαν την πιο αυστηρή πλευρά του νόμου και αντιμετώπιστηκαν ως γρανάζια της ιδεολογικής μηχανής που όφειλε να αποτελεί η εκπαίδευση στο βωμό της ανάπτυξης εθνικής συνείδησης και ταξικής ειρήνης. Ήταν όμως και αυτοί που επάνδρωσαν αργότερα την εθνική αντίσταση, τα λαϊκά σχολεία και διδασκαλεία της κυβέρνησης του βουνού, το εκπαιδευτικό κίνημα μεταπολεμικά.

Οι διώξεις που παρουσιάστηκαν στην εργασία αυτή αποτελούν τον κρίκο που συνδέει την ιστορία των ανθρώπων αυτών με την εξέλιξη του εκπαιδευτικού κινήματος στις αμέσως επόμενες δεκαετίες αναβαθμισμένων φρονηματικών διωγμών που ακολούθησαν.

ΠΗΓΕΣ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ ΥΛΙΚΟ

-Από το Αρχείο Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδας:

Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 171, 15-4-1928

Διδασκαλικόν Βήμα Πρακτικά της ΙΓ Γενικής Συνέλευσης,
φύλλο 286, 5/8/1930

Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 337, 2 Αυγούστου 1931

Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 338, 9 Αυγούστου 1931

Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 452 26/11/1933

Διδασκαλικόν Βήμα, φύλλο 452

Διδασκαλικόν Βήμα, 2/8/1931

Διδασκαλικόν Βήμα, 9/8/1931

Διδασκαλικόν Βήμα, 24 /7/1932

Διδασκαλικόν Βήμα, 31 /7/1932

Διδασκαλικό Βήμα Έτος Α΄ 1/10/1924

-Από το ψηφιακό αρχείο της Βουλής των Ελλήνων:

Ακρόπολις, 28/2/1931 φύλλο 747

Ακρόπολις, 29/2/1931 φύλλο 748

Ακρόπολις Τρίτη 17/3/1931, φύλλο 766

Διεθνιστής, φύλλο 28/5/1944

Εμπρός 6/6/1925

Εμπρός 5/6/1925

Εμπρός, 3/8/1909

Ερμής, 30/3/21

Ριζοσπάστης, Τρίτη 14/7/1931

Ριζοσπάστης, 13/7/1931

Ριζοσπάστης φύλλο 2/1/1933

Ριζοσπάστης, φύλλο 349/7287

Ριζοσπάστης φύλλα 1935

Ριζοσπάστης, αρ. φύλλου 349/7287

Υπαλληλική, φύλλο 131

-Από το ψηφιακό αρχείο του Εθνικού Τυπογραφείου:

ΦΕΚ 245/Τεύχος Πρώτον/25 Ιουλίου 1929

ΦΕΚ 45/Τεύχος Πρώτον/11 Φεβρουαρίου 1938

ΦΕΚ 402/Τεύχος Πρώτον/18 Σεπτεμβρίου 1936

-Από τα Γ.Α.Κ.

Το πολίτευμα, Ι. Μεταξάς, σελ 17-18 Γ.Α.Κ. Αρχείο Ιωάννη

Μεταξά, φάκελος 10

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Costa Pinto Antonio, *Salazar's dictatorship and European Fascism- Problems of Interpretation*, Columbia University Press, New York 1995

Green Andy, μτφ Κιμουρτζής, Μανιώτη, *Εκπαίδευση και Συγκρότηση του Κράτους* Gutenberg, Αθήνα 2010

Majer Diemut, *Non-Germans" Under the Third Reich*, Johns Hopkins University Press, October 2003

Mazower Mark, *Η Ελλάδα και η οικονομική κρίση του Μεσοπολέμου*, μετάφραση: Σπύρος Μαρκέτος εκδ. ΜΙΕΤ Αθήνα 2002

Αθανασιάδης Χ. στο Ιωσήφ Μπουζάκης (επιμ.) *Εκπαιδευτικά συνδικάτα και εκπαιδευτική πολιτική Όψεις του 20ού αιώνα*, , Πανόραμα Ιστορίας της

Εκπαίδευσης, τ. Β΄: Νεοελληνική Εκπαίδευση 1821-2010, Gutenberg, Αθήνα 2011

Αθανασιάδης Χ., *Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος στο Μεσοπόλεμο- Η ίδρυση και η πορεία της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος*. Ιωάννινα: Διδακτορική διατριβή. 1999

Αλεξάτος Γ. Ν.: *Ιστορικό Λεξικό του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος*, , Γειτονιές του Κόσμου Αθήνα 2008

Αλιβιζάτος, Ν. Κ, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*, Θεμέλιο 1986

Αργυρός Αντώνης Π., *«Έξι Χρόνια Δικαίου της Ανάγκης»*, Μελέτη Αναπληρωτής Νομικός Σύμβουλος ΕΚΠΑ, Αθήνα 2016

Βασιλάκης Νίκος Ζ. «*Τα ονόματα 200 Κρητικών εκπαιδευτικών με ενεργή συμμετοχή στην εθνική αντίσταση*» ([E- Mesara 12/6/2018](#))

Βλαχόπουλος Σ., *Η κρίση του κοινοβουλευτισμού στο Μεσοπόλεμο και το τέλος της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935*, Εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2012

Γουλη Χρύσα Υπ. Δρ. Παν/μίου Αθηνών- **Καύκουλα Ευαγγελία**

Υπ. Δρ. Παν/μίου Αθηνών, «*Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ*», [Πρακτικά Συνεδρίου](#) 2011

Δαφνής Γ., *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, Αθήνα Ίκαρος 1955

Δημαράς, Α.: *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*. Τ. Β΄, Εκδ. Εστία, Αθήνα 1998

Διβάνη, Α. *Η «ύπουλος θωπεία». Ελλάδα και ξένοι, 1821 – 1940*. Αθήνα 2014 Καστανιώτης.

- Ελεφάντης Αγγελος**, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης—ΚΚΕ και αστισμός στον μεσοπόλεμο*, β'έκδ., Αθήνα, Θεμέλιο, 1979
- Καλλώνης Σταύρος**, *Αίτια και κοινωνικά χαρακτηριστικά της συμμετοχής των Ελλήνων δασκάλων στα γεγονότα της περιόδου 1940-1949. Αλβανικό Μέτωπο, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος*. Διπλωματική Εργασία, Αθήνα 2016
- ΚΚΕ Επίσημα Κείμενα**, τόμ. 2ος, 1925-28, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1974
- Κοντού, Γεωργία**: *Η πολιτική και κοινωνική ιδεολογία της 4ης Αυγούστου και ο τρόπος με τον οποίο αυτή επηρέασε την εκπαίδευση και τη νεολαία (Ε.Ο.Ν.)* Διδακτορική Διατριβή, Ιωάννινα 2013
- Κουβάς, Γιάννης Γ.** *Σκοπευτήριο Καισαριανής η ματωμένη καρδιά της Ελλάδας*, Εντός 2003
- Κουζής Γιάννης**. *Τα χαρακτηριστικά του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος. Αποκλίσεις και συγκλίσεις με τον ευρωπαϊκό χώρο*. Εκδ. GUTENBERG.
- Κούνδουρος Ρούσσο**ς, *Η ασφάλεια του καθεστώτος*, Καστανιώτης Αθήνα 1978
- Κυριακή Α. Καμαρινού**: *Τα πέτρινα πανεπιστήμια- Ο αγώνας για τη μόρφωση στις φυλακές και τις εξορίες, 1924-1974* Σύγχρονη Εποχή, 2005
- Λέφας, Χ.**: *Ιστορία της Εκπαιδευσεως*. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1942
- Λιβιεράτος Δημήτρης**, *Κοινωνικοί Αγώνες στην Ελλάδα (1932-36) Δ' Τόμος*, Εναλλακτικές εκδόσεις/Ιστορική Μνήμη Φεβρουάριος 1984.
- Λιναρδάτος Σπύρος**, *Η 4η Αυγούστου*, Θεμέλιο 1966
- Μαυρογορδάτος, Γ.** *Εθνικός διχασμός και μαζική οργάνωση.1. Οι Επίστρατοι του 1916*. Αθήνα 1996, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

- Μπόσης Κώστας**, ...*Και το τραίνο τραβούσε για τα ξεχερσώματα*, Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις, 1962 — Σύγχρονη Εποχή, β' έκδοση 2013.
- Μπουζάκης Σήφης**, *Νεοελληνική Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα 1999.
- Παπαδημητρίου Δέσποινα**, *Από το λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνοφρόνων. Η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1967*, Σαββάλας, Αθήνα 2006
- Πιζάνιας Πέτρος**. *Μισθοί και εισοδήματα στην Ελλάδα (1842-1923) Το παράδειγμα των υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας* εκδ. ΜΙΕΤ ΑΘΗΝΑ 1985.
- Πυργιωτάκης Ι.**: *Δάσκαλοι και κοινοβουλευτισμός στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Οι επιπτώσεις του κοινοβουλευτικού συστήματος στην εξέλιξη του διδασκαλικού επαγγέλματος στην Ελλάδα. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* Τομ. 71, 1988, Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Πυργιωτάκης Ι.**: *Η Οδύσσεια του διδασκαλικού επαγγέλματος*. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992
- Ρήγος Άλκης**, *Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935. Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής*, Θεμέλιο, 1988, Αθήνα.
- Σάμιος Π. Δ.**: *Η Στοιχειώδης Εκπαίδευση στα χρόνια της μεταξικής δικτατορίας 1936-1940*, Διπλωματική Εργασία, Αθήνα 2012
- Φλουντζή Α.**, *Ακροναυπλία και Ακροναυπλιώτες*, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1979
- Φλούντζη Αντώνη Ι.** *Στρατόπεδα Λάρισας - Τρικάλων 1941-1944*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Φραγγουδάκη Άννα**, *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αι φιλελεύθεροι διανοούμενοι*", 5η έκδ., Αθήνα, Κέδρος, 1987

Χρήστου Χρήστος , *Εκπαίδευση και συνδικαλιστική πορεία των δασκάλων, από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι το 1922*, Αθήνα 2009

Παράρτημα

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ Γ.Α.Κ. 1

Գրքեր 10

Գրքեր
1940-1941
1942-1943

Գրքեր ըստ թվականի և փոխադրողի
պատճառ, ըստ անվանի և փոխադրողի
1940-1941 թվականի 1940 թվականի
1942-1943 թվականի, ըստ ֆինանսական տարեկանի և
փոխադրողի.

Գրքեր
1944-1945
1946-1947

Գրքեր ըստ ֆինանսական տարեկանի և փոխադրողի
1944-1945 թվականի 1946-1947 թվականի

Գրքեր ըստ ֆինանսական տարեկանի և փոխադրողի
1948-1949 թվականի 1950-1951 թվականի

Գրքեր ըստ ֆինանսական տարեկանի և փոխադրողի
1952-1953 թվականի 1954-1955 թվականի

Գրքեր
1956-1957
1958-1959

Գրքեր ըստ ֆինանսական տարեկանի և փոխադրողի
1960-1961 թվականի 1962-1963 թվականի

Գրքեր
1964-1965
1966-1967

Գրքեր ըստ ֆինանսական տարեկանի և փոխադրողի
1968-1969 թվականի 1970-1971 թվականի

Գրքեր
1972-1973
1974-1975

1735
ΒΕΒΑΙΩΣ ΝΑ ΤΙΜΩΡΗΘΟΥΝ,
ΑΛΛΑ ΠΡΟΣΟΧΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΘΩΟΥΣ

Ἐχομεν ὅτι ὅσιν τὸ εἰς ἀλ-
λὴν σελίδα δημοσιευόμενον ἀνα-
κοινωθέν τῆς Κυβερνήσεως,
καθ' ὃ ἐκ ἀποφασισθεῖσα ἀνα-
στολή τῆς μονιμότητος θὰ πε-
ριορισθῇ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους
ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀπροκαλύ-
πτως καὶ σκανδαλωδῶς ἀντέδρα-
σαν κατὰ τοῦ ἔργου τῆς Κυβερ-
νήσεως καὶ μετέσχον τῶν ἀντε-
θνικῶν ἐνεργειῶν καὶ δὲν δυ-
νάμεθα παρὰ τὰ χειροκροτήσω-
μεν αὐτό.

Ἀνθρώποι οἱ ὅποιοι τυχόν-
την λησμόνησαν τὴν ιδιότητα τοῦ
δημοσίου λειτουργοῦ καὶ θύον-
τες εἰς τὰ κομματικά των πάθη
ἀντέδρασαν κατὰ τοῦ ἔργου τῆς
Κυβερνήσεως ἀπροκαλύπτως καὶ
σκανδαλωδῶς καὶ μετέσχον τῶν
ἀντεθνικῶν ἐνεργειῶν, ὁποιοδή-
ποτε τομέα τῆς Κρατικῆς μηχαν-
ῆς καὶ ἂν ὑπηρετοῦν δὲν εἶνε
δυνατὸν νὰ εὗρουν γλῶσσαν καὶ
χείλη τὰ ὅποια νὰ κινήθωσιν
ὅπως αὐτῶν, πολὺ δὲ περισσότε-
ρον δὲν θὰ εὗρουν τὰ τῆς διδα-
σκαλικῆς Ὀμοσπονδίας.

Καὶ τώρα δὲν μένει παρὰ νὰ
ἐξετάσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτοῦ του.
Βεβαίως ὑπάρχουν εἰς τὰς περι-

στάσεις αὐτὰς καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅ-
ποιοι εἶτε ὑπακούοντες εἰς τὰ
πάθη, εἶτε εἰς τὰ συμφέροντα,
εἶτε εἰς τοὺς ἐχθρὰς, εἶτε τοὺς
πονητοὺς εἰδούς ὑπολογισμούς, ἢ
τέλος εἰς τὴν πνευματικὴν τους
ἀνωμαλίαν, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπιχει-
ρήσουν νὰ διαβάλουν καὶ νὰ ἐ-
πιδιώξουν τὴν δημιουργίαν διώ-
ξεων. Μὰ ἂν ὁ οὐρανὸς εἶνε κα-
θαρός, ἅς μὴ φοβηθῇ τὴν ἀ-
στραπὴν. Μὰς τὸ λέγει τὸ Κυ-
βερνητικὸν ἀνακοινωθέν. Πι-
στεύομεν ἀπολύτως εἰς αὐτό. Πι-
στεύομεν ἀκόμη ἀπολύτως εἰς
τὴν ἀνωτερότητα τοῦ κ. Καρζί-
σκου καὶ ποτὲ δὲν εἶνε δυνατὸν
νὰ δεχθῶμεν διὰ θὰ ἐπιτρέψῃ
νὰ σημειωθῇ ἐν στιγματὶ Ὑ-
πουργείας του καὶ ἡ ἐλάχιστη
ἀδικία εἰς βάρος πτωχῶν δημο-
διδασκάλων ἢ Ἐπιθεωρητῶν
τῶν ὁποίων ὅμως τὸ ἔγκλημα νὰ
μὴ εἶνε διὰ τὴν ἡθονόησαν ἀπροκα-
λύπτως ἢ συμμετέσχον εἰς τὸ
ἐλεεινὸν ἀντεθνικὸν κίνημα,
ἀλλὰ διὰ εἶχαν κἀποιοὺς ἐχθροὺς
ποῦ ἤνθε τώρα τὴν εὐνοίαν νὰ
τοὺς κάμῃ κακὸ, χρησιμοποιῶν
τὴν διαβολὴν ὡς μέσον.

ΠΡΟΤΑΣΗ

Ἡ Δ' Γεν. Συν. διαπιστώνει δι-
α') Ἡ Δ. τῆς Ὁμ. δὲν ἀκολούθη-
σε τῇ γραμμῇ τοῦ χάραξος ΙΓ' Γεν.
Συνέλευση ἀλλὰ περιορίστηκε στὴν
ὕπομνηματογραφία καὶ τὶς παρουσι-
άσεις.

β'.) Δὲν ὀργάνωσε τὴν ἀπεργιακὴ
πάλη τῶν δασκάλων, ἀλλὰ τὴν πρό-
δωσε στὴν περίπτωσιν τῆς ἡμερησίας
διακοπῆς.

γ'.) Στὴν περίπτωσιν τοῦ νόμου γιὰ
τὴ διάλυση τῶν ὑπαλλ. ὀργανώσεων
δὲν πρότεινε κανένα μέτρο γιὰ τὴν
ἀντιμετώπισιν τῆς κρατικῆς ἐπίθεσης
ἀλλὰ μὲ τὴν ταχτικὴ τῆς βοήθησε
τὴ δεξιὰ στὴν προδοσίαν τοῦ ὑπαλλη-
λικοῦ ἀγῶνα.

δ'.) Ἀγνόησε τὶς διώξεις συναδέλ-
φων τοῦ ἀγωνίστηκαν στὴν πρώτη
γραμμῇ γιὰ τὰ ὑπαλληλικά συμφέ-
ροντα καὶ γενικὰ ἀκολούθησε τὴν
ταχτικὴ τῆς δεξιᾶς μὲ ὑπουλή ἀρι-
στερὴ φρασσεολογία καὶ καταδικάζει
τὴν ταχτικὴ τῆς διοίκησης, σὲν τα-
χτικὴ ἐξυπερβτικὴ τῆς ἀντιὑπαλλη-
λικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΝ ΒΗΜΑ ΦΥΛΛΟ 517

1934 1

Φύλλα Ριζοσπάστη δεκαετία

1930 1

2^Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟ ΓΕΝ. ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΖΗΤΑΕΙΤΗΝ ΑΠΟΛΥΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩ

“Υστερα από τούς μεγαλο-ιδιοκτήτες και την λυσσώδικη έκστρατη της «Εστίας» με τὰ μέγιστα για τὴν παύση τῶν ἀρρέων δασκάλων, καὶ τὸ ἐπὶ τὸ Ἐπιτελεῖο τοῦ Στρατοῦ ἐπὶ τὴν κυβέρνη-ση ἐπὶ τὴν ἀκροσκελέστατο κατάλασιν παιδευτικῶν λει-τουργιών, οἱ ὁποῖους χαρα-κτηρίζονται ὡς «κομμουνιστές». Τοὺς ἀπὸ τῶν αὐτῶν τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖο ἀξιῶναι ἀπὸ

τὴν κυβέρνησιν, νὰ τοὺς ἀ-λύσει, γιατί, λέει, ὑπονο-μούν τὰ ἐθνικὰ ιδεώδη, με-κομμουνιστικὴ προπαγάνδα ποὺ ἀσκοῦν στὴ νεολαία.

Ἡ καινούργια αὐτὴ έκστρα-τεία κατὰ τῶν δασκάλων, ἀ-ποβλέπει στὸ ὁμαδικὸ πέταγ-μά τους στὸ δρόμο, στὴν ἀπό-λυση τῶν πιδ συνειδητῶν ἀπ’ αὐτοὺς, γιατί στέκουν ἐμπό-διο στὰ ἐξοντωτικὰ σχέδια τῆς κυβέρνησης.

Ἡ ΠΑΝΥΠΑΛΛΗΛΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΛΕΙ ΤΟΥΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥΣ ΝΑ ΑΓΩΝΙΣΘΟΥΝ ΓΙΑ ΤΑ ΤΑΜΕΙΑ ΤΟΥΣ

Σχετικὰ μετὸν κίνδυνον τῆς χρεω-κοπίας, ποὺ ἔγραψε χτές ὁ «Ριζο-σπάστης» γιὰ τὰ ταμεῖα Μετοχικὸ καὶ Προνοίας τῶν Δημοσίων ὑπαλλή-λων ἡ Πανυπαλληλικὴ Ἐπιτροπὴ, ἐ-ξέδωκε χτές τὴν παρακάτω ἀνακοί-νωσιν:

«Ἡ Πανυπαλληλικὴ Ἐπιτροπὴ ἀ-νακοινώνει στοὺς Δημοσίους ὑπαλλή-λους, ὅτι ἡ προοπτικὴ τῆς σχετικὰ μετὴν τύχην τῶν κεφαλαίων τῶν Τα-μείων Προνοίας καὶ Μετοχικὸ ἐπα-λήθεψε.

Μέχρι σήμερον τὰ Ταμεῖα ἔπασαν ζημιές πάνω ἀπὸ 30 ἑκατομμύρια ἀπὸ τὴν πώση τῆς ἀξίας τῶν χρεω-γράφων, ἀπὸ τὴν ὁποία κινδυνεύουν νὰ ἐξαλειμθοῦν περὶ τὰ 400 ἑκα-τομμύρια δραχμὲς κεφαλαίων τῶν Ταμείων ποὺ εἶνε σὲ χρεώγραφα.

Ἔτσι δὲ ἀπειλεῖται ἡ μείωσις τῶν μερισμάτων καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ σὺ-λῃσις τῆς εἰσφορᾶς τῶν ὑπαλλήλων ἀπὸ 2-3 % γιὰ ν’ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ ζημιές.

Ἡ τρομακτικὴ αὐτὴ ἀλήθεια ἐρχε-ται ν’ ἀποδείξει ὅτι τὰ Ταμεῖα, ποὺ συντηροῦνται μετὰ ἀσφάλειαν τῶν ὑ-παλλήλων, καὶ διοικοῦνται ὅπως θέ-λει τὸ κράτος, ἀποτελοῦν ἐξυπηνὴ με-θοδὸ ἐπὶ πλεόν φασολογίας, γιὰ τὸ ὄφελος τοῦ κράτους.

Μηροστὰ σαυτὴ τὴν ἀπειλὴ τῆς καταστροφῆς, ἡ Πανυπαλληλικὴ Ἐ-πιτροπὴ καλεῖ ὅλους τοὺς δημοσί-ους ὑπαλλήλους, μετὰ συνελεύσεις καὶ συγκεντρώσεις νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὸ κράτος ποὺ εἶνε ὑπεύθυνον γιὰ τίς ζημιές τῶν Ταμείων ὅπως:

1) Ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος τοῦ πρὸς

τὰ Ταμεῖα ἐξαγοράζοντας στὴν ὀνο-μαστικὴν τῶν ἀξιών τὰ χρεώγραφα τῶν Ταμείων.

2) Μὴ γίνῃ αὐξήσις στὶς κρατή-σεις.

3) Αὐξηθῇ ἡ εἰσφορὰ τοῦ κράτους καὶ καταργηθοῦν οἱ κρατήσεις τῶν Δημοσίων ὑπαλλήλων.

4) Ἀνασταλῇ ἡ καταβολὴ τῶν ὁ-σέων τῶν δανείων, χορηγηθοῦν δὲ ἐν-τοκα δάνεια στοὺς ὑπαλλήλους ἀνε-ξάρτητα ἀπὸ τὸ χρόνο τῆς ὑπηρε-σίας τους.

ΝΥΧΤΕΡΙΝΕΣ ΦΗΜΕΣ ΓΙΑ ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΗ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Νυχτερινὲς πληροφορίες ἀνέφε-ραν ὅτι ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομι-κῶν Ἀγγελόπουλος διαφωνῶν μετὰ τὸν Ἐσχατόν ἐν τῇ ζητήμα τῆς πλη-ρωμῆς τῶν χρεῶν καὶ πρόκειται νὰ παραιτηθῇ.

Οἱ διαφωνίαι αὗτὲς εἶνε χαραξη-ριστικὲς τῆς σύγκρουσις ποὺ εἰκρά-τει μέσα στὸ κυβερνητικὸ στρατό-πεδο καὶ γενικὰ μέσα στὴν ἀστική τάξιν.

Ἡ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΔΕΝ ΕΠΙΤΡΕΠΕΙ ΔΙΑΜΕΞΕΙΣ

Ὅπως γράψαμε ἡ ἀσφάλεια ἀρνή-θηκε νὰ χορηγήσῃ ὅδεια γιὰ τὴν διὰ-λεξιν ποὺ θὰ ἔκανε ὁ σ. Μανωλάς, βουλευτῆς.

Ἡ ἀσφάλεια προφασίστηκε πῶς

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ! ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΗΣ

ΔΡΑΜΑ 5 Γενάρη. (Τοῦ ἀνταπο-κριτοῦ μας).— Ἐγίνε ἡ Συνδιάσκε-ψη τῶν δημοδιδασκάλων Ἀν. Μακε-δονίας καὶ Θράκης.

Ἐπὶ αὐτῇ συζητήσεως, ἡ Συνδιά-σκεψη τάχθηκε ὑπὲρ τῶν προτάσεων τῆς Ἀριστερῆς Παρατάξεως.

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ "ΕΞΙΣΩΣΗΣ ΜΙΣΘΩΝ"

ΚΟΡΟΪΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΥΣ

Η ΠΑΝΥΠΑΛΛΗΛΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΝΕΙ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥΣ

Μπροστά στην συνεχιζόμενη επίθεση κατά των δημοσίων υπαλλήλων ή Πανυπαλληλική επιτροπή με ανακοίνωσή της καταγγέλλει ότι 31 υπάλληλοι παραπέμφθηκαν για δίλη με το ιδιώνυμο και με το νόμο περί απεργούντων υπαλλήλων, και ότι 101 άλλοι υπάλληλοι καταγγέλλθηκαν από την ασφάλεια και τις επιτελικές αρχές για γεγονότα που γίνονταν πριν δυο χρόνια.

Τονίζει δε ότι η τρομοκρατία που εντείνεται έχει άμεση σχέση με την επίθεση ενάντια στο επίπεδο της ζωής των δημοσίων υπαλλήλων, για να παραλύσει τον αγώνα τους για το ψωμί.

"Όσον αφορά την επιτροπή για την εξίσωση των μισθών, δεσμεύεται ότι αυτή αποτελείται από ανώτατους καλοπληρωμένους διαδιδόνους και ότι μοναδικός της σκοπός είναι να ξεγελάσει μαζί με την κυβένηση

σίων υπαλλήλων για να αυξήσουν τους μισθούς των αξιωματικών, που αποδίδονται πολύ καλύτερα.

Τέλος η Πανυπαλληλική καλεί τους υπαλλήλους με συγκεντρώσεις και κινητοποιήσεις να απαιτήσουν την επιστροφή του 6 %, την ταχτική προαγωγή των δημοσίων υπαλλήλων, επέχταση των 3) 16, καθώς και το οικογενειακό επιδόματό και τριετιών των στρατιωτικών και στους πολιτικούς υπαλλήλους καθώς και 1000 δραχμές αύξηση για όλους τους υπαλλήλους.

Για το νέο υπόμνημα του Γενικού Επιτελείου, η Πανυπαλληλική επιτροπή θα απαντήσει με νέα ανακοίνωση.

ΕΝΙΣΧΥΕΙ ΤΗΝ ΕΝΩΤΙΚΗ Γ.Σ.

Το Δ. Συμβούλιο της "Ενώσης

ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΠΑΡΑΤΑΞΗΣ

ΕΞΣΚΕΠΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΑΝΤΙΔΡΑΣΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΟΜΟΔΙΑΣ

Στη χθεσινή συνεδρίαση του Συνεδρίου της Διδακκλικής Ομοσπονδίας έλαβε το λόγο πρώτος ο αντιπρόσωπος Χίου Θράβουλος και κατόπιν ο Παπανικολάου από μέρους της αριστεράς παράταξης. Αναλύοντας τη δράση της Διοίκησης ο Παπανικολάου λέγει ότι αυτή υπήρξε πέρα για πέρα αντίθετη από τις αποφάσεις του περυσινού 13ου Συνεδρίου κυρίως για την απεργία των δασκάλων για την οποία υπήρχε σαφής απόφαση. "Η δράση της Διοίκησης περιωρίστηκε σε λόγια, σε απειλές για δήθεν κήρυξη απεργίας κ.λ.π. δεν διαφέρει δε βασικά απ' εκείνη της Διοίκησης του αντιδραστικού Λοί-ζου.

Μόλις τέλειωσε το λόγο του ζωηρότατα χειροκροτήματα τον υποδέχτηκαν από μεγάλη μερίδα αντιπροσώπων και εκπαιδευτών. Μερικοί αντιδραστικοί όπως ο Λο-τσός, ο Ναυπλιώτης κ.λ.π. άρχισαν να φωνάζουν, να απειλούν και να βρίζουν για να μειώσουν την εντύπωση απ' το λόγο του Παπανικολάου. Δημιουργήθηκε θόρυβος και ο πρόεδρος διακοψε τη συνεδρίαση για 5 λεπτά.

Κατόπιν μίλησαν, ο Γεωργακό-πουλος που συμφώνησε με τη δράση της Διοίκησης, ο Φωγάκης που υποστήριξε ότι πρέπει οι διοικήσεις στο εξής να προσκαρμούν την ταχτική τους για την διεκδίκηση των συμφερόντων των δασκάλων, σύμφωνα με τη πολιτική των έκκ-στοτε κυβερνήσεων κλπ.

"Επειτα μίλησαν ο Ροθύμας (Τρι-φυλλία) που κατέκρινε την κδρά-νηση της Διοίκησης στο ζήτημα της απεργίας, ο Χίλης (Πύργου), ο Χαραλαμπίδης και ο Λάσκας (Κερκύρας), οι οποίοι συμφώνησαν με τη λογοδοσία.

"Ακολουθως έλαβε το λόγο ο Κωσταντάκης ο οποίος κατέκρινε την ταχτική της Διοίκησης σ' όλες της τις εκδηλώσεις. Για την απεργία δεν κατέβαλε καμμία προσπάθεια, απεναντίας έργαστηκε να αποτύχει και η 24ωρη διακοπή που δορυβώδως έζηγγιζε με ανακοιν-υαθεντα. Μεταχειρίσθηκε την οργάνωση σαν τσιφλίκι της, έτσι που η ομοσπονδία από οργάνωτική άποψη παρουσιάζει χαλάρια.

"Επειτα μίλησε ο Μαγκανάρης (Αχαΐας) και ο Δαμασκηνός (Α-

θηνών που ανέπτυξαν ένα σωρό αντιδραστικές θεωρίες.

Κατόπιν έλαβε το λόγο ο Γκού-ρομήχος ο οποίος είπε ότι η διοί-κηση επανακαύτηκε πάνω στις υ-ποσχέσεις του υπουργείου χωρίς να προβεί σε καμμία κινητοποίηση των δασκάλων.

Δεν φρόντισε να κάνει τα ζητή-ματα των δασκάλων, ζητήματα δ-λων των εργαζομένων. Την ίδια ταχτική τήρησε και για την αντι-μετώπιση του αντιδημοσιεύτικου Νόμου. Τα ζητήματά μας, είπε, δεν πρέπει να περιμένουμε πως θα λυθούν απ' την καλή βελή-ση των κυβερνώντων. Πρέπει να καθορισθεί εντονότερη ταχτική. Στο σημείο αυτό λύθηκε η συνε-δρίαση για το απόγευμα.

Το απόγευμα έγιναν επανελήφθη η συνεδρίαση, μίλησε ο γνωστός πράκτορας τού Υπουργείου και πρώην γραμματέας της Ομοσπον-δίας "Αλφειός κυρίως πάνω στην οικονομική διαχείριση της Διοί-κησης και τάχθηκε δημοσκοπώντας ενάντια σ' αυτήν, κατόπι δε η συνεδρίαση διελύθη για σήμερα το απόγευμα στις 4 1)2.

ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΜΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΑΛΑΓΑΝΗΣ - ΖΕΒΓΟΣ

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (1897-1947)

Δημοσιεύουμε πιά κάτω αυτοβιογραφικό σημείωμα που είχε υποβάλει ο Γιάννης Ζεύγος στην Κεντρική Έπιτροπή του Κ.Κ.Ε. :

Γεννήθηκα στὰ 1897 στὸ χωριὸ Δόριζα τῆς Τρίπολης. Οἰκογένεια ἑνδεκαμελὴς γεωργοκτηνοτροφική, ἦταν φτωχὴ ἀν καὶ ἀπὸ τὶς καλὺτερες τοῦ χωριοῦ καὶ κάλυπτε τὰ ἐλλείμματα ἀπὸ ἐμβάσματα τῆς Ἀμερικῆς ὅπου διαδοχικὰ πρὶς ἀδελφοί μου εἶχανε πάει. Τὸ περιβάλλον — οἰκογενειακὸ καὶ κοινωνικὸ — εἶχε ὅλες τὶς ἀρετὲς μὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα ἑνὸς καθυστερημένου ἐλληνικοῦ χωριοῦ. Ἀπὸ μικρὸ παιδί δούλευα σ' ὅλες τὶς ἀγροτικὲς δουλειές, ἐνὸ πηγαίνα σχολεῖο. Τελείωσα τὸ Γυμνάσιο στὴν Τρίπολη καὶ πῆγα ὀχτὼ μῆνες στὸ Διδασκαλεῖο τῆς Ἀθήνας, ἔγινα δάσκαλος καὶ σὰν τέτοιος ὑπηρετήσα λίγον καιρὸ σὲ δύο χωριά τῆς Ἀρκαδίας πρὶν τὸ 1917. Ἡ ζωὴ μου ὡς ἐδῶ ἦταν γεμάτη στερήσεις, οὐσιαστικὰ δὲν εἶχα βγεῖ ἀπ' τὸ περιορισμένο περιβάλλον τοῦ χωριοῦ, εἶχα ἀποκτήσει μηδαμινὲς εἰδικὲς καὶ ἐγκυκλοπαιδικὲς γνώσεις, ἐνῶ ἡ ὑγεία μου εἶχε κλονισθεῖ ἀθεράπευτα.

Στὰ 1917 πῆγα στρατιώτης. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1918 μπήκα στὸν οὐλαμὸ ἐφέδρων ἀξιωματικῶν καὶ μόλις τελείωσα πῆρα ἕνα χρόνο ἀναβολὴ γιὰ λόγους ὑγείας, φυματικὴ κατάσταση, καὶ τὸ χρόνο αὐτὸ τὸν ἔκανα στὸ ἴδιο περιβάλλον τοῦ χωριοῦ.

Ὅντας στρατιώτης ἄκουσα γιὰ πρώτη φορὰ γιὰ Σοσιαλισμὸ μὲ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάστασι, ὅμως δὲν μὲ ἐπῆρεσε γιατί τὸ στρατιωτικὸ περιβάλλον δὲν ἄφηνε νὰ φτάσει τίποτε τὸ σοβάρ. Στὰ 1918 μὲ τὸ πρῶτο Συνέδριο τοῦ Κόμματος, μὲ ἔφτασε στὸ χωριὸ ἕνα ἐκκλησιαστικὸ περιοδικό, πὺ παρέθετε κομμάτια ἀπὸ τὶς συζητήσεις καὶ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου καὶ τοὺς ἔκανε κριτικὴ. Αὐτὲς οἱ σοσιαλιστικὲς ἀπόψεις, πὺ γιὰ πρώτη φορὰ διάβασα σ' αὐτὸ τὸ περιοδικό, μοῦ ἐμφάνισαν θερμὴ καὶ ἰδανικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ ἀρχισα νὰ προμηθεύομαι ἀπὸ τὴν Τρίπολη τὰ σοσιαλιστικὰ ἐντυπα «Ριζοσπάστη» καὶ «Ἐργ. Ἀγῶνα» θυμᾶμαι καλὰ. Μόλις τελείωσε ὁ χρόνος τῆς ἀναστολῆς μου, τὸ 1919, καὶ ξαναπῆγα στρατιώτης ἀποσπάσθηκα στὴ Μακεδονία σὰν δάσκαλος. Στὸ μεταξὺ γνώρισα τοὺς σοσιαλιστικὺς κύκλους τῆς Ἀθήνας — Εὐριπίδου 14 — καὶ πηγαίνοντας στὴ Γουμένισσα ὅπου εἶχα διοριθεῖ δάσκαλος, ἔμεινα στὴ Θεσσαλονίκη, ἐπισκέφθηκα τὸ Ἐργατικὸ Κέντρο ὅπου ἦταν καὶ τὸ σοσιαλιστικὸ τμήμα καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες ἔγινα μέλος τοῦ Κόμματος στὴ Θεσσαλονίκη. Δάσκαλος ἔμεινα στὴ Μακεδονία μέχρι τὸ 1924 ὅποτε μὲ κατεδίωξαν καὶ μὲ μετέθεταν σὲ διάφορα χωριά. Παντοῦ ὀργάνωνα ὁμίλους καὶ διδασκαλικὸ συνδικαλιστικὸ κίνημα καὶ τὸ 1922 στάλθηκα ἀντιπρόσωπος τοῦ Συλλόγου Γιαντιστῶν στὸ Συνέδριο τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας. Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ξαναπῆγα στρατιώτης στὴ Μικρὰ Ἀσία ὅπου συνδέθηκα καὶ δούλεψα κομματικὰ μέσα στὸ στρατό. Πιάσθηκα, βασανίσθηκα καὶ στάλθηκα στὶς πρῶτες γραμμὲς τοῦ μετώπου.

Στὸ 3ο ἑκτακτὸ Συνέδριο τοῦ 1924 μὲ εἶχαν καλέσει, ὅμως δὲν πρόλαβα νὰ πάω μέρος, μ' ἔστειλαν στὴ Δυτικὴ Θράκη σὰν περιφερειακὸ Γραμματέα, ὅπου ἔμεινα περίπου 10 μῆνες καὶ δούλεψα κυρίως στὸ ἐργατικὸ κίνημα (ὀργάνωση καπιεργατικῶν ἀπεργιῶν, ἀνασυγκρότηση Ἐργατικῶν Κέντρων). Μὲ κάλεσαν στὴν Ἀθήνα καὶ μοῦ ἀνέθεσαν τὴ Γραμματεία τῆς Ἐργατικῆς Βοήθειας. Μετὰ τὴν πώση τοῦ Παγκάλου δούλεψα στὴν Ὄργάνωση τῆς Ἀθήνας σὰν δεῦτερος γραμματέας ὡς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1928 ὅποτε στάλθηκα στὸ ἐξωτερικὸ σὰν δάσκαλος καὶ μαθητῆς. Αὐτὲς οἱ δύο περίοδοι, στὴ Θράκη καὶ Ἀθήνα, ἦταν οἱ πῶ γόνιμες καὶ πῶ ἐπιδοθητικὲς τῆς πνευματικῆς μου ζωῆς. Γύρισα τὸ 1933. Τὸ 6ο Συνέδριο μὲ ἔδωκε μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος καὶ ἀπὸ τότε παίρνω μέρος στὰ κομματικὰ σώματα. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή μου, Φλεβάρη 1943 προσλήφθηκα στὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο καὶ στὴ Γραμματεία τοῦ Π. Γ. Στὸ 7ο Συνέδριο βγήκα πάλι στὴν Κ. Ε. καὶ στὴν 1η Ὀλομέλεια ἀναπληρωματικὸ μέλος τοῦ Π. Γ.

Στὸ ἐξωτερικὸ πῆρα μαρξιστικὴ γενικὴ μόρφωση.

Ὡς τὰ 1925 πῆρα ἐχθρική θέση σ' ὅλες τὶς ἀντικομματικὲς παρεκκλίσεις, ἐνῶ τὴν ἀντικομματικὴν τοῦ λικβινταρισμοῦ καὶ τὴν ἀντεπαναστατικὴν τὴν κατανόησα συνειδητὰ. Στὴ φραξιονιστικὴ πῶλη 1930 — 31 δὲν εἶχα πάρει καμμιά θέση, γιατί ἐκεῖ πὺ δούλευαμὲ δὲ μῆκε τὸ ζήτημα καὶ οὔτε μὰς ἀπασχόλησε ὅσο ἔπρεπε, λόγω ἑλλείψεως στοιχείων καὶ καταποτισμοῦ. Γνώρισα τὸ πρόβλημα σ' ὅλη του τὴν οὐσία μόνο μὲ τὴν ἀντιμετώπισή του ἀπὸ τὴν Κομμουνιστικὴ Διεθνή. Τὰ ζητήματα τῆς Παλιᾶς Κ. Ε. καὶ Π. Δ. ὄντας στὴν Κέρκυρα δὲν τὰ γνώρισα. Καὶ στὶς φυλακὲς καὶ ἐξορίες — Φολέγανδρο, Αἴγινα, Κέρκυρα, Ἀκροναυπλία — ποτὲ δὲν ἔφευγα ἀπὸ τὴ σωστὴ κομματικὴ γραμμὴ σὲ κάθε λογῆς ζητήματα.

Πιάσθηκα στὰ 1925 ὅταν δούλευα στὴν Ἐργατικὴ Βοήθεια καὶ ἔκανα 5 μῆνες ἐξορία.

Πρέπει νὰ ναι σίγουρο ὅτι μὲ παράδωσε τότε ὁ Μάθησης, πὺ τὸν εἶχα βοηθὸ καὶ ἔμεινε στὴ θέση μου μετὰ τὴ σύλληψή μου. Στὰ 1935 ξαναπιάσθηκα καὶ μὲ ἄφησαν. Πιστεύω ὅτι τότε μ' ἔπιασαν τυχαῖα. Στὰ 1938 ἡ σύλληψή μου ἦταν ἕνα κομμάτι τῶν ὅλων συλλήψεων καὶ δουλειὰ τοῦ Μάθησης, πὺ παρακολουθοῦσε τὶς συνεδριάσεις τῆς Κ. Ε. Δραπέτευσα μιά φορὰ τὸ Φλεβάρη 1943 κατεβαίνοντας μὲ σχοινὶ ἀπὸ τὸ Κρατικὸ Νοσοκομεῖο τῆς Ἀθήνας, ὅπου εἶχα μεταφερθεῖ ἀπ' τὴν Ἀκροναυπλία, ὕστερα ἀπὸ ἐνέργειες τοῦ Π. Γ.

Στὰ 1926 γνώρισα τὴν Καίτη Νισυρίου πὺ ἀργότερα παντρεύθηκα. Ζῶ μαζί της καὶ μὲ τὴν κόρη μου. Προσπάθησα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πὺ ἔγινα μέλος τοῦ Κόμματος νὰ μὴ δώσω ποτὲ ἀφορμὴ νὰ θιγῇ οὔτε μὲ τὴν ἀτομικὴ οὔτε μὲ τὴν οἰκογενειακὴ μου ζωὴ τὸ κύρος τοῦ Κόμματος.

14)2)46

Γ. ΖΕΒΓΟΣ